

משנת השבוע

פ' בהר - בחקותי תשפ"ו
[שנה ט"ו - גליון ל"ב]

דברות קודש
שיעור הלכה
ניצוצי הדף
מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

דברות קודש
ליקוטי מגיד משנה
מצוה יומית
מאת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוקללה"ה

הילולא דצדיקא
א געדאנק פון פרשה
מאת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוקללה"ה

מרא"מ בספרי משנ"ה
מערכת המשנה
מאת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוקללה"ה

תוכן הענינים

דברות קודש
מכ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוקללה"ה ג
מצוה יומית.....ה
ליקוטי מגיד משנה.....ט
דא"ח מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א יג
שיעורי הלכה.....לט
ניצוצי הדף.....מג
מערכת המשנה.....נג
מראי מקומות ללימוד דף היומי.....נה
הילולא דצדיקא.....זז
מגיד משנה לנוער.....סו

קול אונגוואר
דא"ח מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
605.477.4427

♦ נא לשמור על קדושת הגליון

לימוד מצוה יומית

ערב שבת:	כ"א אייר
מצוה תקכו.	מצות משרח מלחמה
שבת קודש:	כ"ב אייר
מצוה תקכו.	לקרות קודם לשלום

פרשת במדבר

יום ראשון:	כ"ג אייר
מצוה תקכו.	לא תחיה כל נשמה
יום שני:	כ"ד אייר
מצוה תקכו.	לא תשחית את עצה
יום שלישי:	כ"ה אייר
מצוה תקל.	דין עגלה ערופה
יום רביעי:	כ"ו אייר
מצוה תקלא.	זריעה בנחל איתן
יום חמישי:	כ"ז אייר
מצוה תקלב.	דין יפת תואר

אונגוואר

יצא לאור ע"י

מכון משנה הלכות

1578 53rd St

Brooklyn, NY 11219

לשלוש תגובות והערות

בכל עניני הגליון בפאקס

718-851-2660

לקבל הקונטרס באי-מייל:

KHALUNGVAR@GMAIL.COM

דברות קודש

מאת כ"ק מרן אדמו"ר הגה"ק זצוקללה"ה

פרשת בחקותי

בא אברהם לביהמ"ק, אמר ליה הקב"ה "מה לידידי בביתי" (ירמי' יא:טו), ושאל אברהם אבינו היכן בני, א"ל הקב"ה בניך חטאו והגליתם לבין האומות. והיה מצטער הרבה וטען היה לך להשגיח בטובים שבהם, ואמר ליה הקב"ה עשו המזימה וגו' (עי' ירמי' שם), עכ"ד. נראה דהתפלל עליהם אברהם, ומה נשתנה פחד יצחק שהיה מדת גבורה דהתפלל עליהם.

ונראה דאמרו ז"ל (ברכות יז.) גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, אלא מי מעכב - שאור שבעיסה מעכב, היצה"ר. ואלמלא הקב"ה עזרו לא היה יכול לו (עי' ב"ב עה.) וכולי האי ואולי. ונפש ישראל הוא טוב, אלא שהיצה"ר והגלות והצרות גורמים להם לחטוא. ועי' רמב"ם (הל' תשובה) וכמו שכתב ביערות דבש דבאמת יש לנו קצת התנצלות על ביטול הרבה מצוות בעונ"ה שהוא הכובד הגלות, ע"ש.

ובא"זה זמן אנו רואים שאפי' פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון (חגיגה כז.), בשעת שמד וגזירות ח"ו אנו רואים שאפי' פחות שבפחותים מוסר נפשו על קדושת שמו יתברך ויהרג ואל יעבור ברשת השמד, וכמו שענינו ראינו בשעת החירום שעברה עלינו בעונ"ה שנת תד"ש. ומזה נראה דבאמת בני ישראל טובים הם, רק עול הגלות והיצה"ר והגוים הגורמים

"וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור" (כו:מב). ונראה דאיתא (שבת פט:) אמר הקב"ה לאברהם, בניך חטאו. אמר, ימחו על קידוש שמך. אמר ליצחק. בניך חטאו. אמר, ימחו על קידוש שמך. אמר, לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה. אמר ליצחק, בניך חטאו. אמר, רבש"ע 'בני' ולא בניך? בשעה שהקדימו נעשה לנשמע אמרת "בני בכורי ישראל" ועכשיו בני ולא בניך? אמר כמה שנותיו של אדם - שבעים שנה, דל פלגא וכו' פלגא עלי ופלגא עליך (ועי' באיכ"ר פתיחה סי' כ"ד).

[ובענין זה ראיתי בס' פני דוד (פ' וארא אות ו') ונמצא בס' ברית מנוחה שכתב וז"ל, 'פי החירות' הוא מקום ממוסך בזו החיה אריה והוא של רחמים, מבעוד שהוא סתום אין חירות לישראל, ובעוד שהוא פתוח חירות לישראל, ושם ראו צורת יצחק עומד עליו ומתחנן לפני בוראו על פדות בניו, עכ"ל].

ותמהו המפרשים לאבותינו אברהם יעקב שלא יצאו ללמד זכות על בניהם, והלוא גם על אנשי סדום ביקש עליהם אברהם רחמים, והכא תיכף אמר ימחו על קדושת שמך. ויש להעיר ג"כ מגמ' (מנחות נג:) ובמדרש (איכ"ר א' כ') כשחרב ביהמ"ק

ומה שטען יצחק פלגא עלי ופלגא עלך, נראה לפי דאיתא במדרש הקב"ה נוטל עונותיהן של ישראל ומניחן בראש שרו של עשו, ואמר, רבש"ע כולם איני נושא, חצים אני נושא. ופי' ביערות דבש הנ"ל דבאמת יש לנו התנצלות על ביטול הרבה מצוות שהוא מכובד הגלות. וזה שהקב"ה מניח על ראש שרו של עשו לומר דהוא הגורם, והשטן אומר כולם איני נושא, ר"ל כי הרבה עונות אשר אדרבה מצד הגלות היה ראוי למנוע מהם, כמו שחוק וקלות ראש וליצנות וניבול פה, ע"כ.

ולפ"ו אתי שפיר שאמר יצחק פלגא עלי ופלגא עלך, היינו שחצי עונות אתה גרמת להם שהגליתם לבין האומות העולם וע"י הגלות הם עוברים, ופלגא עלי היינו החלק השני [ואפשר שמכיון שממנו יצא עון וכן"ל והבן]. ולפ"ז אתי שפיר דבאמת כל השלשה אבות טענו לטובתינו והכל למען ישראל. וזה שאמר "וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור וגו'" (ויקרא כו: מב), ר"ל שכולם המליצו טוב בעדנו. ולא תאמר שמא ח"ו לרעתינו אמרו ימחו על קידוש שמך, אלא אדרבה לטובתינו נתכוונו וכן"ל.

להחטיאם ח"ו. ובספר עבודת ישראל מביא דישאל כשעושין תשובה אפילו מיראה, נחשב להם כמו שהיו עושין מאהבה, דמה שחוטאין הוא רק מכובד הגלות.

ומעתה י"ל דזה שאמר אברהם כשאמר לו הקב"ה בניך חטאו, והשיב שימחו על קידוש שמך, ר"ל אתה אומר לי שהם חטאו, אבל נא תנסה אותם ותראה שכולם מוכנים לימחות ולמות על קידוש שמך, ולא יעברו חלילה לשמד. וזה היה ג"כ טענת יעקב שאף שאתה רואה ח"ו שחטאו, אבל הם מוכנים לקדש שמך הגדול בכל עת. [וזה היה ג"כ טענת הושע החליפם באומה אחרת (עי' פסחים פ"ו), כלומר תנסה להחליפם באומה אחרת, ותראה שהם לא יסכימו לעולם להחליפך].

אבל הקב"ה ברוב רחמיו לא רצה להביאם לזה ח"ו לנסיונות גדולות כאלו, כי אנו רואים כמה קשה הנסיון הזה להמחות על קידוש שמו יתברך, ולכן אמר לא בסבי טעמא ולא בדרדקי עצה, דזה אינה עצה הוגנת שיהרגו בני"א אפי' על קידוש שמו יתברך, המבחן הזה יעלה ביוקר מאד שעכ"פ ימותו בחטאם על קידוש השם, ואזל אצל יצחק.

מצוה יומית

מצוה תקכט. לא תשחית את עצה

י"ז אייר תשפ"ו

דעת הסוברים בל תשחית דאורייתא

ועוד דהרי דעת רבינו פרץ (מובא בשלטי גבורים ע"ז דף ד. מדפי הרי"ף) נראה שסובר שבל תשחית אסור מדאורייתא. גם שאר ראשונים שכתבו כעין זה, סוברים שבל תשחית אסור דאורייתא הוא, והאיך שייך דחיה מדרבנן לדאורייתא.

גם בהני קריעות שקורעין על שמועות רעות ר"ל (יו"ד סי' ש"מ סל"ו), כגון שנפלו שונאי ישראל ביד אויב, והשומע ברכת השם, והרואה ספר תורה או תפילין או מגילה אחת מתנ"ך שנשרפו או נקרעו או נחתכו או נמחקו בחזקה, חייב לקרוע שתי קריעות, מנ"ל להתיר בכל זה.

מקור דברי השבט שמעון

איברא דלכאורה דברי שבט שמעון מקורם בשלטי גבורים על מה שאמרו (ע"ז יג.) בהמה תיעקר פירות ירקבו. כתב השלטי גבורים, ומהא יש ראייה דלא חיישינן לצער בעלי חיים במקום מצוה. והתוס' מוכיחין דלעקור בהמה איכא בל תשחית. וקשה מעובדא (חולין ז:) דרבי פנחס בן יאיר שפרש"י עקנא ליה לפרידה שלא יוכלו לבעט, ובל תשחית ליכא לפי שהיו ראויות לדישה. משמע דמשום שעדיין ראויות למלאכה ליכא משום בל תשחית.

ולפרש"י צ"ע, כיון דליכא בל תשחית אלא כשהדבר נשחית מכל וכל, א"כ למה ליה למהר"ף בהגהות סמ"ק לדחוק עצמו

לקרוע בגד של אבל

מה שהביא קושית ספר שבט שמעון (מהגאון רבי שמעון סידאן ח"א יו"ד סי' ש"מ ס"א) האיך יכול איש אחר לקרוע בגדו של האבל על מתו, הלוא הקרוע בגדו עובר בבל תשחית, ולא הותר לקרוע על מתו, אלא משום עשה דוחה לא תעשה, וזה לא שייך רק לגבי הקרוע ולא לאחר, שאין בו עשה זו. ולא יכולים לומר שהוא יכול לקרוע משום שליחות, הרי אין שליח לדבר עבירה.

דעת הסוברים קריעה מדרבנן

הנה ספר שבט שמעון לא ראיתי ואינו במחיצתי לעיין אחריו ובתר טעמו. אבל ראיתי מי שהביא קושיא זו בשמו. אבל לפענ"ד לא נראה כלל, האיך יעלה על הדעת דקריעה הוא משום עשה דוחה לא תעשה. חדא, דהרי רוב פוסקים ס"ל (עי' רא"ש מו"ק פ"ג סי' מ"ג) דמצות קריעה אינה אלא מדרבנן, ואיסור בל תשחית הוא איסור דאורייתא, ואיך יבוא עשה דרבנן וידחה לא תעשה דאורייתא.

רמב"ם: שבירת כלים בל תשחית דרבנן

הן אמת שדעת הרמב"ם (הל' מלכים פ"ו ה"י) שמן התורה אינו עובר בבל תשחית אלא באילנות, אבל המשבר כלים וקורע בגדו לא הוה אלא דרבנן. וא"כ לדעת הרמב"ם, אתי שפיר דאתי עשה דרבנן ודוחה ל"ת דרבנן. אבל דברי הרמב"ם תמוהים הם, וכבר האריכו בו האחרונים, ואין כאן מקום להאריך.

רתח וכו'. והעבר על כל תשחית, דעבד ליה בפומבייני, ופרש"י במקום התפירה שאינו נחסר בדמיו בכך, כגון בשוליו. משמע דאם קרע באופן אחר אפילו במקצת עובר בבל תשחית אפילו לא נשחת לגמרי.

גם הפרישה (סי' ת"ך) פשיטא ליה דאסור לקרוע בגדים על מת יותר מדאי. וכן כתב הריטב"א (מ"ק כד.), והרמב"ן (תורת האדם שער הקריעה), נמצא דכולהו ס"ל כרבי פרץ בהגהות סמ"ק, שאפילו כל שהוא אסור לקרוע. וא"כ לכאורה מופרכין דברי השלטי גבורים, והדרא קושיא, דא"כ ההיתר רק מכח מצות קריעה, והוא משום עשה דוחה לא תעשה וכן"ל.

לצורך מצוה מותר לקרוע

ברם לאחר בקשת סליחה מאת הגאון ז"ל, קושיא לא חזינא, דפשוט דאין הפירוש כמו שחשב השבט שמעון שהיתר הקריעה הוא מטעם עשה דוחה לא תעשה. אלא כוונת המפרשים בזה, מאחר דקיי"ל דהקורע בגדו עובר בלא תעשה אם לא שצריך לאותו דבר, אז מותר לקרוע, שזה מקרי דרך תשמישו ולא דרך השחתתו כמובן, וא"כ בקורע על מתו שאין צריך לקריעה זו לצורך תשמישו. ואדרבה גורע בזה קצת מתשמישו, לכאורה הו"ל להיות אסור לקרוע, והקורע יעבור על כל תשחית.

וע"ז כתבו הר"פ והרשב"א והתוס' ושאר ראשונים שזה אינו, כי גם זה מקרי לצורך וליכא בזה כל תשחית, והצורך בזה הוא צורך מצוה שצריך לקיים בזה מצות קריעה, וצריך לזה טלית שלם לקרוע כאשר תיקנו חז"ל, וזה הוא הצורך.

לומר, דבבגד הנקרע על מת לא שייך כל תשחית משום דאתי מצות קריעה ודחי ליה. ולמה לו לדחוק כולי האי, תיפוק ליה דמשום האי קריעה לא הוי בגד נשחת, דהא ראוי הוא עוד למה שהיה ראוי קודם לכן, וצ"ע ליישב דברי מהר"ף.

ומשמע מדברי מהר"ף בשלטי גבורים דהטעם דמותר לקרוע הוא משום דאתי מצות עשה דקריעה ודחי ללא תעשה דכל תשחית. א"כ לכאורה דברי השבט שמעון אתי שפיר, אלא דמ"מ הרי השלטי גבורים דחה דברי מהר"ף, וא"כ לדידן פשוט דההיתר הוא משום דעדיין הבגד ראוי למלאכתו וליכא כל תשחית ולא מטעם דדחי.

קושיא על דברי השלטי גבורים

אמנם אי משום הא גם זה אינו דחיה, דאדרבה דברי השלטי גבורים שם תמוהין הם, כי אמרו (ב"ק צא:) אמר רבי אליעזר שמעתי שהקורע על המת יותר מדאי לוקה משום כל תשחית, וכ"ש גופו. וכתבו התוס', ואם תאמר מאי ס"ד וכי צריך ראייה דמקורע בגדים עובר משום כל תשחית, ואומר ר"י דאין מביא ראייה אלא שאסור לחבול אפילו לצורך וכו', וכן מקרע על מת זהו לצורך. משמע דאם לאו לצורך אפילו כל שהוא לוקה. והרשב"א הקשה כקושיית התוס', וכתב ותיריך בתוס' דמייתי ראייה מקריעה שהוא לצורך, כגון במת, שאע"פ שעיקר קריעה מצוה, ומי שהוא מקרע יותר וכו'.

וכבר תמה עליו בספר חיים שאל (מהחיד"א סי' כ"ג) בזה, והוסיף להקשות מגמרא (קידושין לב.) רב הונא קרע שיראי באנפי דרבא בריה, אמר איזיל איחזי אי

מי שאין עליו העשה של קריעה אינו דוחה בו הלא תעשה של כל תשחית.

אבל להטעם דהדחיה הוא מטעם מצוה, והוא לצורך תשמישו, אז הפירוש והכוונה דכל זמן שמקיים בזה המצוה, ליכא כאן איסור כל תשחית כלל, דכל תשחית לא נאמרה אלא כשעובר בלי צורך, אז איכא כל תשחית, אבל הקורע לצורך מצוה ליכא כל תשחית כלל כל זמן שאיכא מצוה.

קריעה ע"י אחר

לפ"ז אתי שפיר דברי השו"ת הלק"ט (סי' קט"ז) והברכי יוסף (יו"ד סי' ש"מ) שהקריעה טוב שיהיה ע"י אחר, שנתבייש ממנו, ואיכא עגמת נפש טפי, וליכא משום כל תשחית כלל, כיון דכל דאיכא מצות קריעה אזלי לה איסור דכל תשחית לגמרי. ולא שנדחה בדרך דחיה של עשה דוחה לא תעשה, אלא שנדחה לגמרי מכח המצוה.

ודומיא למי שנותן בגד לחייט לתקן, וצריך לחתוך ולהשחית מקצת הבגד כדי שיוכל לעשות לו בגד מתאים. ודאי שאין איסור על החייט שעובר על כל תשחית בשביל שקרע הבגד, שהרי החייט מתקנו לצורך בעל הבית, ובו ליכא דין כל תשחית לענין זה. והכ"נ כן, כיון שהבעלים צריכים לקריעה זו, ולדידהו לית כאן כל תשחית כלל, לכן גם לאחר מותר. וזה לפענ"ד ברור ודלא כשבט שמעון. ועיין יו"ד הל' קריעה (להגרא"ז מרגליות).

יותר טוב לקרוע בעצמו

מיהו בעיקר דינא, האחרונים הביאו בשם שו"ת בית יהודה (סי' כ"ו) שאם אפשר שהאבל יקרע בעצמו טוב יותר, אך לא

וממילא דחי ליה הצורך לקרוע את הלאו של כל תשחית, ואין זה בכלל עשה דוחה לא תעשה אלא זה ענין של דחיה של צורך, שאין לך צורך גדול מלקיים מצוה, וזה הצורך האמיתי, ולכן אין בו משום כל תשחית. אבל זה דוקא כל זמן שיש מצוה, אז העשה דוחה הלא תעשה דכל תשחית, אבל כל שקיים המצוה, שוב אסור לקרוע יותר, דהדין לאיסור כל תשחית.

שכרו מרובה על השחתתו מותר

מבואר כי היסוד הוא שלצורך המצוה מוציא משום כל תשחית, שהרי קיי"ל (יראים סי' שפ"ב) דכל ששכרו מרובה על השחתתו, לית ביה משום כל תשחית. והכי נמי כיון דשכרו מרובה על השחתתו, שהרי מקיים בו מצות ה', עשיית המצוה דוחה הלאו דכל תשחית. ועיין סמ"ג (סי' רכ"ט) וסמ"ק (סי' קע"ה), ואם היה צריך לאותו דבר להשחיתו כדי לעשות הנאת גופו, כל תשחית דגופיה עדיף, וכן כדי להטיל אימא על בני ביתו.

ובהגהות סמ"ק כתב והזהרנו שלא לפזר ממון לריק ואפילו שוה פרוטה, ואומר הר' יונה כי הקורע על מתו יותר מדאי לוקה. ומבואר שהוא משום דאינו צריך ליה, אבל כל שעושה לשם מצוה, א"כ צריך לאותו דבר ומותר.

חילוק בין אם הקריעה משום

עשה דוחה לא תעשה או משום מצוה

והחילוק בין אם הדחיה הוא מטעם עשה דוחה לא תעשה, ובין אם הדחיה הוא מטעם מצוה שאין כאן כל תשחית, הוא כך, דכל שההיתר משום עשה דוחה לא תעשה. א"כ איכא הכא איסור כל תשחית בשעת קריעה אלא העשה של קריעה דוחה הלא תעשה של כל תשחית. וא"כ

וכנ"ל. וא"כ י"ל שחיישינן דילמא יקרע יותר קצת ויעבור בבל תשחית, ולכן רק קורע במקצת, והשאר מניח להאבל. והאבל אפילו אם יעבור ויקרע קצת יותר מחמת מרירתו, הרי כתבו הפוסקים דהאבל על אביו או על מי שמרגיש יותר צער וחביב ליה הקריעה, מותר לקרוע יותר קצת, א"כ לגביה לא יהיה איסור, וקשה מאד לצמצם, ולכן מניחין להאבל להשלים. וגם כי מקיים מצוה בעצמו, ומצוה בו יותר מבשלוחו נאמרה היכא דליכא טעם לאחר שיקיים המצוה כמובן. ובזה יהיה בלע המות לנצח ויקיצו ישיני עפר לעת התחיה עם ביאת משיח צדקנו בב"א. (שו"ת ח"ה סי' ר"ט)

מטעם בל תשחית, אלא משום שמצוה בו יותר מבשלוחו כמו בכל המצוות. ומהרא"ז בהל' קריעה הביאו, וכתב עליו דהדין אמת, ולכן כתב דהמנהג שאחד מהחברה קדישא מתחיל וחותר קצת בסכין בבית הצואר שבבגדיו, ואז תופס האבל בקצה מזה שבמקום החתך וקורע מלמעלה למטה קרע טפי. וא"כ שניהם מתקיימין - שאחר מתחיל ועיקר המצוה נעשית ע"י עצמו, הביאו בחיים וברכה למ"ש.

טעם שיותר טוב לקרוע בעצמו

ולפענ"ד נראה עוד הטעם במנהג זה, משום שבאמת אחר הקורע, אף שמותר לקרוע לצורך מצוה, אבל יותר מזה אסור

ליקוטי מגיד משנה

פרשת בהר

ברכת ה'

"וצויתי את ברכתי ועשת התבואה לשלש השנים" (כה:כא). וצ"ע, שהרי כתיב (משלי י:כב) "ברכת ה' היא תעשיר ולא תוסיף עצב". ועיין חינוך במצות נחלות (מצוה ת') משרשי המצוה, כדי שידע האדם ויתבונן כי העולם ביד אדון משגיח על בריותיו, וברצונו וחפצו הטוב זוכה כל אחד ואחד מבני העולם בחלק הנכסים שהוא משיג בעולמו, ומתנתו ב"ה מבורכת שתמשך לעולם לאשר יתננה לו, אם לא כי מחטא הקדמוני נקנסה מיתה על העולם, ומפני סילוק גופו אינו בדין להיות הפסק למתנת הא"ל המבורכת, אבל תתפשט מאליה בגוף המשתלשל ממנו, שזהו בנו או בתו. ואם הוא בעונו ימות ובנים לא יהיה לו, ראויה ברכת השי"ת שתשיב אל הקרוב אליו, כי זאת הברכה שזכה בה זה, או זכותו גרמה לו או זכות אבותיו או עם הקרובים לו יותר למד כשרון המעשה שזכה עמו לנכסים. ולכן בהסתלק הוא וזרעו מהן בחטאו, ראויים הקרובים שסייעו אותו לזכות להיות קודמין בהם לכל אדם, ע"ש.

טעם שצריך ברכה מיוחדת

וצריך להבין למה כאן הברכה מוגבלת. ונראה לפי מה שאיתא בנועם אלימלך (ד"ה וכי תאמרו) שהביא בשם אחיו הרב ר' זושא,^א דלא מצינו בכל התורה לשון קושיא 'וכי תאמרו' ותירוץ 'וצויתי את ברכתי'. וכתב דבאמת אילו לא היו אומרים 'מה נאכל', אז היתה השפע ממילא באה. רק כיון שיאמרו 'מה נאכל למחר', וא"כ הו"ל בכלל הקטני אמנה (עי' סוטה מח). ותפסק השפע מהם, ולכן יצטרכו לברכה מיוחדת, ולזה כתיב 'וצויתי את ברכתי'.^ב

^א והרה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע בעצמו כתב במקום אחר (פ' בשלח) על הפסוק (שמות טו:ד) "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו", וזלה"ק: "הנני" פירושו בדבר ההווה תמיד, כלומר שהשי"ת אומר מה שאתם אומרים שצריכים לפרנסה, אני תמיד בכל עת מוכן ומזומן לפרנס ולתת לכל איש מדי יום ביומו פרנסתו מהשמים. אך 'ויצא העם ולקטו', פירוש, אך כשאדם הוא מחוסר הבטחון, ויוצא מהגדר הנכון והראוי לבטוח בה', אזי 'ולקטו דבר יום ביומו', פירוש צריכה להתחדש אליו הלקיטה מחדש. כי אם היה בוטח בלב נאמן היתה פרנסתו מזומנת לו שלא בצער ועבדות כלל, כי אם כמטר הזה ההולך שלא ביגיעה. וזהו 'ויצא העם ולקטו'.

^ב ואיתא בשם משמואל (בהר שנת תער"ב ד"ה וכי תאמרו) שכל שפע צריך שמירה מפני החיצונים. אך כשישראל מקיימין מצות שמיטה בתמימות, שהם נעשים עם ה' ולחלקו, א"כ ניתן להם השפע בלי אמצעים אלא מיד ה' לידם. ומובן דבאופן זה אין לחוש לגזילת השפע, שזה אינו שייך אלא כשעובר השפע דרך אמצעים שיש חשש גזילה בדרך, כמובן. אך כשתאמרו 'מה נאכל' ולא תהיה בתמימות, והשפע יעבור דרך אמצעים, יש חשש גזילה, וצריך לצוות את ברכתי. כי כתיב 'ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה', כי כל עצב הוא מסט"א, אבל כשיש עליה חותם ברכת ה', אז אין להסט"א

מפני חסרון באמונה הברכה מוגבל

לפ"ז יש ליישב נמי קושייתנו, שהמיעוט של שלש השנים הוא כיון שהברכה הוא רק לחסרון אמונתם, ולכן הברכה לא תמשיך רק לשלש השנים.¹ אבל אילו לא היו שואלים, אז היתה ברכת ה' לעולם בלי הפסק. וזה היא הענין של שמיטה.

שמיטה - אמונה

ועיין סנהדרין (לט.) אתא ההיא תלמידא, א"ל מאי טעמא דשביעתא, א"ל וכו' אמר הקב"ה לישראל, זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלו הוא, וזה ע"י הבטחון. ועי' שבת (לא.) זרעים זה אמונה, שמאמין בחי עולמים וזרע.²

בזכות אמונה נגאלין

ועי' בילקוט (הושע רמז תקי"ט) בזכות אמונה יגאלו ישראל. ועי' עוד בילקוט (בשלח רמז ר"מ) במצרים ג"כ נגאלו בזכות האמונה, כמו שנאמר (שמות ד:לא) "ויאמן העם". ובירושלמי (ברכות פ"ה ה"א) אל ימוש הפסוק "ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך" (תהלים פד:יג) מפיק, ואז יזכה לכל טוב וטוב.

עשירות ע"י דביקות בהש"ת

"וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר וגו'" (כה:מז). פרש"י, מי גרם לו שיעשיר, דיבוקו עמך. מי גרם לו שימוך, דיבוקו עמו ע"י שלמד ממעשיו.

מקום לאחוז בה, וברכת ה' עצמה היא השמירה. אבל כשתהיה בתמימות, לא תצטרך השמירה לחותם כלל.

¹ מובא ב'מפי ספרים וסופרים' (פ' בהר הערה י"ב) ויש עוד מעלה יתירה במי שמסיר את הדאגה מלבו, וכמו שהיו זקני חסידים רגילים לומר 'טראכט גוט - וועט זיין גוט'. ומקור הדברים יש בליקוטים יקרים (אות ר"ז) בשם הרה"ק המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע, שמפרש הכתוב (תהלים לב:) "והבוטח בה' חסד יסובבנו", שסוגלת הבוטח בה' הוא שזוכה לחסד, כי המתירא ממדת הדין והעונש, הרי הוא מתדבק בדינים. והיינו דכתיב (ישע' סו:ד) "ומגורתם אביא להם", שבכל מקום שאדם חושב, שם הוא מתדבק. ואם מחשב בדין, הוא מתדבק בדין. וכשהוא בוטח בחסד ה', שם ידבק נשמתו, והחסד יסובבנהו, ותמיד יבטח את עצמו כולו בהש"ת.

² איתא בחידושי הרי"ם (ספר הזכות פ' שלח ד"ה שלח לך) וזהו שאמר בירושלמי 'אמונת' זה סדר זרעים, שמאמין בחי העולמים וזרע, עי"ש. לכאורה אדרבה. אולם הפי' כנ"ל, שעושה פעולת הטבע לזרוע, ואעפ"כ איננו נופל כלל מאמונתו - זה נקרא אמונה שמאמין בחי העולמים, ש'עולם' נקרא על שם 'העלם' אלקותו ית"ש. וזה ההעלם הוא קיומו שאינו בטל במציאות, אם היה הקב"ה מסלק ההסתר והעלם הזה, לא היה שום דבר. ועל כן נקרא 'חי עולמים', שהוא החיות של כל ההעלם כל עולם ועולם, כמו שעלה ברצונו ית"ש שהעלם שלו יהיה כך ובזה האופן, הן העולם הזה הן העוה"ב, הן ג"ע וכה"ג, וזה 'מלכותך מלכות כל עולמים'.

להיזהר שלא ללמוד ממעשיו של הגוי

נראה שקודם הגר והתושב נכנעו ובא ומדבק עם ישראל, שרואה אותו בהצלחה גדולה, והישראל מניחו להדבק עמו, ונתעשר הגוי, ואז שוב מתדבק הישראל עם העכו"ם, שהרי נעשה עושר כמוהו, וכיון שמתדבק עמו לומד ממעשיו, ע"ד שאמרו (שמות לד:טז) "וקרא לך ואכלת מזבחיו", ועי"ז ימוך אחיך הישראל ע"י שלמד ממעשיו. והרבה יש להזהר שלא להניח העכו"ם להדבק בישראל, וע"ז אמרו (דברים ז:ב, ועי' ע"ז כ.) "לא תחנם", ומזה וידל ישראל ויצאו לגלות.

רמז לארבע מלכיות

ובבעלי התוס' איתא, 'וכי תשיג גר' - זה מלכות מדי. 'תושב' - זה מלכות יון. 'או לעקר' וגו' - זה מלכות אדום, שתעקר במהרה. והוסיף שם, 'אחד מאחיו יגאלנו או דודו או בן דודו', שקאי על הקב"ה, שנאמר (תהלים קכב:ח) "למען אחי ורעי", וכתוב (שיה"ש ה:טז) "זה דודי וזה רעי". 'או בן דודו' - זה מלך המשיח, יבוא ויגאלנו אמן.

פרשת בחקותי

שכר מצוה בהאי עלמא ליכא

"אם בחקותי תלכו וגו'" (כו:ג). פרש"י, שתהיו עמלים בתורה. נראה, שהרמב"ם (הל' פ"ט תשובה ה"א) הקשה, הרי קי"ל (קידושין לט:) שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ועי' במשנה (אבות פ"ב מט"ז) אם למדת תורה הרבה וכו' ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם שכר פעולתך, ודע שמתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא. ובפיה"מ פי' לעוה"ב, וא"כ היאך יעדה התורה שכר מצוות. ועי' במדרש (ש"ר מ"ד ג') א"ר פנחס הכהן בן חמא, אם עשית מצוה אל תבקש שכר. ותירוץ ידוע.

במצוות שהאדם מביא את עצמו לידי חיוב יש שכר בעולם הזה

וי"ל לפמ"ש האחרונים (עי' מהרש"א קידושין שם, ובני יששכר חודש סיון מאמר ה' אות כ"ז) שלא אמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אלא במצוות חיוביות, אבל מצוות שאדם מתחייב עצמו בהם, שכר מצוה בהאי עלמא איכא. והנה מן התורה אדם יוצא בקריאת שמע שחרית וערבית, ודי בזה לגבי מצות לימוד התורה (עי' מנחות צט.). ובמדרש (דב"ר ד' ד') ד"א מה כתיב למעלה מן הענין (דברים יא:כב) "כי אם שמור תשמרון וגו'", מאי 'את כל המצוה הזאת'. א"ר לוי זו קריאת שמע, ובמתנות כהונה ששקולה כנגד כל המצוות. וחז"ל אמרו עוד יותר (ברכות י:) א"ר מני, גדול הקורא קריאת שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה. וא"כ מי שהוא עמל בתורה יותר ויותר כל ימיו, הרי הוא מעצמו מתחייב בזה, וכה"ג שכר מצוה בהאי עלמא איכא.

על עמל תורה יש שכר בעולם הזה

וז"ש 'אם בחקותי תלכו', והיה קשה לו הרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ותיריך, שאין

זה קיום המצוות שהם חיובים שנתחייבתם בהם, אלא שתהיו עמלים בתורה, ולזה איכא שכר בהאי עלמא. וזהו מה שנאמר באיוב (ה:ז) "אדם לעמל יולד". ולכן מקבלים שכר 'ונתתי גשמיכם'.

'אם' - לשון בקשה

ובזה מובן לשון 'אם בחקותי', ובגמרא (ע"ז ה.) דרשו, ת"ר 'אם בחקותי תלכו', אין 'אם' אלא לשון בקשה, וכן הוא אומר (תהלים פא:יד) "לו עמי שומע לי וגו' כמעט אויביהם אכניע", והכוונה דאם זה הוא לשון בקשה, שאין חיוב על זה אלא שיתחייבו בעצמם להיות עמלים בתורה, ועי"ז יקבלו שכר.

על תלמוד תורה יש שכר

או יאמר, "אם בחקותי תלכו" שהיה קשה קושית הרמב"ם, היאך יעדה התורה שכר, הא שכר מצוה הוא. אלא שזה דוקא בסתם, אבל על לימוד התורה, אדרבה הרי אמרו (פאה פ"א מ"א) אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב וכו', ותלמוד תורה כנגד כולם. א"כ על תלמוד תורה יש שכר, והיינו הפירות.

וז"ש בתו"כ "אם בחקותי וגו'" יכול אלו קיום המצוות, ת"ל "ואת מצותי תשמרו וגו'", הרי מצוות אמורות. הא מה אני מקיים "אם בחקותי תלכו", שתהיו עמלים בתורה. וכיון שקאי על תלמוד תורה, אתי שפיר "ונתתי גשמיכם בעתם", דאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז. (שנת תשכ"ו)

דברי אלקים חיים

מאת כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

פרשת בה"ב תשפ"ה

יום ד' - שיעור לרבני הכולל

בענין היכר בבשר בחלב

הנה כתב הרמ"א (יו"ד סי' פ"ז סע' ג') לענין חלב שקדים, דבבשר עוף, שאיסורו מדרבנן, נהגו להקל, אבל בבשר בהמה יש להניח שקדים אצל חלב השקדים משום מראית העין. ובט"ז (שם) מבואר, דלכתחילה יש להחמיר להניח שקדים גם אצל בשר עוף. וכן בש"ך (שם) הביא המהרש"ל, שהחמיר גם בעוף לענין מראית עין.

ולפ"ז יש לדון בזמנינו, כשאדם שותה חלב שקדים או שאר חלב פרווה בסעודת בשר, אם מועיל להניח פתק לסימן ולכתוב עליו שהחלב הוא פרווה, אם נחשב זה היכר המועיל לסלק מראית עין.

וראיתי בזה שיש דנים לכאן ולכאן. ויש שהביאו ראייה מדברי הפוסקים הנ"ל, שכתבו שצריך להניח שקדים אצל חלב השקדים, ולא כתבו שאם אין לו שקדים יניח פתק שכתוב עליו שהוא חלב פרווה. ומשמע לכאורה, דאילו היה מועיל פתק בעלמא, היה להם לכתוב כן.

ועוד סברא לאסור דאין דרך בני אדם לעיין בפתק של חברו או לקרוא מה שכתוב על גבי חפציו, ומשום כן אפשר שאין זה היכר המועיל. וכענין החרם דרבינו גרשון שלא לקרוא כתב חברו בלא רשותו^א (מובא בשו"ת מהר"ם מ"ב דפו"פ סי' תרכ"ב, ובבאר הגולה יו"ד סוסי"ל^ב).

ועוד יש לומר בזה. דהנה חז"ל אסרו

^א מסופר מעשה נאה, שהיה בשנים קדמוניות באברך שלמד במרחק מביתו, ושלחה לו אשתו אגרת שילדה בן זכר. וראה אחר באותה אגרת מה שכתבה אשתו, ובא ואמר לו: מזל טוב, אשתך ילדה בן. אמר לו אותו אברך: איזו אשה שלחה לי. תמה הלה ואמר לו: וכי שתי נשים יש לך, והלוא איכא חרם דרבינו גרשום. השיב לו האברך: אם איתא לחרם דרבינו גרשום, הרי איכא נמי חרם שלא לקרוא באגרת חברו.

^ב [אמנם יש לומר, דיש לחלק בין פתק פרטי שמניח האדם לעצמו, שאין דרך בני אדם לעיין בפתקיו ובכתביו של חברו, ובזה אין ברור שנחשב היכר לאחרים, לבין כתיבה שעל גבי האריזה או הכלי, או באופן שכותב באותיות גדולות מאוד מה הוא הדבר, דבעינים אלו דרך הרואים לעיין ולהבחין בזה, וי"ל דאין בהם החרם דרבינו גרשום.

ועפ"ז יש לומר, דמה שלא הזכירו הפוסקים היכר של פתק, אין מזה ראייה גמורה, דבזמנם לא היה מצוי ורגיל שיהא כתוב על הכלי או על האריזה אם הדבר חלבי או פרווה, ולא היה זה בכלל דבר הניכר לעין הרואים. ולכך הצריכו היכר בגוף הדבר, כגון להניח שקדים אצל חלב שקדים. אבל

שצריך האדם לחשוך בחבירו, דבאמת יש דין לדון לכף זכות. אלא דמלבד חיוב זה, יש דין אחר של 'והייתם נקיים מה' ומישראל' (במדבר לב:כב), שחייב האדם להרחיק עצמו מדבר הנראה כאיסור במקום שגזרו חכמים על כך. ובזה מבואר, דכל עיקר דין מראית עין הוא בגדר שגזרו חכמים על מראה הדבר, שלא יהא נראה כמעשה איסור. וכ"ק מרן אאדמו"ר זצוק"ל האריך בזה לבאר יסוד הדברים.

מעלת לימוד חומש

ועכשיו נדבר קצת מענין הפרשה. וזכורני מימי היותי בישיבה, שהיה לי מגיד שיעור שאמר בדרך צחות, שאפשר שיהא אדם יושב ועמל כל השבוע בסוגיא, אבל מ"מ אם אינו לומד חומש ורש"י, הרי הוא בבחינת צורבא מרבנן ועם הארץ מדאורייתא.

ויסוד לזה יש ללמוד מדברי הגמרא (ב"ב ח.), דשם איתא, רבי פתח אוצרות בשני בצורת, אמר, יכנסו בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי גמרא, בעלי הלכה, בעלי הגדה, אבל עמי הארץ אל יכנסו. דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס, אמר לו, רבי פרנסני. אמר לו, בני, קרית. אמר לו, לאו. שנית. אמר לו, לאו. אם כן במה אפרנסך. אמר לו, פרנסני ככלב וכעורב. ופרנסיה.

וכתב הרש"ש שם, דממה שמנה רבי בפני עצמם בעלי מקרא, בעלי משנה

לאכול ולעשות כמה דברים קודם התפילה, שמא ימשך וישכח מלהתפלל, וכמו שנפסק בשו"ע (או"ח סי' רל"ב סע' ב' ועוד). ומ"מ כתבו הפוסקים, דכשיש לו שומר שמזכירו להתפלל, מותר. וכן מבואר ברמ"א שם ובמגן אברהם שם (סק"ח). ובאחרונים¹ דנו אם צריך דוקא שומר אדם, או שמא גם שעון מעורר [וועק"ר זייגע"ר] מועיל כשומר. ויש לומר בדרך אפשר, שיש להביא ראיה מדעתם שם לכאן דזה תלוי בזה.

אמנם אפשר לחלק, דלגבי תפילה, עיקר הענין הוא שלא ישכח, ועל זה יש לומר שגם שעון המעורר פועל פעולת השמירה. אבל לענין מראית עין, צריך שהדבר יהא ניכר לעיני הרואים.

ובכללות הענין, זכרני שכ"ק מרן אאדמו"ר זצוק"ל האריך בשיעור בשנת תשנ"ב בערך, על כל יסוד סוגיית מראית עין. והקשה, דהרי אמרו חז"ל (אבות פ"א מ"ו): 'והוי דן את כל האדם לכף זכות'. ואם כן איך שייך לומר שיש לחשוך באדם האוכל דבר שיש בו משום מראית עין, כאילו אוכל דבר איסור. הלוא כיון שאפשר לדונו לכף זכות, איך אפשר לדונו שלא לכף זכות.

והביא בזה דברי תוספות רי"ד, שכתב דענין מראית עין אינו תלוי במה שכל אדם יחשוך מדעת עצמו, אלא דוקא במה שגזרו חכמים משום מראית עין, שם יש דין מראית עין. אבל אין הכוונה

בזמנינו, שהרגילות היא שמודפס על גבי האריזה או הכלי אם הדבר פרווה, והרואים רגילים להסתכל בזה, יש מקום לדון דהוי היכר חשוב טפי, ושאני מפתק בעלמא שאינו עומד כל כך לעין הרואים.]

¹ ע"י בזה בשו"ת דברי יציב (ח"א סי' ק"ב), ובחוש שני שבת (ח"א עמ' רט"ו), ובספר לקט הקמח החדש (סי' פ"ו ס"ו), ובאמת ליעקב (או"ח סי' רל"ב הערה רמ"ב), ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ט"ו תשובה א' ובהערה שם).]

ואם כן יש להבין, כשאדם נותן מעות לעכו"ם כדי לקנותו לעבד, היאך מהני קנין כסף זה. הלוא ברגע שהעבד קונה את המעות, מיד קנאם האדון, ונמצא שמעולם לא קיבל העבד ממון הראוי לו, אלא המעות חוזרות לרשות האדון. ואם כן בתמורת מה מקנה נפשיה. והרי קנין עכו"ם הוא בכסף, כדאמרין (בכורות יג.) 'מיד עמיתך במשיכה, הא מיד עובד כוכבים בכסף'. וכן שנינו במשנה (קידושין כב:) דעבד כנעני נקנה בכסף, ולא חילקו לומר דבמוכר עצמו שאני.

ועוד העירו בזה, דהא אמרינן (שם כג.) דעבד כנעני יוצא בשטר ע"י עצמו משום דגיטו וידו באין כאחד. וא"כ לכאורה בשעת קנייתו הוא איפכא, דקנייתו וידו באין כאחד, וכיון שבאותה שעה נעשית ידו כיד רבו, שוב אין לו יד לקבל כסף קנייתו.

ובספר התעררות תשובה (ח"ד) תירץ עפ"י שמבואר בדין עבד שנקנה ועדיין לא מל וטבל לשם עבדות, שאין לו עדיין כל דיני עבד, ואין גופו קנוי לרבו לגמרי (עי' ב"י יו"ד סי' רס"ז). ולפ"ז חידש, דמה שאמרו כל מה שקנה עבד קנה רבו, אינו אלא לאחר שכבר מל וטבל לשם עבדות, שאז נשלם בו דין עבד כנעני. אבל כל זמן שלא מל וטבל לשם עבדות, אף שכבר קנאו למעשה ידיו, מ"מ עדיין אין בו דין זה דכל מה שקנה עבד קנה רבו.

ולפ"ז מיושב, דבשעת הקנין הראשונה שפיר יכול העבד לקבל את המעות, ואין המעות חוזרות מיד לרבו, שהרי עדיין לא נשלם בו דין עבד גמור. אמנם יש בזה אריכות, ותלוי בכמה דינים ומחלוקות הראשונים בסוגיא, ויש לפלפל בזה טובא.

ובעלי גמרא, משמע דאפשר שיהא אדם מבעלי משנה או מבעלי גמרא, ואעפ"כ אינו מבעלי מקרא. וכן מוכח ממה ששאל את רבי יונתן בן עמרם, קרית, וכשאמר לו לאו, חזר ושאלו, שנית, ומשמע דאף מי שלא קרא מקרא, עדיין שייך שיהא שונה משנה. ומסיים שם הרש"ש, דלא כאותן ששופכין בוז על מקצת גדולי זמנינו בש"ס ופוסקים שאין להם ידיעה כל כך במקרא.

והדברים מבהילים. דלכאורה היה מקום לומר, אם מקרא לא קרא, פשיטא שמשנה וגמרא לא שנה. אבל מדברי הגמרא נראה דאפשר שיהא אדם בקי בלימוד הגמרא ובלמדנות, ואעפ"כ יחסר לו בידיעת חומש ומקרא.

ועל דרך זה זכורני ששמעתי מהגה"ק מצאנז קלויזנבורג זצוק"ל, שאמר פעם בשיעור חומש ורש"י, ששאלו לאחד על פסוק אחד היכן הוא כתוב, והשיב שהוא נמצא באגדתא בגמרא בסנהדרין. דהיינו, שידע את הפסוק מתוך הגמרא, אבל לא ידע פסוק חומש. ומזה יש ללמוד עד כמה צריך האדם לקבוע לעצמו לימוד חומש ורש"י כסדרן, שלא יחסר לו בידיעת יסודי המקרא, אף אם הוא עוסק ועמל בש"ס ופוסקים.

בענין קנין כסף בעבד כנעני המוכר עצמו

נחזיר לקרא. "וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה" (ויקרא כה:מה).

והנה הקשו המקנה (קידושין ז. ד"ה מדין עבד) ובית מאיר (שם כב:) בעיקר דין זה ד'מהם תקנו', דהרי קיי"ל להלכה דכל מה שקנה עבד קנה רבו (פסחים פח:).

בירושלמי (נדרים פ"ה ה"ה), דהמקדש בספר תורה שלו אינה מקודשת, משום שלא יצא הדבר מרשותו לגמרי. וכן כתב הר"ן (קידושין ד: ד"ה מנה אין כאן) בשם הרמב"ן, גבי מנה אין כאן משכון אין כאן, דכסף קידושין דאגיד גבי בעל לאו כסף קידושין הוא.

ולפ"ז מבאר, דכיון שבזמנינו מקדשין תחת החופה, ותיכף אחר הקידושין נעשית נשואה, הרי יש לדון דמיד חל בה דין מה שקנתה אשה קנה בעלה, או לכל הפחות שיש לבעל בה זכות פירות. וא"כ, אם יקדשנה בדבר שיש לבעל בו אח"כ שייכות וזכות, נמצא שלא יצא דבר הקידושין מרשותו לגמרי, ואין זה נתינה שלמה לקידושין.

ולכך נהגו לקדש בטבעת, שהוא מתכשיטי האשה ולבושה, ובדבר הצריך לה לעצמה אין לבעל בו זכות פירות ושייכות ממון. נמצא שע"י הטבעת יוצא החפץ מרשות הבעל לגמרי ונעשה שלה בשלימות, ובזה שפיר הוי קידושין. וזהו טעם המנהג לקדש אשה בטבעת.

ועל דרך זה יש לומר גם לענין עבד, דהיכא שיש קושי איך מועיל קנין כסף, כיון שכל מה שקנה עבד קנה רבו, יש לומר דשפיר אפשר לקנותו בדבר הצריך לו לעצמו, כגון בגדים ולבוש, דבזה אין שייך כל כך לומר שיחזור מיד לרשות האדון. וכשם שבאשה מצינו דתכשיט ולבוש שלה נחשב דבר היוצא לרשותה לגמרי, הכי נמי יש לומר בעבד, דדבר שהוא לצורך לבישתו ושימוש גופו, אין בזה אותו חסרון של ממון החוזר מיד לרשות האדון.

ויש שתירצו באופן אחר, דכמו שמצינו לענין שחרור עבד דגיטו וידו באין כאחד (גיטין עז: קידושין כג:), ואע"פ שמצד עצם דין יד עבד כיד רבו לא היה מקום שיקבל שטר שחרור, מ"מ גזירת הכתוב היא שכיון שהשטר בא לשחררו, הרי שחרורו וידו באין כאחד. הכי נמי לענין קניית עבד, כיון שהתורה אמרה 'מהם תקנו', וגילתה תורה שעבד כנעני נקנה בכסף, על כרחך נתחדש בזה שיש לו יד לקבל כסף קנייתו, ואין אומרים בזה דמיד כשקיבל את הכסף קנאו רבו ונמצא שלא קיבל כלום.

ואולי היה מקום לומר עוד, שצריך ליתן את המעות לעבד על מנת שאין לרבו רשות בו. אמנם דבר זה חידוש גדול הוא, שהרי לא מצינו בגמרא ובראשונים שכאשר קונים עבד מעצמו צריך להתנות כן בפירוש, על מנת שאין לרבו רשות בו. ובאמת בהמקנה שם כתב כמה דרכים ליישב קושיא זו, וכן האריכו בזה חזון איש (אהע"ז סי' קמ"ח), חבצלת השרון (פ' בהר), והבריסק'ער רב זצ"ל באריכות.

טבעת בקידושין

הנני לא אשיב בזה על עיקר השאלה בשלימותה, אך אעיר בזה דבר נאה, דהנה המנהג לקדש אשה בטבעת, כמו שכתב הרמ"א (אהע"ז סי' כ"ז סע' א'), ויש להבין מהו הענין בזה שמקדשין דוקא בטבעת.

וביאר בזה הגאון הרוגאטשאווער זצ"ל בצפנת פענח (הל' אישות פ"ג ה"א), דהנה יסוד הקידושין הוא שצריך שיצא דבר הקידושין מרשות הבעל לגמרי, ויכנס לרשות האשה להיות שלה. וכעין שמצינו

ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להיבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלקים, ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קודש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים. ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כמו שזיכה לכוהנים וללויים. הרי דוד אומר ה' מנת חלקי וכוסי, אתה תומיך גורלי' (תהלים טז:).

הרי מבואר בדברי הרמב"ם, שאין הדבר שייך לשבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש אשר נדבה רוחו אותו להבדל לעמוד לפני ה' ולעבדו, הרי הוא נתקדש קודש קדשים, והקב"ה מזמין לו בעולם הזה דבר המספיק לו, כדי שיוכל לעמוד בעבודתו.

וזהו בחינת שמיטה ויובל. כשאדם מפקיר את עצמו ואת חשבונותיו להקב"ה, ופורק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר ביקשו בני האדם, אזי הקב"ה נעשה חלקו ונחלתו, ונותן לו כל מה שצריך לו. ולכן דוקא מצות שמיטה נבחרה ללמד על הר סיני, כי קבלת התורה צריכה הקדמה זו, שיהא האדם מוכן למסור עצמו אל התורה, להניח חשבונותיו, ולידע כי פרנסתו וחיותו מן הקב"ה.

וזהו הקשר בין שמיטה להר סיני. שמיטה מלמדת את האדם להפקיר את שלו ולהשען על הקב"ה, והר סיני מלמד את האדם לקבל עליו עול תורה. וכששני הדברים באים כאחד, שהאדם מוסר עצמו לתורה ומניח חשבונותיו ביד הקב"ה, אזי הקב"ה נותן לו כל מחסורו

מה ענין שמיטה אצל הר סיני

כתב רש"י (ויקרא כה:א) בהר סיני - מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלוא כל המצוות נאמרו מסיני. אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, כך שנויה בתורת כהנים.

ולכאורה יש להבין, מדוע נבחרה דוקא מצות שמיטה ללמד ענין זה, שכל המצוות נאמרו בסיני. ואף שיש בזה כמה פשטים, וכמו שכתב ברש"י, יש לפרש השייכות בין שמיטה להר סיני ולקבלת התורה.

ונראה לומר בזה, דהנה ענין שמיטה ויובל הוא שאדם מפקיר את שלו ומוסר עצמו אל הקב"ה. האדם מניח את שדהו, את עבודתו, את דרכי השתדלותו, ומראה בזה כי אין הארץ שלו, ואין פרנסתו תלויה בכחו ועוצם ידו, אלא הכל מאת הקב"ה. וכאשר האדם מוסר עצמו להקב"ה, אז הקב"ה נותן לו משלו ומשפיע עליו כל צרכו.

ויודעים דברי הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל יג:יב"ג), שכתב בענין שבט לוי: למה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו, מפני שהובדל לעבוד את ה' ולשרתו, ולהורות דרכי הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר 'יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל' (דברים לג:).

לפיכך הובדלו מדרכי העולם - לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין, ולא זוכין לעצמן בכוח גופן. אלא הם חיל ה', שנאמר 'ברך ה' חילו' (שם:יא), והוא ברוך הוא זיכה להם, שנאמר 'אני חלקך ונחלתך' (במדבר יח:כ).

ובאמת אנו פוסקים כרב יהודה (פסחים נ:): דאמר רב יהודה אמר רב, לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ואמרו בגמרא (שבת סג.) דאף למשמאילים בה, דהיינו דעוסקים בתורה שלא לשמה, עושר וכבוד. על כן צריך אפילו הלומד שלא לשמה לזכות לעושר וכבוד, כדי שיזכה לישב וללמוד במנוחה.

ובודאי כשלומד אדם תורה לשמה, הרי הוא זוכה לדברים הרבה. וכשאדם עוסק בתורה, נותן לו הקב"ה כל מחסורו וכל מה שצריך שיהא לו. והקב"ה יעזור שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ונוכל לקבל את התורה בשמחה ובטוב לבב.

יום ה' - שיעור חומש רש"י

ונכנס אותו הפועל עמהם. אמר לו המלך לאותו הפועל: בני, אפנה לך. הרובים הללו שעשו עמי מלאכה מועטת, ואני נותן להם שכר מועט, אבל אתה, חשבון רב אני עתיד לחשוב עמך.

כך היו ישראל בעולם הזה מבקשים שכרם מלפני המקום, ואומות העולם מבקשים שכרם מלפני המקום. והמקום אומר להם לישראל: בני, אפנה לכם. ואומות העולם הללו עשו עמי מלאכה מועטת, ואני נותן להם שכר מועט. אבל אתם, חשבון רב אני עתיד לחשב עמכם. לכך נאמר 'ופניתי אליכם'.

והוא לשון נפלא הצריך ביאור. וכי שייך לומר אצל הקב"ה 'אפנה מכל עסקי', כאדם שיש לו עסקים הרבה ואינו יכול לעסוק בשנים כאחד, עד שצריך לפנות

וכל מה שצריך לו, כדי שיוכל לישב ולעסוק בתורה במנוחה.

והנה כתב רבי חיים וויטאל זללה"ה (עץ חיים בהקדמתו לשער ההקדמות) דהאנשים האלה מראים תימה, באמרם כי הם עסקם בתורה לשמה. והרי התנא רבי מאיר מכחישו, דתנן בפרק קנין תורה: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' (אבות פ"ו מ"א). והיינו, שאם האדם עוסק בתורה לשמה כראוי, הרי התורה עצמה מעידה עליו שזוכה לדברים הרבה. ומעתה כשאדם מוסר עצמו לתורה באמת, אין לו לירא שמה יחסר לו, כי הקב"ה מזמין לו כל צרכו כדי שיוכל לישב ולעסוק בתורה.

לשמוח ביו"ט עם אחרים

'אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם. ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה וגו' ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם' (ויקרא כו:ג-ט).

ברכת ופניתי אליכם

ופירש רש"י: 'ופניתי אליכם. אפנה מכל עסקי לשלם שכרם, משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים וכו', כדאיתא בתורת כהנים'.

ובתורת כהנים איתא משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים הרבה, והיה שם פועל אחד ועשה עמו מלאכה ימים הרבה. נכנסו הפועלים ליטול שכרם,

נשמה. מי מל לשמי עד שלא נתתי לו בן זכר. מי עשה לי מעקה עד שלא נתתי לו גג. מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית. מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית. מי הפריש לי פאה עד שלא נתתי לו שדה. מי הפריש תרומה עד שלא נתתי לו גורן, וכן מונה שם עוד כמה מצוות. ומסיימים שם, הה"ד 'שור או כשב או עז כי יולד' (ויקרא כב:כז).

הרי מבואר שאין האדם יכול לומר שהוא התחיל בעבודתו מעצמו. קודם כל מצוה ומצוה כבר הקדים לו הקב"ה ונתן לו את עצם האפשרות לקיימה. הקב"ה הקדים אותך בכל דבר - הוא נתן לך חיים ונשמה, גוף ודעת, ממון וכח, מקום וזמן, וכל ההזמנה וההכנה למצוה.

ואף לאחר שכבר נודמנה המצוה לפניו, עדיין אמרו חז"ל (סוכה נב:; קידושין ל:) 'אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו'. הרי שגם עצם עשיית המצוה וגמרה אינה מכח האדם לבדו, אלא בסייעתא דשמיא.

ובזה גופא מתגלה חסדו של מקום. מצד האמת, בכל מצוה שאדם עושה היה יכול הקב"ה לומר: אני עשיתי. אני נתתי לך כח. אני נתתי לך זמן. אני עוררתיך בבוקר. אני הבאתי לפניך את המצוה. אני סייעתי בידך לגומרה. וא"כ מה חלקך? אבל הקב"ה ברחמיו אינו אומר כן, אלא נותן את הזכות לאדם, כאילו האדם הוא שעשה את המצוה.

ומאידך גיסא, בענין עבירה מצינו לשון אחר. אמרו חז"ל (יומא לח:; שבת קד.) אמר ריש לקיש: מאי דכתיב 'אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן' (משלי ג:לד), הבא ליטמא פותחין לו, הבא ליטסהר

מזה לזה. הלוא הכל גלוי וידוע לפניו יתברך, והוא עושה הכל כאחד, ומשלם שכר לכל בריה ובריה כפי מעשיה. א"כ מהו לשון זה, 'אפנה מכל עסקי'.

עוד איתא במדרש (במד"ר י"א ז'): 'ישא ה' פניו אליך' (במדבר ו:כו), 'הפך פניו אצלך, כמה דתימא 'ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימותי את בריתי אתכם'.

ועוד מצינו להלן בפרשת התוכחה, על הכתוב 'ונתתי פני בכם' (ויקרא כו:יז), שפירש רש"י: 'פונה אני מכל עסקי להרע לכם', וכן הוא בתורת כהנים. הרי אותו לשון עצמו נאמר הן בברכה והן בתוכחה. בברכה נאמר 'אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם', ובתוכחה נאמר 'פונה אני מכל עסקי להרע לכם'. וצריך להבין מהו גדר פנייה זו, ומהו הענין שהקב"ה כביכול מניח כל עסקיו ופונה אל האדם.

והנה באור החיים הקדוש פירש ענין 'פונה אני מכל עסקי', שהקב"ה יעשה בעצמו ולא ע"י שליח, עיין שם. ונראה להוסיף בזה נקודה קטנה, והיא יסוד גדול בעבודת האדם.

מי הקדימני ואשלם

אמרו חז"ל (קידושין ל:, נדה לא:): שלשה שותפין הן באדם - הקב"ה ואביו ואמו. אביו ואמו נותנים בו חלקי הגוף, והקב"ה נותן בו נשמה. נמצא שכל מציאות האדם, גופו ונשמתו, כחו וחיותו, הכל מאת השי"ת.

ועוד איתא במדרש (ויק"ר כ"ז ב', תנחומא אמור ז') על הכתוב 'מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא' (איוב מא:ג): 'רוח הקודש אומרת, מי הקדימני ואשלם. מי קלס לפני עד שלא נתתי לו

יושב על כסא רחמים וכו' מעביר ראשון ראשון, מרבה מחילה לחטאים וסליחה לפושעים'. כלומר, הקב"ה ברחמי מעביר את החשבון של ה'ראשון'. אינו מביט מי היה הראשון במצוה ומי היה הראשון בעבירה. אינו דן את האדם לפי מי התחיל תחילה, שאילו היה דן כך היתה העבירה מכרעת לחובה, אלא מעביר חשבון זה ומטה כלפי חסד, לדון את גוף המצוה וגוף העבירה, ועי"ז מרבה מחילה לחטאים וסליחה לפושעים.

כח התשובה

ויש להוסיף בזה עוד. הנה ביומא (פו): אמרו: 'אמר ריש לקיש, גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות. איני, והאמר ריש לקיש, גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות. לא קשיא, כאן מאהבה כאן מיראה'. דהיינו, השב מיראה זדונות נעשות לו כשגגות, והשב מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות.

וכתב החתם סופר, שאפילו דבר שהיה חמור ביותר, כגון אכילת דבר אחר, כשהוא שב עליו מאהבה, נתהפך כמצות אכילת קרבן פסח, ומתוך העבירה עצמה נעשית זכות.

ועפ"ז יש להוסיף, שכאשר הזדון נהפך לזכות ע"י תשובה מאהבה, יש בזכות זו בחינה מיוחדת, שהרי בתחילת אותה

מסייעין אותו. ופירש רש"י, 'הוא יליץ' מעצמו יליץ, לא יסייעוהו ולא ימנעוהו; 'יתן חן', יסייעוהו מן השמים. דהיינו, מי שבא ליטהר, הקב"ה מסייעו. אבל הבא ליטמא, אין מסייעין אותו מן השמים לעשות עבירה, אלא פותחין לו בלבד. האדם הוא המחפש את דרך העבירה, והוא מכניס את עצמו לשם. נמצא שבמצוה הקב"ה הוא המקדים והמסייע, אבל בעבירה האדם הוא המתחיל.^א

מעביר ראשון ראשון

ועפ"ז ביאר הגה"ק החתם סופר זי"ע (דרשות חת"ס יוה"כ), שכאשר באים לדון את מעשי האדם, הרי במצוות יש לומר שהקב"ה היה הראשון. הוא נתן לו את הכח, ההזדמנות והסיוע. אבל בעבירות האדם הוא הראשון, שהרי אין מסייעין לו מן השמים לעבור עבירה. וא"כ לכאורה כאשר שוקלים מצוה כנגד עבירה אין הדבר שוה, כי בעבירה האדם התחיל ועשאה מכחו, ובמצוה הקב"ה הקדים וסייע. וא"כ היאך יכול האדם לקבל שכר.

וזהו שאמרו בגמרא (ר"ה יז.): בית הלל אומרים, 'ורב חסד' מטה כלפי חסד. היכי עבד. תנא דבי רבי ישמעאל: מעביר ראשון ראשון.

וכן אנו אומרים בסליחות: 'אל מלך

^א וידוע המעשה עם הרה"ק הרבי מלובלין זי"ע, שבא לפניו הרה"ק בעל ישמח משה זי"ע. קודם שנכנס, הרהר הישמח משה בדברי חז"ל שאמרו 'הבא ליטהר מסייעין אותו', למה נאמר 'מסייעין אותו' בלשון רבים, ולא נאמר 'מסייע אותו' בלשון יחיד.

וכשנכנס בעל ישמח משה, אמר לו הרבי מלובלין: 'הבא ליטהר מסייעין אותו' פירושו כל הבריאה כולה מסייעת לו. לא רק שהקב"ה מסייעו, אלא כל הבריאה נעשית כלי לסייע לאיש יהודי הרוצה באמת להתקרב אל השי"ת. כי כאשר ליהודי רצון אמיתי להיות טוב, יש לו תמיד סייעתא דשמיא. פעמים שאינו רואה זאת מיד, ופעמים שהסיוע מלוכש בדרכים נעלמות, אבל אם רצונו אמת, הקב"ה מסייעו. כי מי שבא ליטהר באמת, מסייעין אותו.

וישמעאלים, ויצר הרע. יצר הרע, דכתיב (מיכה ד:ו) 'ואשר הרעתי'. אמר רבי יוחנן: אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאיהן של ישראל. חד דכתיב 'ואשר הרעתי', וחד דכתיב (ירמי יח:ו) 'הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל', ואידך (יחזקאל לו:כו) 'והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר'.

ופירש רש"י על 'ואשר הרעתי': אני בראתי את יצר הרע המחטיאם וגרמתי להם כל זאת. דהיינו, כאשר אדם חוטא ואח"כ מתעורר לשוב, הקב"ה מלמד עליו זכות ואומר: מה אעשה לבני, אני הוא שבראתי יצר הרע באדם.

וכן מצינו בגמרא (יומא יט:) שאליהו הנביא אמר לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא: אתם שואלים מפני מה אין משיח בא. והרי היום יום הכפורים הוא, ואעפ"כ נכשלו כמה בני אדם בנהרדעא בעבירות חמורות. אמר לו רב יהודה לאליהו: ומה אומר הקב"ה על כך. אמר לו אליהו: הקב"ה אומר עליהם את הפסוק 'לפתח חטאת רובץ' (בראשית ד:ז). ושאל עוד רב יהודה: ומה אומר השטן, האם הוא מקטרג עליהם. אמר לו אליהו: ביום הכפורים אין לו רשות לקטרג. ופירש רש"י שם על 'לפתח חטאת רובץ': יצר הרע מחטיאו בעל כרחו.

הרי שהקב"ה מלמד זכות על ישראל, שהיצר הרע רובץ וממתין על פתחו של אדם להכשילו בעל כרחו. וכמו שאמרו חז"ל (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג, ש"ר ל' ט') שהקב"ה שומר מה שכתוב בתורה, כביכול, והוא מלמד זכות על כל ישראל.

פעולה היה האדם ה'ראשון'. אלא כל זמן שהוא חטא, הקב"ה מעביר את חשבון ה'ראשון' כדי שלא יהא החטא מכריע לחובה. אבל כאשר החטא עצמו נהפך לזכות, מתגלה בזה עומק נוסף ברחמי שמים, שאותו מקום שהיה תחילת חטא, נהפך עתה לזכות ע"י תשובה מאהבה.

וזהו עומק גדול בכח התשובה. לא זו בלבד שהקב"ה מוחל וסולח, ולא זו בלבד שהוא מעביר ראשון ראשון, אלא עוד הוא נותן לאדם כח להפוך את מקום החטא עצמו למקום של זכות. ואז נעשית לאדם מעלה מיוחדת, שהוא היה המתחיל בדבר אשר נתהפך אח"כ למצוה.

ובזה יש לפרש המשך הסליחה: 'מעביר ראשון ראשון, מרבה מחילה לחטאים וסליחה לפושעים, עושה צדקות עם כל בשר ורוח, לא כרעתם תגמול'. דהיינו, לחוטאים ולפושעים הקב"ה מעביר ראשון ראשון. אבל כאשר האדם שב בתשובה, אז 'עושה צדקות עם כל בשר ורוח, לא כרעתם תגמול', שאין הקב"ה מחשב עמו את הדבר כחשבון הרעה, דהיינו שברעה אין הקב"ה מחשיב מי המתחיל, אלא מחשבו לטובה, באופן שנחשב האדם ל'הראשון' המתחיל.

וזהו שאנו אומרים באבינו מלכנו: 'כתבנו בספר זכיות'. היינו שהקב"ה הוא שנותן לאדם זכות לעשות מצוות, וגם מחשבו עליו לזכות גמורה.

הלימוד זכות על ישראל

עוד יש בזה ענין נורא. מצינו בחז"ל (סוכה נב:) אמר רב חנא בר אחא אמרי בי רב: ארבעה מתחרט עליהן הקב"ה שבראם, ואלו הן: גלות, כשדים,

להיות רע ואינו חפץ בטוב, אז אומרים לו: אתה בחרת בכך, אתה חיפשת את הדרך, אתה פתחת לעצמך פתח של טומאה. אבל כאשר האדם מצטער על חטאו, מבקש לשוב, ורצונו להיות טוב באמת, אז הקב"ה מתמלא רחמים עליו ומלמד עליו זכות: יצר הרע קשה הוא, ואני בראתי אותו.

עיקר הדבר הוא הרצון. אם אין לאדם רצון להיות טוב, זהו דבר קשה. אבל אם רצונו בוער להיות טוב, אף אם נכשל, הרי הוא קרוב אל התיקון, כי הבא ליטהר מסייעין אותו.

וכן יש לפרש מה שאמרו בגמרא (ברכות יז.): רבי אלכסנדר בן רמי בר רב הונא הכי: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצונו לעשות רצון, ומי מעכב, שאור שבעיסה [יצר הרע שבלבבו המחמיצו - רש"י] ושעבוד מלכות. יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם. דהיינו, כאשר מתגלה לפני הקב"ה פנימיות האדם, שרצונו לעשות רצונו יתברך, אז ניכר שהמעכב הוא מצד היצר הרע ושעבוד מלכות. ועי"ז יש לו סייעתא דשמיא, ודנין אותו לכף זכות.^ב

אמנם מצד אחר אמרו חז"ל 'הבא ליטמא פותחין לו', שאין מסייעין לו מן השמים לעשות עבירה, וא"כ האדם הוא האשם במעשיו. וכן אמרו (ב"ק נ:). כל האומר הקב"ה ותרן הוא, יוותרו חייו, שנאמר 'הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט' (דברים לב:ד).

וכענין זה מצינו בגמרא (מנחות מא.) שרב קטינא היה לובש בקיץ סדין ובחורף סרבל, בגדים הפטורים מציצית. אמר לו מלאך: קטינא, מה תהא על מצות ציצית. שאל רב קטינא: וכי מענישים על ביטול מצות עשה כזו, שאינו מחויב בה אלא אם לובש בגד של ארבע כנפות. אמר לו המלאך: בעידן ריתחא ענשינן. בשעת כעס מענישים אף על זה, כיון שהוא מחפש תחבולות לפטור עצמו מן המצוה.

וביארנו בספה"ק (עי' ישמח משה ויקרא י' וערבי נחל אחרי מות א'), דבעידן ריתחא, כשאדם אינו שב בתשובה, מחשבין עליו את מעשיו כמעשי האדם עצמו. אבל בשעת רחמים ורצון, וכאשר האדם שב בתשובה, הקב"ה כביכול אומר: אני בראתי את יצר הרע, ומה יעשה האדם בקרבו.

ואין כאן סתירה. כאשר האדם רוצה

^ב וכענין זה מצינו בירושלמי (תענית פ"ב ה"א), אמר רבי חנינה: מאן דאמר דרחמנא וותרן, יתוותרון בני מעו, אלא מאריך רוחיה וגבי ידיה. והוא נאמר שם על הפסוק 'וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלקיכם כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה' (יואל ב:ג).

ומבואר שם עוד, שאין ענין אריכות אפים שהקב"ה מוותר ח"ו על הדין, אלא שהוא מאריך אפו כדי ליתן מקום לתשובה. דקאמר שם רבי לוי: מהו ארך אפים, רחיק רגיו. ומביא משל למלך שהיו לו שני ליגיונות קשים, ואמר המלך, אם יהיו עמי במדינה, כשיכעיסוני בני המדינה מיד יעמדו עליהם, אלא אשלחם לדרך רחוקה, כדי שעד שאשלח אחריהם יבואו בני המדינה ויפייסוני ואקבל פיוסם. כך אמר הקב"ה: 'אף וחמה' מלאכי חבלה הן, הריני משלחן לדרך רחוקה, שאם מכעיסין אותי ישראל, עד שאני משלח אחריהם ומביאן, ישראל עושין תשובה ואני מקבל תשובתם.

ומדברי הירושלמי למדנו, שמה שאמרו כל האומר הקב"ה ותרן וכו', היינו כשאדם רוצה לפרוק עול ולומר שאין דין ואין חשבון ח"ו. אבל מי שרוצה להיות טוב ומבקש דרך תשובה, עליו נאמר שהקב"ה

אפנה מכל עסקי שלם שכרכם

ומעתה יש לבאר עומק הלשון 'ופנית אליכם, אפנה מכל עסקי שלם שכרכם'. אין הכוונה כביכול שאי אפשר לו יתברך לעסוק בדברים אחרים. אלא שהקב"ה כביכול מסלק את חלקו מן החשבון. הוא פונה ומסיר את עסקיו, את מה שהוא עצמו עסק וסייע במצוה, ונותן את השכר לישראל כאילו הם עשו הכל בכח עצמם.

הרי אדם השכים בבוקר ללמוד ולהתפלל. באמת, מי העירו. מי נתן לו כח. מי נתן לו דעת. מי נתן לו לב להבין ולהשכיל. מי נתן לו ספרים, בית מדרש, חברותא, פרנסה ומנוחת הנפש. הכל מאתו יתברך. ואעפ"כ אומר הקב"ה: איני תובע חלקי. אני פונה מכל עסקי. אני נותן לך את כל השבח, את כל הזכות, ואת כל השכר.

זהו חסד נפלא שאין לשערו. הקב"ה הוא הנותן, הוא המסייע, הוא המחיה, ואח"כ הוא כביכול מניח את הכל בצד ואומר לאדם: אתה עשית, ולך מגיע השכר.

וזהו פירוש המדרש: 'ישא ה' פניו אליך', יהפך פניו אצלך, כמה דתימא 'ופנית אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימותי את בריתי אתכם'. שהרי הקב"ה הוא שאמר קודם לכן 'ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרי'. והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם. הכל ממנו יתברך, הוא שעשה הכל. ואעפ"כ הוא אומר 'אפנה מכל עסקי שלם שכרכם'.

וכן 'והפריתי אתכם והרביתי אתכם'. הלוא הקב"ה הוא שנותן לאדם בן זכר שיוכל למולו, וכמו שאמרו במדרש 'מי מל לשמי עד שלא נתתי לו בן זכר'. ואעפ"כ נאמר 'ופנית אליכם', שהקב"ה כביכול פונה ומסלק חלקו, ונותן לישראל את השכר בשלימות.

פנייה שבתוכחה

ועפ"ז יש להבין גם הלשון שנאמר בתוכחה: 'ונתתי פני בכס', ופירש רש"י: 'פונה אני מכל עסקי להרע לכם'. דהיינו, כאשר האדם אינו רוצה בטוב ובתשובה, והוא עומד בעידן ריתחא, אומרים לו: אתה פתחת לעצמך פתח של טומאה. בזה הקב"ה כביכול מסלק את הלימוד זכות של 'ואשר הרעת', ואומר לאדם: כאשר אין רצונך לשוב, הרי אתה הוא שבחרת בזה.

אמנם יש לומר עוד בענין התוכחה. באמת אין הקב"ה חפץ ברעתם של ישראל. הלוא גם בתוך התוכחה עצמה נאמר 'וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר', ונאמר 'ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפר בריתי אתם'. נמצא שבתוך התוכחה עצמה טמונה אהבה.

בתוכחה נאמר: 'ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע לי ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם' (ויקרא כו:כא). 'ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי. והלכתי אף אני עמכם בקרי' (שם כו:כג). 'ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי. והלכתי עמכם בחמת קרי' (שם כו:כד).

ארץ אפים ורב חסד, שמאריך רוחיה ונותן לו מקום לשוב אליו, וכשחוזר בתשובה מקבל פיוסו ותשובתו ברחמים.

והקב"ה מעוררו לתקן דבר הצריך תיקון. וזהו 'ונתתי פני בכס'. הקב"ה אומר לאדם: אני פונה אליך, איני מניח אותך, אני מעורר אותך. גם כאשר באים יסורים, אין זה מקרה אלא קול מן השמים. 'ונתתי פני' - אני נותן פני בר, כדי שתראה ותבין ותשוב. הקב"ה אומר לאדם: אני עומד אצלך, אני מדבר עמך, אני מעורר אותך. אל תאמר מקרה, אל תסגור את לבך. גם התוכחה אינה כדי לדחות, אלא כדי לקרב.¹

ואציעה שאול הנך

שמעתי בשם הרה"ק מסטרעליסק זי"ע על הכתוב 'אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך' (תהלים קלט:ח). כשאדם עומד בתורה ובתפלה ומרגיש עצמו כאילו הוא בשמים, עדיין הוא אומר 'שם אתה', כביכול הקב"ה רחוק ממנו, שם בשמים. וכשאדם נופל לבחינת שאול, וחושב ששם נדח הוא, ואין הקב"ה אצלו, צריך לדעת 'הנך', הקב"ה נמצא כאן, קרוב אליו ממש.

וזהו מה שהכניסה התורה בתוך התוכחה את הפסוקים של זכירת הברית: 'וזכרתי את בריתי יעקב', 'ולא מאסתים ולא געלתים'. הקב"ה אומר לישראל: גם שם, בתוך שאול, בתוך התוכחה, איני עוזב אתכם. אני נמצא עמכם. אין מציאות שיהודי יהיה במקום שהקב"ה אינו שם.

והביאור, דאיתא בגמרא (כתובות ל., סנהדרין לז:): מיום שחרב בית המקדש, אע"פ שבטלה סנהדרין, דין ארבע מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה, או נופל מן הגג או חיה דורסתו. מי שנתחייב שריפה, או נופל בדליקה או נחש מכישו. מי שנתחייב הריגה, או נמסר למלכות או ליסטים באין עליו. מי שנתחייב חנק, או טובע בנהר או מת בסרונכי (diphtheria).

וכמו כן כאשר אירע לאדם איזה דבר, עליו ללמוד מזה שהקב"ה מעוררו לשוב. אם אירע לו פגע, יתבונן מה עליו לתקן. אם נגרם לו בזיון, יתבונן שמא יש בזה רמז לענין נזיפה ובזיון. אם אירע לו הפסד, יחשוב שמא יש כאן קריאה מן השמים. אפילו בדברים קטנים, אם דרכו עליו או ציערוהו, אין לומר מקרה הוא. הכל בהשגחה, וכל דבר יש בו קריאה לאדם.

אבל כאשר האדם אומר מקרה הוא, אז הוא סוגר את פתח התשובה. כי אם הכל מקרה, אין מקום לשוב. וזהו 'אם תלכו עמי קרי', שתאמרו שהכל מקרה, 'אף אני אלך עמכם בקרי'. כלומר, אם אינכם רוצים לראות את ההשגחה, ממילא לא תראו את הקריאה שבתוך המאורעות.

ואין הכוונה שיחפש האדם חשבונות אצל אחרים, אלא שיתבונן בעצמו שכל מה שאירע לו הוא בהשגחה פרטית,

¹ סיפר לי אברך אחד, שפעם נסע למאנהעטן למקום פגישה, ולא מצא מקום לחנות רכבו. הבטיח עשרים דאלער לצדקה לזכות שימצא מקום חניה. ותיכף ומיד נודמן לו מקום לחנות. אולם מיד אמר לעצמו: רבש"ע, כבר הסתדרתי לעצמי.

ולא נתבונן לראות כי מן השמים סידרו לו הדבר, והשי"ת הוא שהמציא לו מקום חניה. וזה בא ללמדנו, שכאשר האדם שוכח שהכל מאת השי"ת, הרי הוא מאבד את המחשבה הנכונה. יהודי צריך לחיות תמיד בידעיה ברורה שאין שום מקרה בעולם כלל, וכל פרט ופרט הנעשה עמו הוא מאת השי"ת בהשגחה פרטית.

תחל שנה וברכותיה

והנה נמצאים אנו סמוך לימי הברכה, דהא אמרו חז"ל שקורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, כדי שתכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה. ימציאנו השי"ת בתוך הברכות, ויהיו הברכות נמשכות על כלל ישראל ברוחניות ובגשמיות. שיהא רק חסדים טובים, דהיינו טוב הנגלה לעין כל.

וזהו שנאמר 'בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד' (תהלים קמה:ב), שתהא הברכה באופן כזה שתישאר לעולם ועד.

דאיתא בגמרא (פסחים נ:): לא כעולם הזה העולם הבא. בעולם הזה, על בשורות טובות אומר 'ברוך הטוב והמטיב', ועל בשורות רעות אומר 'ברוך דיין האמת'. אבל לעולם הבא, כולו הטוב והמטיב. דהיינו שלעתיד לבוא יהיה הכל בגילוי טוב, עד שלא יהא מקום לברכת דיין האמת, אלא תמיד יברכו הטוב והמטיב.

וזהו שנאמר 'בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד', היינו שאוכל להודות ולהלל באותה הודאה לעולם ועד, וזה שייך רק לברכת הטוב והמטיב, שהיא ברכה על טוב הנגלה, שתישאר לעולם ועד.⁷

והשי"ת ישפיע עלינו ברכות עד בלי די, ברכות כלליות ופרטיות. בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, זיווגים הגונים בנקל, פרנסה ברווח ובכבוד, בריאות הגוף והנפש, אריכות ימים ושנים, מנוחת הנפש והרחבת הדעת, שלום בין אדם

ואציעה שאול הנך', גם שם הוא יתברך קרוב.

והנה ימים גדולים ממשמשים ובאים, ימי חג השבועות הקדוש, זמן מתן תורתנו. במתן תורה נאמר 'אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו' (דברים ד:לה). ודרשו חז"ל שפתח הקב"ה שבעה רקיעים וכל העולמות, והראה להם שאין עוד מלבדו.

ולכאורה מה הראה להם. אלא שהראה להם הן בעולמות העליונים והן בעולמות התחתונים שאין עוד מלבדו. בעולמות העליונים, אף אם יגיע האדם למדרגות גבוהות ונשגבות, אין שם אלא הוא ית'. ובעולמות התחתונים, אף כאשר האדם נמצא במקום נמוך וחושך, גם שם אין עוד מלבדו. אין מקום פנוי ממנו יתברך.

ואמרו בתקוני זוהר (תיקון נ"ז, צ"א ע"א): לית אתר פנוי מיניה, לא בעילאין ולא בתתאין. וכן אומרים בשיר היחוד (יום שלישי): 'אף כל טינופת לא תטנפך'.

ולא זו בלבד שהקב"ה נמצא בכל מקום, אלא שהוא נמצא שם בשביל היהודי. כביכול אומר הקב"ה לאדם: אותך אני מבקש. במקום שאתה נמצא שם, שם אני עומד אצלך. אל תסגור לבך. 'ולא געלתים לכלתם'. חפץ אני בך - חפץ אני שתשוב אלי, ואני קרוב אליך.

ולכן גם בתוך התוכחה עצמה יש פתח של קירוב. הקב"ה אינו מניח את האדם גם בשעה שהוא בתוך ירידה. ואם כך הוא באדם שנפל, על אחת כמה וכמה כאשר האדם בא ברצון חם ובווער להיות טוב, ודאי שהקב"ה עוזרו ומסייעו.

⁷ וברד"ק על הפסוק מפרש: 'בכל יום אברכך' בעוה"ז. 'ואהללה שמך לעולם ועד' לעוה"ב.

ונזכה לקבל את התורה בשמחה ובטוב לבב, ונזכה בקרוב לגאולה השלימה ברחמים וחסדים, במהרה בימינו אמן.

לחבירו ובין איש לאשתו, וכל מה שצריך כל איש ישראל בכלליות ובפרטיות. וימלא ה' כל משאלות לבנו לטובה,

ליל ש"ק חת"ק

מיותר, בודאי כל מי שיש לו לאכול הוא אוכל כדי שביעה. ועיין בכתונת פסים ובשפתי צדיקים מגיד משנה ועוד.

ונקדים מ"ש "ואכלת ושבעת וברכת וגו' על הארץ הטובה" (דברים ח:י). וצריך לבאר למה דוקא 'על הארץ הטובה', הרי זה אינו מן המצות התלויות בארץ. ואולי הכוונה, דהנה אכילה מן התורה שיהא חיוב ברכת המזון היא שביעה גמורה. וכבר אמרו חז"ל (ברכות מ"ט ובתוס') דאכילה בכזית היא רק מדרבנן, וכמ"ש שם ששאלו מלאכי השרת^א וכי אתה

אמרות ה' אמרות טהורות

והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם" (כו:ה). ופירש"י, אוכל קימצא והוא מתברך במעיו.

וקשה, מהיכא דייק רש"י ז"ל דהכא מיירי באוכל קימצא, דילמא כפשוטו שיהא להם הרבה ויאכלו כדי שביעה. ועוד, כי הלשון אינו מדוקדק, היה לומר בקיצור 'המאכל יתברך במעיים'. ועוד, כי תיבת 'לשובע' הוא

^א לבוש (אוי"ח סי' קפ"ד סעי' ו') ושיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון הוא בכזית, דהיינו שאם אכל כזית פת חייב לברך עליו ברכת המזון. והיינו דוקא מדרבנן, דמן התורה אינו חייב אלא כשאכל כדי שביעה והוא בכביצה, כדכתיב (דברים ח:י) "ואכלת ושבעת וגו'". אלא שחכמינו ז"ל (ברכות מט:) אסמכוה מדכתיב בלשון אכילה, וסתם אכילה הלכה למשה מסיני הוא שהוא בכזית. ולפיכך אמרו חכמינו ז"ל (שם מח.) שמוציא אפילו מי שאכל שיעור שביעה שהוא חייב מן התורה, כיון דאסמכוה אקרא. אבל הכא דכתיב גם כן 'ושבעת' שמע מינה דמדאורייתא אין חייבין אלא כשאכל כדי שביעה, דכתיב "ואכלת ושבעת וברכת וגו'".

ובא"ל רבה (סי' קפ"ד) והוא בכביצה וכו'. כתב מלבושי יו"ט (סק"ב), לישנא דש"ס (ברכות מט:) אטעניה דקאמר רבי יהודה סבר אכילה שיש בה שביעה זו כביצה. אבל כבר פירשו תוס' (ד"ה רבי) והרא"ש (פ"ז סי' כ"ד) דאינו אלא אסמכתא, דמדאורייתא שביעה גמורה בעינן, כדאמרין פרק מי שמתו (כ:), והם מדקדקים עד כזית עד כביצה, ע"כ. וכן כתב מג"א (סקי"א) זה לשונו, ומדאורייתא בעי דוקא שאכל ושבע ממש, דלא כעולת תמיד (סק"ח) ולבוש, ע"כ.

ותימא גדולה שלא ראו דברי ספר החינוך (מצוה ת"ל) שהבאתי (סק"ה) דמבואר כלבוש דכביצה הוא מדאורייתא, וטעמו מבואר שם ששביעה דאורייתא הוא בכביצה, דבהכי מייטבא דעתיה דאינש. וכן כתב להדיא רבינו ירוחם (נתיב ס"ז ח"ה, דף קמ"ח ע"ב) זה לשונו, בכזית חייב מדרבנן ומדאורייתא אינו חייב עד שיאכל כדי שביעה שהוא כביצה. וכן כתבו רי"ף (לו:) ור"ח (ברכות מט: תוס' ד"ה רבי) כרבי מאיר דאמר כזית, ע"כ. וכן כתב רבינו יונה (דף י"ב ריש ע"א) להדיא. ונ"ל דמפרשי הא דאמרין הם מדקדקים עד כביצה, היינו לרבי יהודה דמסמך על ושבעת כביצה, אבל לרבי מאיר דמסמך על ואכלת כזית ס"ל דבכביצה הוא שביעה גמורה, ודו"ק. וגדולה מזו כתב המרדכי (סי' קע"ז) ושבלי הלקט (סי' קנ"ד) בשם ספר יראים (סי' כ"ד) שאף כזית מדאורייתא. והא דאמרין והם מדקדקים, פי' דורשים ומדקדקים. וכן בחי' רשב"א (מח. ד"ה הא) כתב לסברא זו, וכן דעתו נוטה (כ: ד"ה ולענין).

‘ואכלתם לחמכם לשובע’, שיאכלו כדי שביעה משום דיושבכם לבטח עליה’ בלא כעס ומחלוקת: ע”כ.

ולפ”ז מה שאמרו המלאכי השרת אתה נושא פנים לישראל, והשי”ת השיב אני אמרתי ‘ואכלת ושבעת’ והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה, הוא דייקא בחוץ לארץ, שאי אפשר לאכול כדי שבעם שלא יגיע לידי כעס. וא”כ מדה כנגד מדה הקב”ה אינו כועס עליהם וביותר מאריך אף ונושא עון. וא”כ עיקר הכתוב “ישא ה’ פניו אליך” שצריכים לנשיאות פנים מיוחד דייקא בחוץ לארץ, דהרי בארץ ישראל אוכל כדי שבעו. ובזה מובן מה שכתב הרמב”ן וכאשר תינצל מן הכעס, תעלה על לבך מדת ענוה וכו’.

והנה בגמ’ (ר”ה יז:) איתא, תא שמע: שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל: כתיב בתורתכם “אשר לא ישא פנים”, וכתיב “ישא ה’ פניו אליך”. נטפל לה רבי יוסי הכהן, אמר לה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה – לאדם שנושה בחבירו מנה, וקבע לו זמן בפני המלך, ונשבע לו בחיי המלך. הגיע זמן ולא פרעו, בא לפייס את המלך. ואמר לו: עלבוני מחול לך, לך ופייס את חבירך. הכא נמי, כאן – בעבירות שבין אדם למקום, כאן – בעבירות שבין אדם לחבירו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: כאן – קודם גזר דין, כאן – לאחר גזר דין. הכא נמי ביחיד.

ובתוס’ (ד”ה קודם גזר דין) בפרק בתרא דנדה

נושא פנים לישראל. והקב”ה ענה להם, אני אמרתי ‘ואכלת ושבעת’, והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה, עיי”ש.

לאכול כדי שביעה גמורה אינו מן דרך ארץ

אמנם יש להבין, הרי לאכול כדי שביעה גמורה אינו מן דרך ארץ, וכמ”ש (גיטין ע.) אכול שליש ושתה שליש והנח שליש, לכשתכעס תעמוד על מילואך. וכן פסק הרמב”ם (פ”ה הל’ דיעות ה”ב) לאכול כמו רביע פחות משבעו. [נפעם פלפלנו בחכמה בזה, דקאי על חיוב קרבן פסח שהוא נאכל על השובע, ומצות על מרורים יאכלוהו].

וי”ש להמתיק הענין בהקדם דברי ההפלא”ה (פנים יפות ויקרא כ”ה) לפרש ואכלתם לחמכם לשובע וגו’, יש עוד לפרש ע”ד ששמעתי בשם דודי הגאון מוה’ יעקב הלוי [מגלוגא] ז”ל שפירש בפסוק “ואכלת ושבעת וברכת את ה’ אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך”, מפני שאחז”ל (גיטין ע.) אכול שליש ושתה שליש והנח שליש, שאם תכעס תעמוד על מלאו.

ואיתא (נדרים כב.) עולא כי מסקי לארעא דישראל וכו’ קא תמה ר’ יוחנן, כתיב (דברים כח:סה) “ונתן ה’ לך לב רגז”, שם בבבל כתיב. א”ל ההיא שעתא לא עברנא ירדנא. והיינו דאמר (ברכות מט:) “ואכלת ושבעת” שיכול לאכול כדי שביעה מפני שבטוח הוא שלא יבוא לידי כעס, בארץ הטובה ולא בחו”ל שצריך להניח שליש כנ”ל. וכן יש לפרש כאן

והא דהקשו תוס’ (מט: ד”ה רבי) אי כזית או כביצה הוי דאורייתא איזה שיעור דרבנן, ע”כ.

ולענ”ד דאכילה בלא שתייה הוי שיעור דרבנן, כמ”ש (סו”ס קצ”ז סק”י) בשם ספר יראים. אלא דיש לי תימא על מה שכתב בספר יראים (סי’ כ”ד) דפחות מכזית הוי שיעור דרבנן עד חצי כזית, ופחות מחצי כזית לאו כלום הוא, ע”כ. תימא לי, דהא דפריך בש”ס (לח:לט.) ר’ יוחנן היכי מבריך אחר זית מלוח כיון דשקילא לגרעינן בצר ליה שיעורא, הא מכל מקום שיעורא דרבנן הוא, ובעי ברכה אחריו מדרבנן. ולענין הלכה נראה עיקר כדברי לבוש על פי הפוסקים הנ”ל וכדברי המכריע. ועייין לקמן (סו”ס קפ”ו). עכ”ד הא”ר.

יכולים לאכול כדי שביעה, ויהי' להם רחמים ורצון ממילא.

והנה בספה"ק סידורו של שבת (ח"ב דרוש ט' פ"א) במדרש (מ"ר בראשית ה') "ויאמר אלקים תדשא הארץ", תניא בשם רבי נתן ג' נכנסו לדין וד' יצאו מחויבין. ואלו הן: אדם וחיה, ונחש נכנסו לדין, ונתקללה הארץ עמהן, שנא' "ארורה האדמה בעבורך" (בראשית ג:יז) שתהא מעלה לך דברים ארורים, כגון יתושים זבובים ופרעושין. ולמה נתקללה, ר"י בר' שלום ורבי פנחס ברבי שלום אמרו שעברה על הציווי, שכך אמר לה הקב"ה "תדשא הארץ דשא עץ פרי וגו'" (שם א:יא), מה הפרי נאכל אף העץ נאכל. והיא לא עשתה כן אלא "ותוצא הארץ דשא וגו' ועץ עושה פרי וגו'" (שם:יב), הפרי נאכל והעץ אינו נאכל.²

וכל אלה באחת יבואו ע"פ הקדמה אחת, מה שאמרתי לפרש מאמר הקרא (במדרש טו:יח-יט) "דבר אל בני וגו' בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה' וגו'".

(ע: ושם) משני נמי הכי והוה מצי לשנויי כדאמר להו קב"ה למלאכי השרת בפ' מי שמתו (ברכות כ:): ולא אשא פנים לישראל, אני אמרתי 'ואכלת ושבעת וברכת', והם דקדקו עד כזית עד כביצה. ומיהו גם זה אמת שאף לישראל אינו נושא פנים. אלא קודם גזר דין.

והנה אי' ביערות דבש, דמצינו לגבי שאלת מטר כתב הרא"ש דבני חוץ לארץ כיחידים לגבי בני ארץ ישראל. והכ"נ תפלת בארץ ישראל נקרא תפלת הצבור, ובכל פעם יכולים לבטל גז"ד. משא"כ תפלת היחיד, דהיינו תפלה בחוץ לארץ דוקא קודם גז"ד יכולים לבטל, ואז דוקא 'דרשו ה' בהמצאו' יוכל לבטל גז"ד אפילו אחר גז"ד. וא"כ עיקר זמן דבעי עת רצון הוא אחר גז"ד, או אפי' מקודם שלא יהי' גזר דין עם חיתום שטרות, ואז צריכים להארת פנים מיוחד. [הגם דבתוס' נדה משמע קצת שונה, מ"מ לפי דברי היע"ד נוכל למימר הכין]. ומשו"ה בחוץ לארץ אי אפשר לאכול כדי שבעו בכדי שיהי' לו הארת פנים. אבל בארץ ישראל ממילא הו"ל בצבור

² ועמדו כל המפרשים בזה למה נתאחרה קללת האדמה עד שנתקלקל אדם ונפקדה גם היא על עונה. וטרם נבוא בביאורו נקדים לבאר קצת פסוקי תנ"ך ומאמרי חז"ל, ומתוכם יתבאר דברי המדרש הלזה על נכון.

ואלה הם: א', כתוב בתורה (דברים ח:י-י) "כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה וגו' ארץ חטה ושעורה וגו' ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך". להבין מה ענין מצות עשה זו של 'ואכלת ושבעת וברכת' לשבחי א"י, והלוא הוא מ"ע בפ"ע לברך את ה' אחר אכילתו, ומה זה שבח אל א"י. ועוד להבין אומרו 'על הארץ הטובה אשר נתן לך', וכי דוקא באה"ק מברכין אחר האכילה, והלוא בכל מקום אשר ישראל מפוזרין החיוב עליהם לברך אחר האכילה.

ב', דברי הנביא (ישע"י יא:ט) "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". ולכאורה היה לו לומר 'ומלאו יושבי הארץ דעה', כי מה דעה שייך בעפר הארץ. ג', מאמר נעים זמירות ישראל (תהלים קלב:יד-טו) "זאת מנוחתי עדי עד פה אשב וגו' צידה ברך אברך אבינויה אשביע לחם וגו'", להבין כפל לשונו ברך אברם וחזר לומר אבינויה אשביע לחם. ד', מאמר חז"ל (אבות פ"ו מ"ד) כך הוא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. אם אתה עושה כן אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב. וענין אומר לך אשריך בעוה"ז לכאורה לא יובן, שיהא טובת העוה"ז בפת במלח, והוא עצמו אמר קודם וחיי צער תחיה, ואם הוא חיי צער איך אשרי לו בעוה"ז.

ארץ ישראל שהוא מקודשת מכל הארצות

ולבן ארץ ישראל שהוא מקודשת מכל הארצות שמרובה בה חיות הקדושה מאת האל יותר מכל הארצות. ע"כ מביאין ממנה עומר וביכורים ושתי הלחם, מה שאין מביאין כן מכל הארצות. כמ"ש במשנה (טהרות פ"א) כי נאה לקדוש פאר מקדושים אשר בארץ מבחי' קדושות הארץ. וזר לא יקרב להקריב את לחמה לחם אלקיו, כי טמא טמא יקרא מחוץ למחנה מושבו, ורבתה בה עב הגשמיות מבחי' הקליפות, והרע לא יקרב אל המזבח כי קודש הוא.

וע"כ בהיות שהארץ הזאת מקודשת היא, ע"כ אמר הכתוב "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה", כי מאתו לא ימנע והשגחתו בכל ועיניו משוטטין בכל. ואך במקום שרבתה בחי' הקליפות והרע, הנה כבודו לאחר לא יתן, ומסרה לשרי מעלה בבחי' "הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו'" (שמות כג: כ), "כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה עורף אתה" (לג: א).

ועל זה אמר הכתוב "אי לך ארץ שמלכך נער" כאמור בוורה, כי מן הסתם אם אין השגחת הקב"ה בעצמו עליה, ודאי שרבתה בה בחי' הרע כ"כ עד שלא יוכל להיות השגחתו עליה בשום אופן. כ"א היה איזה אופן בשום צד שיהיה עליה השגחתו ית', ודאי שהוא ית' מטיב לטובים ושורה על מקום זה. כאשר בארנו בזה בחה"ר [בחלק הראשון] (שורש הראשון ענף ג'), אבל לא כן ארץ הקדושה שמקודשת מכל הארצות רבתה בה בחי' חיות הקדושה וחיות הרוחניות עד שיוכל האל הטוב ליתן השגחתו עליה. ועל כן "עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית השנה" (דברים יא: יב) ודורש אותה תמיד, כי רצונו בזה כנאמר.

ויתבאר ע"פ דברי הזוה"ק (לך לך צ"ה ע"ב) וז"ל, פתח ואמר "אשריך ארץ שמלכך בן חורין ושריך בעת יאכלו" (קהלת י: יז), וכתוב "אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבוקר יאכלו" (שם: טז). הנה קראין קשיין אהרדי, ולא קשיין האי דכתיב אשריך ארץ דא ארץ דלעילא דשלטא על כל אינון חיינ דלעילא, ובג"כ איקרי 'ארץ החיים', ועלה כתיב "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד" (דברים יא: יב), וכתוב "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה" (שם ח: ט), 'לא תחסר כל בה' דיקא, וכל כך למה משום דכתיב שמלכך בן חורין דא קוב"ה וכו' "אי לך ארץ שמלכך נער", האי ארץ דלתתא, דתניא כל שאר ארעי דשאר עמין עכו"ם אתיהובו לרברבין תריסין דממנן עלייהו, ועילא מכולהו האי דכתיב ביה "נער הייתי וגם זקנתי" (עי' תהלים לו: כה), ותאנא האי קרא שרו של עולם אמרו. וע"ד כתיב "אי לך ארץ שמלכך נער". ווי לעלמא דמסטרטא דא ינקי, וכד ישראל בגלותא ינקין כמאן דיניק מרשותא אחרא וכו' ע"כ.

ושורש הענין, כי הנה ידוע אשר עולם שנה נפש כולם המה בענין אחד להיות נמצא גם בעולם ושנה התחלקות והתפרדות אברים כאשר בנפש. וכדומה בשנה יום א' בתשרי נקרא ראש השנה, שהוא בחי' הראש שבשנה, ויו"כ נקרא בחי' הלב בשנה, וכן שאר כל האיברים. וכן הוא בארץ, אין מקום א' דומה לחבירו. ומצרים הוא בחי' התחתונה שבארץ עד שנקרא ערות הארץ. וארץ ישראל הוא המובחר שבארץ עד שנקרא לב הארץ, שהוא כמו אבר הלב שבאדם שהוא החשוב בכל אבריו. וכל אלה השתנות המקומות הכל הוא לפי ערך חיות הרוחניות שניתן בארץ מאת מקומו של עולם ב"ה, וכפי רבות האורה והחיות הקדושה, כן נשתנה שמו למעליותא :

כלומר ממילא כאשר תאכלו מלחם הארץ הלזו תרימו תרומה, שיתרומם אצליכם להודות לה' ולעבדו מבחי' השגחתי הזאת ורבות חיות הקדושה שבה:

ג. ולזה סיימה התורה בשבחה של א"י אחרון אחרון חביב, אחר שחבב שם כל מעלותי "ארץ חטה ושעורה גפן תאנה ורמון" (דברים ח:ח) וגומר, אמר הנה עוד מעלה יתירה בה "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך" (שם:י), ר"ל מיד כשתאכל ותשבע ממילא וברכת את ה' אלקיך, כי יתלהב ויחשוק לבך מאוד לברכו בכל לבבך ונפשך. וזה הכל "על הארץ הטובה אשר נתן לך", מפני שהוא ארץ טובה ורבה בה הטובה מאת ה', ולכן תתדבק אליך חיות קדושות ארץ הלזו להתאוות לברך את ה':

ד. ולזה סידר דוד המלך בשבחו של ציון "זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אותיה" (תהלים קלב:יד), כל' אפילו בזמן החורבן "בחר ה' בציון אוה למושב לו" (שם:יג) לבלתי תת אותה לאחר להתענג ע"י שרי מעלה, רק הוא מנוחתי עדי עד אף בזמן החורבן. ולכן "צידה בך אברך" (שם:טו), שיהי' בה בחי' שתי ברכות, א' בבחי' ארץ חטה ושעורה להתברך בכל טוב, והשנית להיות ואכלת ושבעת וברכת שתחשוק ע"י אכילת לחמה לברך ה' ולעבדו באהבה. "אבינויה אשביע לחם" (שם), פי' עם היות שיהיה בה לחם לרוב וכל טוב, ואך עכ"ז הלא "לא יחדל אביון מקרב הארץ" (דברים טו:יא) ויהיה לו מעט לחם לחם צר. הנה אשביעו לחם, שיהיה אוכל קימצא ומתברך במעיו, כמאמר רז"ל (ילקוט רמז תרע"ב) ע"פ "ואכלתם לחמכם לשובע" (ויקרא כו:ה) אין צריך לומר שיהיה אדם אוכל הרבה ושבע, אלא אוכל קימצא ומתברך עליו, כמה שנאמר להלן "ובירך את לחמך ואת מימך"

קדושת מאכלים מביא את האדם להודות לה'

והנה כבר כתבנו בחה"ר (שורש החמישי ענף א') ובחלק זה (דרוש השביעי פרק א') אשר מהניצוצות הקדושות והחיות הקדושה שבתוך המאכלים באין מוחין אל האדם האוכלן להיות מתאוה להודות לה' ולברך בשמו ולאהבה וליראה אותו, כאשר בארנו שם. ואך בקושי ובגבורה גדולה צריך להתגבר עצמו על בחי' הקליפות והרע שבתוך גשמיות המאכל שלא ימשוך עצמו בשום אופן אחר מילוי תאוותו והנאת כריסו, כי לא זהו שלא יועיל לו לקחת קדושה לעצמו, אף גם ימשיכו לכל בחי' הרעים לבוא עי"ז לעבור כל עבירות שבתורה כמו שכתבנו שם.

ואחר כל התגברות הלז, הנה המוחין אינם באים אליו עד למחר בעת התפלה בבחי' נטרנא עד למחר כי השתא ואשכחתי שפרשנו שם וגם המוחין מצער הוא כי מעט מזעיר חיות הקדושה אשר במאכל כי רבתה בו בחי' המגושם מעפר הארץ. וכל זה הוא בארץ העמי' הנאחז הרבה בבחי' הקליפות והרע. ולא כן בא"י ארץ הקדושה המקודשת מכל הארצות ורבתה בו חיות הקדושה, ומעט הנאחז בה מבחי' הרעים. וע"כ כאשר אוכל אדם מאכל בא"י, אם ישים בה מעט כוונה לכבוד ה', תיכף ומיד יתלהב לבו ויחשק מאוד ויתאוה להודות ה' ולברך בשמו ולעבדו בלבב שלם, כי יתדבק בו הרבה מניצוצי הקדושה השוכנים בארץ הלזו, ואין צריך להתגבר הרבה על הרע כי מעט הוא.

וע"כ אמרה התורה "בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה" (במדבר טו:יח), אני ולא אחר, כי אני בעצמי השגחתי על הארץ ההוא. זה לכם האות שהיא מקודשת מכל הארצות והשגחתי תמיד בה, "והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה'" (שם:יט),

תוצא הארץ דשא עץ פרי שיהיה טעם עצו ופרייו שוה. כי הנה הטעם הטוב שבפרי הוא עבור חיות הרוחניות שיש בו, ולפי ערך החיות כן טוב טעמה. ורצה הקב"ה שיהיה גם העץ שוה, לזה שיתגדל בו חיות הרוחניות להיות מוטעם בטעם היפה כדי שלא יתרבה בחי' ממגישים הקרוב לבחי' הרע בעולם, ויהא הכל נתגדל ברבות חיות הקדושה. והארץ שינתה מדבריו והוסיפה בגשמיות עבות הארץ להיות העץ בלא טעם כי נתרבה הגשמיות על הרוחניו ולכן נשאר בלא טעם.

והנה אמרז"ל (חולין קט): כל מה דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה, מגדה דם טוהר וכו'. וכתבו המפרשים הטעם כדי שלא יאמר אדם בעינא למטעם טעמא דאיסורא. וע"כ בכל

(שמות כג:כה). "כהנה אלביש ישע" (עי' תהלים קלב:טז), פי' הכהנים אשר היו מקריבים קרבנות במזבח בזמן שביהמ"ק קיים לריח ניחוח, גם עתה כאשר שריך בעת יאכלו בכוונה הראויה להעלות אלה כל חיות הקדושה שבארץ המקודשת הלזו, הנה ויושע ידי להם לקבלם לריח ניחוח לפני כאילו מקריבים קרבנות במזבח, כאשר בארנו שם. "וחסידיה רנן ירננו" (שם), כי ע"י אכילה שאוכלין מפירות א"י חומדים ומתלהבים לרנן ולהודות לה', והכל הוא שבח א"י כדבר האמור:¹

כל מה דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה

ומעתה נבוא לביאור המדרש שהתחלנו בו, כי הנה כוונת הקב"ה נכון היה במה שאמר

¹ והנה כבר כתבנו בחלק זה (דרוש השביעי) שכל בחי' הקליפות והרע שבארץ הכל נהנה מחטא אדם הראשון שעירב טוב ברע והארץ לפי שהוא גשמיות עפר וקרוב לבחי' הרעים ע"כ נאחזו בה הרבה מבחי' הרעים ולכן לעתיד לבוא בימות המלך המשי' שנא' בו ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ שיתבטלו כל בחי' הקליפות והרע ולא יבוא בך עוד ערל וטמא או גם ארץ העמים יתקון בתכלית שלימותה עד שלא ישאר בה רק חיות הקדושה ואור ה' ולא יאחזו בה שום בחינת הרעים אמר הקרא כי כי מלאה הארץ דעה את ה' שגם בחי' גשמיות כל שטח הארץ לא תדע כי אם את אור ה' וקדושתו וחיות הקודש אשר מאת האל כי יתפרדו כל פועלי און ממנה ותשאר קודש לה'. ולכן נאמר אז (ויאל ב') "ואכלתם אכול ושבועו והללתם את שם ה' אלקיכם", שכל הארץ יתקון להיות ע"י אכילת לחמה יחשקו ויחמדו להלל את שם ה' ברוב עוז:

ואך הנה אע"פ שגדלה קדושת א"י מ"מ לא הותר בשר לתיאבון שיאכל אדם למלאות בטנו ותאותו להתמשך אחר מעדני ותפנוקי הזמן ועל זה אמר הכתוב (דברים לא:כ) "כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותיו וזבת חלב ודבש ואכל ושבוע ודשן ופנה אל אלהים אחרים וגו'". ונאמר פן תאכל ותשבוע ורם לבבך, כי כיון שהוא ממשיך עצמו אחר התאוה שבלבו מושך עליו בחי' הרע והיצה"ר והס"א ששם שורש כל התאות דברים שלמטה. ובפרט מי שרוצה לזכות בכתר תורה אמרו חכמים כך דרכה של תורה פת במלח וכו'. וכתב הרמב"ם ז"ל (פ"ג מהל' ת"ת ה"ב) אין דברי תורה מתקיימין באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד וכו'. וע"כ אמרה התורה אחר שחשבה כל טובת העוה"ז הנמצא בה זית שמן ודבש. ואך אעפ"כ אם תרצה לזכות לכתרה של תורה ודאי תוכרח להיות רק פת במלח תאכל, ולא להתמשך אחרי מעדני עולם:

ו. וזה "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה", כלומר שמה שלא תאכל רק לחם לבד לא מפני מסכנות שלא יהיה לך לחם, כי לא תחסר כל בה ותהי' לך כל מעדני עולם. אך כך דרכה של תורה כאמור. וע"כ אמרו חז"ל כך היא דרכה של תורה פת במלח וכו' אם אתה עושה כן אשריך בעוה"ז, כלומר כאשר יש לך כל טוב עוה"ז ואעפ"כ אתה פת במלח תאכל מפני אהבת התורה, אז וטוב לך לעוה"ב כנאמר:

בעינא למטעם וכו' ולפיכך כשנתקלקל אדם נפקדה גם היא על עונה, כי חטא האדם נצמח מעונה. ונכונים דברי המדרש וכל דברינו בדרוש הזה הכל הכוונה בימות החול:

אמנם נשתנה יום השבת קודש למעליותא, שהאכילה בו מצוה כשאר מצות התורה ולשמוח בו בתענוג אכול ושתו, כל עדת ישראל יעשו אותו, אף מי שאינו יודע לכוון בכוונת השמות והיחודים התלויין באכילה. ואם תהיה כוונתו נכונה באמת רק למען המצוה, די לו לקבל ע"י אכילה זו כל בחי' יחוד ברכה וקדושה ומוחין קדישין בכל השלימות.

ובפרט שבשבת נקרא עליית העולמות, שהעולמות כולם עליונים ותחתונים עולים ממעלת אחורנית לדרגת ומעלת עליונים, וכל הבחי' דצח"מ נתעלו ונתבסמו בבסוסם ריח ניחוח לה', בדרך "ויום השביעי יהיה לכם קודש" (עי' שמות לה:ב) שכתבנו פירושו בחלק זה (דרוש השביעי), שאף ה'לכם' שהוא המאכל הגשמי נתקדש בקדושה של מעלה להיות מוסר ממנו כל בחי' הקליפות והרע והכל מצד הארץ שבת בכל העולמות:

בזמירת שבת פוסעים בו פסיעה קטנה

ח. **ולבן** אמר המשורר בזמירת שבת, פוסעים בו פסיעה קטנה, כלומר הנה מכונין בו כונה קטנה בלתי כוונת שמות ויחודים רק לברך שלש פעמים, כי לימוד השלש סעודות בשבת נלמד ממה שאמר במן "אכלוהו היום" (שמות טז:כה). והנה הרב הקדוש בעל אור החיים הקשה למה הוצרך לצוותם על אכילתו, ע"ש.

ולדעתי אפשר לומר ע"פ מ"ש בווה"ק (יתרו פ"ה ע"א) תאנא אמאי לא אשתכח מנא ביומא שביעאה, משום דהווא יומא מתברכין מיני' כל שיתא יומין עילאין, וכל חד וחד יהיב

דבר איסור שרא לן כנגדו למטעם מזה, שלא לומר בעינא למטעם וכו'.

ונראה דזה טעם מי שסובר עץ הדעת אתרוג היה כמ"ש (במ"ד בראשית פ' ט"ו), כי לכאורה היה טענה לאדם הראשון לאמר בעינא למטעם טעמא דאיסורא. אך הנה הקב"ה אמר לו "מכל עץ הגן אכול תאכל" (בראשית ב:טז) ומפרי עץ הגן אשר בתוך הגן לא תאכל ממנו וגו', הנה הותר לו מכל העצים אף מעץ של עץ הדעת. רק הפרי של עץ הדעת נאסר לו.

וזה כוון באומרו "ומעץ הדעת וגו'" (שם יז), כלומר מקצת מן העץ, היינו הפרי לבד. וכן אמרה האשה "ומפרי העץ וגו' לא תאכלו וגו'" (ג:ג). ולכן הוא סובר שאתרוג היה, ואתרוג טעם עצו ופריו שוה כמו שאמרו שם, ונמצא כאשר הותר לו לאכול מן העץ שוב לא היה יכול לומר בעינא למטעם טעמא דאיסורא. ואך בתחילת אכילת עץ הדעת נאמר "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו' ותקח מפריו ותאכל" (שם י:י), כי הנחש הרע השיא את חוה בדברים האלה ואמר לה ראה בכל האילנות שאין טעם בעצו ופריו טוב, וכמה מוטעם טעם הפרי מהעץ על אחת כמה וכמה בעץ הזה שטעם עצו כ"כ טוב ויפה מה יכול להיות עוד בפריו.

ועתה תוכל לומר בעינא למטעם טעמא דאיסורא, לכן אמר הקרא ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, שראתה טובת טעם העץ, וע"כ ותקח גם מפריו ותאכל, כי שיערה בנפשה כמה יוכל עוד להיות טעם הפרי ויכולה לומר בעינא למטעם טעמא דאיסורא. וזה הכל נצמח משינוי הארץ שהוציאה עץ עושה פרי להיות אין טעם עצו ופריו שוה. אבל אם היו כל האילנות שוין בטעמן העץ והפרי, לא היה מקום לטעות שתוכל לומר

ל טוב ונעשה בו שלום שלווה להיות מוסר ממנו בחי' הרע מכל וכל, והאכילה שבו הוא מצוה בפ"ע. ולכן מקבלין ממנה אור ה' וקדושתו, והיה השם זה לך לזכרון דברינו בכל הדרוש הזה.

ויה"ר מלפני מלך עולמים ב"ה וב"ש הנכבד והנורא אשר במהרה בימינו יתרוםם ויתנשא ויתגדל ויתפאר שמו על כל הנבראים והיצורים והנעשים, ויקוים בקשתנו וידע כל פועל כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה. יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, ורוח הטומאה יעבור מן הארץ, ואש מלפניו תלך ותלהט סביב צריו, והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי, וייראו אותו כל המעשים וישתחוו לו כל הברואים, ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם. ומכנף הארץ זמירות ישמע לצדיק, ותתעלה ותתנשא לעלות למעלה למעלה, וכל העולמות יתיחדו ביחוד גמור אל מאצילים ב"ה וב"ש הגדול הגבור והנורא. וכולם ישמחו בו והוא ישמח בהם, וישראל עם קרובו יאמרו הנה אלקינו זה קוינו לו וישיענו, זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישיעתו, אמן אמן אמן סלה סלה נצח ועד:

זוניה לתתא כל חדא ביומי מההוא ברכה דמתברכין ביומא שביעאה. ובגיני כך מאן דאיהו בדרגא דמהימנותא בעי לסדרא פתורא בגין דיתברך פתוריה כל אינון שיתא יומין, דהא בההוא זמנא אזדמן ברכאן לאתברכא כל שיתא יומין דשבתא, וברכתא לא אשתכח על פתורא ריקנא, ע"כ.

ולזה אמר משה 'אכלוהו היום', כלומר חיוב הוא עליכם לסדרא פתורא ולאכול היום, כי ביום השביעי שבת לא יהיה בו, והטעם הוא משום דמניה מתברכין כל שיתא יומין, על כן בעי לסדרא פתורא. ועל כן אמר 'אכלוהו היום' משום דברכתא לא אשתכח על פתורא ריקנא.

שבו במצוה תאכל נט' שבת

ועל כן אמר כאן סועדים בו בשביל לברך שלש פעמים, כדי שיתברכין כל שיתא יומין עילאין, ולהראות בו מעלת השבת אשר מניה מתברכין הכל כאמור. ובכוונה קטנה הזו הנה צדקתם תצוהי כאור שבעת הימים, שיתוסף בו ע"י המאכל הזה כל יחיד ברכה וקדושה לאור באור החיים, והכל עבור ביסוס כל בחי' הדצח"ם שנתרחק הרע מעליהם, ולגודל קדושת המצוה מצות שבת לכם.

ועל זה רמז במלת 'שבת' שהוא נוטריקון שלווה בארץ תהיה, וגם שבו במצוה תאכל הכל, להורות שאף בחי' הארציות נתהפך

שבת מברכים

למקום פלוני אני הולך, לבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגליי מביאות אותי לבתי כניסיות ולבתי מדרשות. הה"ד "ואשיבה רגלי אל עדותיך". וכבר עמדו המפרשים בזה.

"אם בחקותי תלכו ומצות תשמרו ועשיתם אותם" (כו:ג). במדרש (ויק"ר ל"ה א') "חישבתי דרכי ואשיב רגלי אל עדותיך" (תהלים קיט:נט). אמ' דוד לפני הקב"ה, רבון העולמים, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר

תספורת בימי הספירה

והנה יש לברר ענין איסור תספורת בימי הספירה. ונקדים דיש ב' מיני שערות, א' א' שער במדרגה עליונה, ויש שער כמו שער מכח אבלות. א' שער לבן וא' שער שחור. ולגבי אבלות השער השחור זה ל"ג יום ואח"כ יוכל לספור אותו. אבל לגבי השער עמר נקי ממעלה עליונה, זה צריך להגיע עד לשבועות. ויש מהמפרשים שתמהו למה לא ישאר שער עמר נקי ליום קבלת התורה. ובאמת כי השערות האלו חלק מהקדוש שער נזיר טהור וקדוש.

ובעין זה מצינו חלק מדברי קדשו של האדמו"ר מאור ושמש וצוק"ל זי"ע (פ' אמור) ונראה בכל זה, דעיקר עבודת ה' הוא להמתיק הגבורות בשורשן ולהמשיך החסדים עליונים על כנסת ישראל - הי"ג תיקוני דיקנא - הלבנונית עליון, כמו שכתוב (דניאל ז: ט) **וְשַׁעַר רִאשָׁה כְּעֶמֶר נָקָא**.

וזהו כוונת הספירה שאנו סופרים חמשים יום, שנזדכך עצמינו בימי הספירה כדי שנזכה להשגות התורה בחג השבועות. ועד 'הוד' הוא התפשטות, ו'יסוד' הוא הכוללות, ומלכות הוא כללות דכללות, לכן נקראת מלכות כ'לת'. וצריך האדם לתקן מעשיו בימי

הספירה עד ל"ג ימים שהוא שבוע חמישי שבספירה, שהוא 'הוד שבהוד', שכל אחד הוא כלול מעשר. לכן עיקר תיקון המידות הוא עד ל"ג בעומר, ומכאן ואילך מתחיל להתנוצץ אור חג השבועות.

וזהו שאיתא (בכורות פ"ט מ"ה) שלש גרנות למעשר בהמה, ואחד מהן בפרוס עצרת, דהיינו ט"ו יום קודם לעצרת. שט"ו יום קודם עצרת מתחיל להתנוצץ אור החג. ואם בני ישראל מתקנים מעשיהם בימי הספירה, יכולים להמשיך בחג הי"ג תקוני דיקנא - הלבנונית עליון, ויכולים לשמוע הקולות כמו בסיני, כמו שכתוב (דברים ה: יט) **קוֹל גְּדוֹל וְלֹא יָסָף**, דהיינו שאינו פוסק לעולם. ומי שהוא מקרב את הכנסת ישראל לאביהם שבשמים - יוכל להמשיך הי"ג תקוני דיקנא שהן 'ושער רישיה כעמר נקי', ועמר הוא בגימטריא ש"י.

וזהו (עוקצין פ"ג מ"ב) עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, היינו שיוכל להמשיך הי"ג תקוני דיקנא שהן 'ושער רישיה כעמר נקי' שעמר הוא בגימטריא ש"י. וזהו 'עמר לגלגלת' (שמות טז: טז), היינו שהשערות תלוין במות^א. עיי"ש.

^א מאור ושמש (פ' אמור), ואיתא בכוונות שבחג השבועות נתגלה עולם הכתר. ולהבין זאת מעט, הוא עפ"מ דאיתא בגמרא (ברכות ה.) לעולם יכנס אדם שני פתחים ויתפלל. שני פתחים סלקא דעתך? אלא שיעור שני פתחים. והפירוש הוא כך, כי השער אשר בו נכנסים לעבודת ה' הוא היראה, דהיינו שתחילה צריך לירא מפני השי"ת יראת העונש דאית דין ונאית דין, וזהו יראת החיצוניית ולא יראת עיקרית. ויש עוד שער אחד לכנס בו לעבודת ה' - היא אהבה, ואהבה כזו היא גם כן בחינת יראת, דהיינו שירא לעבור על המצות פן יהיו נגד רצונו יתברך שמו.

ומי שהוא רוצה לכנס בשני שערים אלו, דהיינו מי שהוא רוצה לכנס בחדרי תורה ועבודה, צריך לכנס תחילה דרך שני שערים אלו. וזהו לעולם יכנס אדם שיעור שני פתחים ויתפלל שצריך לכנס בשני שערים אלו - יראת ואהבה. וזהו (תהלים קיח: כ) **זֶה הַשָּׁעַר לַה' צִדִּיקִים יָבֹאוּ בּוֹ**, רצה לומר, ע"י שיכנס בשער אחד משני שערים אלו ושוקד על העבודה, הוא הולך ממדרגה למדרגה עד שנזחל ש"י עולמות, היינו שיוכל להמשיך הי"ג תקוני דיקנא, שהן (דניאל ז: ט) **וְשַׁעַר רִישיה כעמר נקי**.

ומצינו שאברהם אבינו היה עובד את השי"ת מאהבה, ונכנס בתחילת עבודתו בשער אהבה. ויצחק

ובמזו שאחז"ל (סנהדרין צד:): שנעץ חרב בפתח ביהמ"ד, ואמר מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו. ובדקו מדן וער באר שבע ולא מצאו עם הארץ והנשים והקטנים שלא היו בקיאים בטומאות וטהרות. ודבר גדול עשה בישראל. והיה זה מצד שהתהלך לפני הש"י באמת ובתמים. ובנח שלא הוכיח בני דורו כתיב ביה "את האלקים התהלך נח" ולא לפניו.

וב' במק"א שחזקי' המע"ה היה בו בחי' 'עשה טוב' קודם ל'סור מרע'. וזה נרמז בשמו חזקיהו יה"י משם הוי"ה הק', 'יה' הוא בחי' רמ"ח מצוות עשה בחי' עשה טוב, 'יה' שס"ה מצוות לא תעשה בחי' סור מרע. ובשמו חזקיהו, 'יה' בחי' עשה טוב כנ"ל קודם ל'יה' בחי' סור מרע. ולזה לא רצה להוליד בן דלא מעלי, מצד שגבר בו בחי' עשה טוב כנ"ל. ועכ"ז עשה מנשה תשובה

וראיתי בספה"ק החילוק דיש ב' מיני שערות, הא' הוא שער רישיה כעמר נקי, וזה נקרא שער ענין גזיזת השערות ב' אופנים קדוש וטהור. הטהור גוזז ביום מ"ט, שהיא המשך י"ג שערות דא"א רחמים כמו נזיר שהוא קדוש, אבל מחמת אבילות יוכלו מקודם. וזהו ב' דרכים קדושה זה עשה וטהרה, זה סור מרע.

קודם עשה טוב ומהפך הסור מרע כסא לטוב

בספר חוזה דוד להגה"ק רא"ד מבוטשאטש זי"ע כתב לבאר (מ"ב כג:) "אנה ה' זכר נא את אשר התהלכתי לפניך". ובאברהם אע"ה כ' ג"כ "אשר התהלכתי לפניו" (בראשית כד:מ), אולי מצד שחזקיה המע"ה ג"כ גייר נפשות עב"י, ומל את לבכם והחזירים התשובה, וכמעט נשכח מהם בחי' היהדות, ומסר נפשו על זה.

שהיה עובד את השי"ת מיראה, נכנס בתחילת עבודתו בשער היראה. וכל אחד היה הולך ממדריגה למדריגה במדתו, עד שהשיג הש"י עולמות, היינו הי"ג תקוני דיקנא. ויעקב היה הברית התיכון בחינת דעת, ודעת הוא במקום 'כתר' שהוא היה מחבר שני השערים יחד, ושני פעמים ש"י עולה בגימטריא כת"ר. לכן יצא ממנו י"ב שְׁבָטֵי יָהּ, והוא המקור של הי"ב שבטים, וכולם יחד הן י"ג. לכן אומרים (דברים וד:) "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", ו'אחד' בגימטריא י"ג. והעשר קדושות מתתא לעילא מתחילין במלכות, ומלכות הוא בחינת יראה, ושני שערים הנ"ל שער אהבה ושער היראה שניהם הם בחינת יראה כנ"ל, ויראה היא שם 'אלקים', ופאה בגימטריא 'אלקים', והן שני פאות שהן שני שערים. ושני פעמים אלקים בגימטריא עקב, ועם הי"ד אותיות של השמות אלקים - בגימטריא יעקב, דהיינו שיעקב הוא המחבר לשני פאות אלו, שכל אחד עולה עד 'ושער רישיה כעמר נקי' ונתגלה הכתר, ששני פעמים ש"י עולה בגימטריא כתר כנ"ל.

לכן צותה התורה הקדושה "לא תקיפו פאת ראשכם", רצה לומר, שלא תגרמו ח"ו שהפאות יתפרדו מן הראש, אלא שפרו מעשיכם בדרך שני פאות אלו, והיו תלויין ועומדין במוח, ויכולין להמשיך הי"ג תקוני דיקנא. וזהו "עד ממחרת השבת וגו' והקרבתם", פי' לאחר שתזדככו עצמיכם בימי הספירה - והקרבתם וגו'. ממושבותיכם תביאו 'לחם' תנופה שתיים ולחם הוא רומז לי"ג תקוני דיקנא, ש'לחם' בגימטריא 'מזל'. והיינו לחם תנופה 'שתיים' רצה לומר, מזל עליון ומזל תחתון, שני עשרונים סלת תהיינה, פי' שני שערים אלו שער יראה ושער אהבה ששניהן הן בחינת מלכות כנ"ל, שהיא עשירית לספירה, סלת תהיינה - שיתקנו מעשיהם בימי הספירה דרך שני שערים אלו, עד שיהיו ברויים ומנוקים מכל סיג, והיו תלויין במוח שהוא 'ושער רישיה כעמר נקי', ויתחברו שני השערים יחד, ויתגלה הכתר בחג השבועות, ששני פעמים ש"י עולה בגימטריא כתר. לכן סמך הכתוב לחג השבועות "ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצור", רצה לומר, שבכל דרכיך אפילו בקצירת השדה תראה שהפאות לא יתפרדו ח"ו מהמוח, והבן.

וזהו הכוונה 'חשבתי דרכי', אם כבר אפשר ללמוד, ורציתי לעשות תשובה שלימה, ואמרתי למקום פלוני אני כדי לשוב בתשובה. אבל 'ואשיבה רגלי אל עדותך', מקודם צריכים להתמיד בלימוד, ועי"ז שעוסק בעשה טוב ממילא יקבל התורה מאהבה, 'ואשיבה רגלי' ג"כ הגשמות 'אל עדותך'.

ראש חודש סיון קבלת התורה, "ביום הזה באו מדבר סיני" (שמות יט:א) כדרשת חז"ל שיהיה חביבים בעיניך כאילו היום קיבלה. והשי"ת ישפיע רחמים וחסדים שנזכה לקבל התורה מאהבה ויראה, ולקיים דברי תלמוד תורתך מאהבה, וכל הישועות הנצרכות ישלח השי"ת וישפיע שנזכה להיושע במהרה בישועת עולמים בביאת משיח צדקנו בב"א.

נכונה. וזהו רמז "זכר נא" בבחי' זכרי עם זה 'רמ"ח מצוה עשה. ומצד שגבר בו בחי' עשה טוב מבחי' זכרי עם זה', לזה רמז בתיבת זכר כן י"ל באולי.

והעיקר שיהיה מקודם עשה טוב. (תהלים נ:טז) "ולרשע אמ"ר אלקים מה לך" רק לספר חוקי. וזהו חכם מה אומר, איך מגיעים להיות חכם, יתעסק במה העדות גו' וכשמתעסק להיות יהיה חכם. אבל הרשע מה הוא אומר, דהיינו שמחפש מקודם להיפטר מרשעו, א"כ אינו גומר להיות עובד ה'.

ובאמת כאשר עוסק בעשה טוב, מהפך את הרע להיות טוב ג"כ, ויהיה חלק מהקדושה. וזה כח השערות שלא גוזזים מצד שהיא עמר נקי, שמעלה את הגשמות להיות כסא להקב"ה, כדאי' מהבש"ט זי"ע רע הכסא לטוב נתהפך להיות טוב (עריב נחל פ' צו) וזהו השערות הקדושות לעילא לעילא.

סעודת רעוד"ר

מהיות להם עבדים ואשכור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות". וצ"ע, הא ברכות דפ' בחקותי הם הברכות הגדולות שלעת"ל שעדיין לא זכינו להם (רמב"ן), ואיך בסוף כל אלו הברכות אחר שכבר נאמר "ונתתי שלום בארץ" (שם:ו), "ונפלו אויביכם לפניכם לחרב" וכדומה, איך אחר כל אלה מבטיח "ואשכור מוטות עולכם", ואיזה עול יהי' על צוארם ח"ו אז שיצרך לשכור מוטותיהם.

אבל האמת, תחת היותנו עבדים לפרעה ולמלכי או"ה בעו"ה, צריכים אנו להטות שכמנו לקבל עול תורה ומצות ולהיות עבדים לאלקים, "כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" (לעיל כה:מב), ופירש"י שטרי

"אם בחקותי" (כו:ג) - שתהיו עמלים. ב' פעמים ביאר רש"י עמלות בתורה: "אם בחקתי תלכו" - יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר "ואת מצותי תשמרו", הרי קיום המצות אמור. הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלים בתורה: ואת מצותי תשמרו - הו"ו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים, כמו שנאמר (דברים ה:א) "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם": וגם צ"ב 'ועשיתם אותם' כדברי רש"י. גם לבאר מ"ש להלן "ואשכור מוטות עולכם" (ויקרא כו:ג).

ב' אופנים בלימוד התורה

החתם סופר (תורת משה ויקרא כו:ג) "אני ד' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים

בטל רצונך מפני רצונו

ב"ק אאדמו"ר הגה"ק זי"ע (מגיד משנה פ' עקב ועומ"ק) מפרש במ"ש על פרשת שניה של קריאת שמע (ברכות לה.) דמייירי עושין ואינם עושין רצונו של מקום.

וביאור הדברים לפמ"ש התנא (אבות פ"ב מ"ד) הוא ה' אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. וכתבתי בספר הקנינים החילוק מבטל רצונך לעשה רצונך, דבטל פירושו שבאמת רצונו הוא לעשות מה שהוא היפך רצון הבורא, אלא שהתורה צוה עליו ההיפוך. ולכן חייב לבטל רצונו מפני רצון הבורא. אבל בעצם ה' רצונו אחרת, אבל עשה רצונו כרצונך פי' שיעשה לכתחלה רצונו כרצון הקב"ה שאפילו לא יתאוה לדברים אחרים, אלא כל שיעלה על דעת שזה רצון הבורא, יתאוה ומיד זה יהי' רצונו וחספזו לעשות רצון הבורא ב"ה.

ואמרו ז"ל שהמבטל רצונו מפני רצונו של הקב"ה, גם הוא ית"ש כביכול יבטל רצון אחרים, כלומר שאחרים יחשבו עליך רעה והקב"ה יבטל מחשבתם בע"כ. אבל מ"מ לכתחילה יחשבו ויתנכלו עליך להרע לך, אבל עשה רצונו כרצונו אז יעשה הקב"ה רצון אחרים כרצונך, שלכתחלה יתאוה תאוה להטיבך ולעשות רצונך בכל שעה במסירת נפש ממש כאהבת ההורים על בניהם. וזה ביאור והי' אם שמוע וגו' עושה ואינו עושה, כלומר עושה ומקיים אבל רק מטעם ביטול ואינו עושה מטעם עשה רצונם כרצונו וכו', והבן.

ע"י יסורים עושה תשובה

ובנמ' (יומא פו.) רבי חמא בר חנינא רמי, כתיב (ירמ' ג: יד) "שובו בנים שובבים" דמעיקרא שובבים אתם, וכתיב (שם: כב) "ארפה

קודם, נמצא אנו עבדים מכורים במוסרות התורה. ומה יעשה ישראל ואפשי בבשר חזיר והלוח בבתי טרטיאות ובקציצת פאת ראש וזקן, אבל מה יעשה והתורה אוסרתו (תו"כ סו"פ קדושים), והוא יהודי כשר ואינו רוצה למרוד על אדונו ית"ש שהוא עבד נמכר לו, זהו עובד ד' כל ימיו והוא לעול על צוארו אך הוא יהודי כשר.

ועל עבודה זו נאמר (דברים כח: מז-מח) "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה וטוב לבב מרוב כל ועבדת את איביך וגו' ברעב ובצמא וגו' ובחוסר כל". אע"פ שאמת הוא שאפי' עול תורה כבד על צוארנו היינו מחויבים לקבלו ולסבלו, כי עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' משם, אבל חלילה וחס אין זה עול כבד כי אם שמחה וחדוה - אשורנו מה טוב חלקנו שלא שם חלקנו מן התועים והשוטים האלו יושבי בתי טרטיאות אוכלים ושותים בחייהם, ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום.

והיינו בסוף כל הברכות אמר, אתן לכם לב טהור לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל, אני ה"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהיות להם עבדים, והי' ראוי שתהי' עבדים לי, אבל לא כן אנכי עמדי אלא לחירות עולם הוצאתי אתכם, ואשבור מוטות עולכם, היינו עול תורה לא יהיה לכם לעול, כי לא תתאוה תאוה רעה, ואולך אתכם קוממיות.

והיינו בסוף כל הברכות אמר אתן לכם לב טהור לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל. אני אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהיות להם עבדים, והיה ראוי שתהי' עבדים לי, אבל לא כן אנכי עמדי אלא לחירות עולם הוצאתי אתכם, ואשבור מוטות עולכם, היינו עול תורה לא יהיה לכם לעול, כי לא תתאוה תאוה רעה ואולך אתכם קוממיות.

כאשר רוצה הקב"ה לקנות את עמו ישראל ולקרבם אליו, אף הוא נוקט באחת משתי דרכים אלו. דרך אחת היא דרך היסורים בחינת 'הכישה במקל', והדרך השנייה היא בחינת 'קורא לה והיא באה', ה' קורא לבני ישראל באהבה שישובו בתשובה ובני ישראל מושכים אחריו.

וזהו ועשיתם אותם שיהיה עושים רצונו, וזה כוונת רש"י לא שילמדו מתוך יסורים ובכדי לבטל היסורים ילמדו אלא ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: שיעשו המצוה בכדי שיקיימו רצון השי"ת עשה רצונך כרצונו ולא רק שיבטל רצון עצמו, מפני רצון השי"ת. שזה בעצם רש"י הראשון שמבאר אם בחקתי תלכו כו' ללמוד ולקיים המצות, אמנם זה יכול להיות על ידי ביטול רצון להשי"ת, ועל כן מסיים ועשיתם אותם עשה רצונך כרצונו.

השי"ת ישפיע רחמים וחסדים שיהיה תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה, והכוונה כנ"ל שיהיה ע"י משכני אחר כך ונורוצה תחל שנה וברכותיה, ונזכה לישועת ה' כהרף עין בבני חיי אריכי ומזוני רויחי וסייעתא דשמיא חנא וחסדא ורחמי מן קדם אבוהון דבשמיא וארעא, ונזכה לקבל היו"ט שבועות עם כל ישראל בביאת משיח צדקנו בבנין בית המקדש, ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בב"א.

משובותיכם". לא קשיא, כאן מאהבה כאן מיראה. (אמר) רב יהודה (רב אמי) רמי כתיב "שובו בנים שובבים ארפה משובותיכם", וכתיב (שם: יד) "כי אנכי בעלתי בכם [ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה]". לא קשיא, כאן מאהבה (ומיראה) [או מיראה], כאן על ידי יסורין:

וברש"י כאן מאהבה ומיראה - קרויין בנים. כאן על ידי יסורין - שלא שבו עד שנתסורו ביסורין - קרויין עבדים. ואית דגרסי: כתיב "שובו אלי ואשובה" (מלאכי ג: ז) וכתיב "כי אנכי בעלתי בכם", כתיב "ואשובה אליכם" - לאחר תשובה, וכתיב "כי אנכי בעלתי בכם" - כבר, קודם שתשובו, כאן מאהבה או מיראה קא אמר "כי אנכי בעלתי בכם".

שלא יצטרך להיות ע"י יסורים לכתחילה

ונסיים במה שאמר שלמה המלך "משכני אחר כך נורוצה" (שיה"ש א: ד). בספה"ק תפארת שלמה (פ' ויחי) ביאר הלשון 'משכני אחר כך' ונורוצה, דיש בשני אופנים של קנין - משיכה, אדם יכול לקנות בעלי חיים. הדרך האחת היא 'קורא לה והיא באה' (קידושין כב:), כלומר האדם קורא לבהמה הנקנית והיא באה אחריו. הדרך השנייה היא 'הכישה במקל ורצתה לפניו', האדם מכה בבהמה והיא ממחרת ורצה לפניו.

ומי שילמוד במשנה הלכות
אי"ה אם יהי' לי זכות בעוה"ב
אשתדל להתפלל בעדו

מהקצאת סו"ת אש"ה מהפ' תלמי"ט

שיעורי הלכה

יום ד' פרשת קדושים תשפ"ד לפ"ק

הלכות ברכת התורה - או"ח סי' מ"ז

ש"ע: נוסח הברכה י'צונו על דברי תורה'

שעיקר ההבטחה הוא על עסק התורה

והב"ח (סק"ג) כתב לפי שעיקר ההבטחה שהנטייתנו הוא ית' לא היתה אלא על עסק התורה – הוא העמל והטורח. כמו שכתוב (ויקרא כו:ג) "אם בחקתי תלכו" שיהיו עמלים בתורה שבעל פה על מנת לשמור ולקיים, "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'". לכך תקנו לזרך 'לעסוק בדברי תורה', וכן עיקר.

בעלי בתים איך יאמרו 'לעסוק'

הפרי חדש הקשה על הב"ח, דהמינח התלמידי חכמים, אבל הבעלי בתים שאינן יודעין לקרות אלא תהלים ומעמדות, היאך יאמרו 'לעסוק'. אלא ע"כ שעיקר הגירסא הוא 'על דברי תורה'.

הבקשה הוא על הת"ח או על עסק כל דהו שכל אחד שייד בזה

אמנם הפרי מגדים (א"א סק"ג) אינו מקבל השגת הפרי חדש, כיון דיש לומר דכולם כאיש אחד הם כמו 'זהאר עינינו בתורתך', שמבקשים שיאר ה' עיני תלמידי חכמים הם עיני העדה. וכמו כן מזכירים 'לעסוק' התלמיד חכם ויורה הוראה נכונה. גם יש ליישב באופן אחר, כי 'לעסוק' כל דהוא משמע, ואפילו בעלי בתים יכולים זה.

ש"ע: נוסח הברכה י'צונו על דברי תורה'

ש"ע סע' ה' "ברכות התורה: אשר קדשנו במצותיו ולונו על דברי תורה, והערב נא וכו', ואשר בחר בנו".

נוסחא אשכנזית: י'צונו לעסוק בדברי תורה'

הרי"ף והרמב"ם כתבו הנוסח 'על דברי תורה', והטור ועוד ראשונים הביאו שיש נוסחא אשכנזית בנוסח הצרכה, 'לעסוק בדברי תורה'.

נכון לומר 'על דברי תורה'

שכולל עסק התורה ועשיית המצוות

באבודרהם כתב שיותר נכון לומר 'על דברי תורה' לפי שהוא כולל עסק הלימוד ועשיית המצוות, ואילו 'לעסוק בדברי תורה' אינו אלא על קריאת התורה.

עדיף לומר 'לעסוק בדברי תורה'

על התורה שבא לעסוק בה

והבית יוסף טען עליו כי אדרבה, מהאי טעמא גופיה עדיף טפי לזרך 'לעסוק בדברי תורה' שהיא צרכה מיוחדת לקריאת התורה שהוא צא לעסוק בה עכשיו, מלזרך 'על דברי תורה' שכולל גם כן עשיית המצוות שאינו צא עכשיו לעשותם, ולכשיעשה מזרך על כל מנה צרכה המיוחדת לה.

וכתב האזדורהם שכן עיקר, כיון שהלשון משתנה ומדבר להבא. וכן נוהגים לאמרה בלא וי"ו.

מחלוקת זו תלויה בחילוק הנוסח:
'על' או 'לעסוק' בד"ת

ויש לומר שמחלוקת זו אם היא שני צרכות או שלש צרכות תלויה במחלוקת שהזכרנו לעיל אם הנוסח הוא 'על' דברי תורה' או 'לעסוק' דברי תורה'. כי לדעת הרמב"ם שהנוסח הוא 'על' דברי תורה', וכצ"ל האזדורהם שכולל גם עשיית המצוות, אם כן אין מקום לומר ש'והערב נא' הוא המשך הצרכה כיון שמדבר רק מעסק התורה.

אבל לדעת האומרים שהנוסח הוא 'לעסוק' דברי תורה', וכצ"ל 'הז"ח שהוא על העמל והטורה, אחי שפיר שוהערב נא הוא המשך וסיום הצרכה שהתחיל צה מעסק התורה, שמבקשים שעכ"פ יהי' עסק התורה ערב צפינו, עם זאל כחטש זיין זיס וואס מען הארעוועט, און אז עם איז זיס דעמאלט פילט מען שוין נישט די שווערקייט, נאר עם איז ווערט יעדע סעקונדע וואס מען איז עמלים בתורה.

הכרעת המחבר והרמ"א
שיותר טוב לומר עם וי"ו

ולענין מעשה הכריע הצ"ח יוסף לומר 'והערב' עם וי"ו, שהרי לדברי האומרים שהיא צרכה אחת, אם חסר הוי"ו הוי מפסיק באמצע הצרכה. ולדברי האומרים שהיא צרכה צפני עזמה, אע"פ שאמרו עם

אלע דארפען הארעווען אין תורה, יעדער איינער וויל אנקומען צו עסק התורה. בעלי צמים דארפען אויך הארעווען אין תורה, ער קען נישט ווי דער תלמיד חכם, זאל ער הארעווען ווי א בעל הצית הארעוועט אין תורה, אזער יעדער דארף הארעווען אין תורה, און פארשטיין וויפיל ער קען פארשטיין, און אריינלייגען כוחות וויפיל ער קען אריינלויגען די גאנצע מחשבה צו וועלן פארשטיין וואס מען האט געלערנט.

והערב נא' עם וי"ו או בלי וי"ו

שו"ע סע' ו' "אומר 'והערב' עם וי"ו. הג"ה, ויש אומרים בלא וי"ו, וכן נהגו. אבל יותר טוב לאומרו צו"ו".

ביאור הדברים: כי יש מחלוקת אם 'והערב נא' הוא צרכה צפני עזמה ויש שני צרכות, או שהוא צרכה צפני עזמה ויש שלש צרכות.

רש"י ור"ת: והערב נא הוא סיום הברכה

דעת רש"י^א ורבינו תם שהם שני צרכות, דכל היכא שהצרכות קצרות אפילו צרכה הסמוכה לחצרתה פותחת בצרוך. ולכן אם 'והערב נא' היה צרכה צפני עזמה היה צריך שתפתח בצרוך, וכן היה אומר ר"ת 'והערב נא' עם וי"ו.

רמב"ם: 'והערב נא' הוא ברכה בפני עצמה

ודעת הרמב"ם דהוא צרכה צפני עזמה ויש ג' צרכות, דצרכה הסמוכה לחצרתה מקריא ואע"ג דהויא עם מטבע קצרה.

^א עי' בית יוסף דדעת רש"י ש'והערב נא' הוא סיום של תחילת הברכה, אבל לענין ברכה הסמוכה למטבע קצר, בזה סובר כדעת הרמב"ם.

לבוש: ברכת לעסוק בד"ת הוא ברכה
לאחריה על התורה שלמד אתמול

בלבוש (ס"ה) ביאר שזה הוא הטעם
למנהגו שאנו מזכין בכל צוקר שתי ברכות
על התורה, כדי שתהא אחת נחשבת לברכה
אחרונה על הלימוד שלמד אתמול, שלא היה
יכול לברכה קודם לכן עד שיישן בינתיים,
דהוי השינה הפסק והוי שפיר אחריה. ואין
לומר שהיה יכול לברכה כשהפסק ללמוד
אתמול כשהלך לישן, דהא חייב להגות זה
אפילו במטתו עד שישחקע בשינה,² וא"כ
אין לו עת אחר לברכה עד הצוקר כשיעור
משנתו, והברכה השניה היא נחשבת לברכה
ראשונה על מה שילמוד היום שצא.

ומקשה הלבוש, שלפ"ז היה לנו להקדים
ברכת אשר בחר בנו וכו' קודם לעסוק
בדברי תורה, דלעסוק להבא משמע,
ותהיה ברכת אשר בחר בנו נחשבת ללימוד
של אתמול ולעסוק על מה שילמוד היום.

ותירץ הואיל וגבי ספר תורה תקנוה
לברכה ראשונה, לקחוה ג"כ כאן לברכה
ראשונה. ועוד דלשון והערב נא וכו' נופל
יותר לומר על מה שעבר מעל מה שילמוד,
שאנו מתפללין שיערב צפינו כל מה שלמדנו
אתמול, שעל כיוצא בזה שייך לומר יותר
לשון ערבות, כלומר שיערב צפינו ולא תשכח
ממנו נעימות טעמה, אע"פ שנלמוד היום
יותר וטעמים אחרים, נתפלל שלא ידחה

וי"ו אין בכך כלום. וכן פסק בשולחן ערוך
לומר עס וי"ו.

הדרכי משה (סק"א) כתב שהמנהג הוא
בדברי הרמב"ם לומר בלי וי"ו. אבל בהגהת
הרמ"א בשו"ע כתב שיותר טוב לומר עס
וי"ו כפי סדרת הצית יוסף הנ"ל (מג"א
סק"ה).

עניית אמן אחר לעסוק בדברי תורה

ולענין עניית אמן אחר 'לעסוק בדברי
תורה', המגן אברהם (שם) מביא שבכוונות
כתב שהאר"י ז"ל נהג לענות אמן בינתיים,
דסבירא ליה דברכה בפני עצמה היא. ועי'
באר היטב (סק"ו) שאפילו הכי היה אומר
'והערב' עס וי"ו. והמנהג ברורה (ס"ק
י"ב) כתב שרוב האחרונים מחדדים שלא
לענות אמן, ונכון שיצרך המצרך ברכה זו
בלחש.

למה אין מברכים על התורה לאחריה

בשו"ת הרשב"א (ח"ו סי' תק"מ) שאלת
כשאנו מזכרים על התורה כל צוקר, למה
אין אנו מזכרים לאחריה. תשובה, קריאת
התורה מלואה, ואין מזכרין על המלות
לאחריהם. והצית יוסף כתב עליו דאפילו
אם היו מזכרים לאחר המלות לא קשיא,
דכיון דמלות הגיית התורה היא כל היום
וכל הלילה, ואין שעה שאינו חייב לעסוק
בתורה, לא שייך לצרך לאחריה.

² וכשמשחקים בשינה מתוך דברי תורה, זוכים אח"כ לחלום בדברי תורה. כמו שזכרנו בשנות
בחרותי הצעירות שהיה בחור אחד שהיה מדבר בשנתו בדברי תורה, ולמחרת לא זכר כלל מזה,
אבל שאר בני החדר שמעו אותו, אז מען ליגט אין לערנען חלומ'עט אין לערנען, און אז מען ליגט
אין שטותים חלומ'עט מען שטותים.

שני ברכות כתב בתלמידי רבינו יונה (ה):
מדפי הרי"ף) האחת כנגד תורה שצכת
ואחרת כנגד תורה שבעל פה. ועוד כמה
וכמה פשטים נאמרו כמה שתיקנו שנים או
שלשה ברכות על התורה. ולא סגי בצרכה
אחת.

טעם מפני טעם, כמו שהוא הענין בדברים
הנהנין הגשמיים, רק יסאר צפינו ערצות
הטעם הראשון עם ערצות הטעם האחרון.¹

ברכת אחת כנגד תורה שבכתב
והאחרת כנגד תושבע"פ

אמנם פשוט צ' הצרכות הם צרכה לפנייה
על התורה שילמד צמשך היום. ומה שתיקנו

¹ בשפת אמת (פ' במדבר תר"מ) פירש הבקשה 'והערב נא', שיהי' תערובת התורה בפה האדם, וכמ"ש
ז"ל להיות דברי תורה נבלעין בדמו.

וידוע הפירוש מהתפארת שלמה (על המועדים, מבוא השער, ברכת התורה) על נוסח ברכות התורה,
'והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפינו וכו' ונהיה אנחנו וצאצאינו', ותמהו המפרשים איך
נכנס כאן תפילה על הבנים. ופירש התפארת שלמה, דידוע דמום חיצוני אינו עובר לבניו אחריו,
אבל מום עצמי עובר. וא"כ כך הוא בתורה - אם עצמותו דבוק בתורה, אז עובר זאת לבנים. וזהו
'והערב נא' לשון עירוב, ועי"ז נעשה התורה עצמותו, וממילא יעבור לבניו אחריו. עזו"ש פירושים
יקרים בברכת התורה.

ניצוצי הדף

מנחות דף ק"י ע"א

ובמדרש פרק ראיות יחזקאל (בתי מדרשות שם עמ' קל"ג) איתא, בשחקים יש בו ירושלים הבנויה מתוקנת ומקדש והיכל ועדות [אולי צ"ל ועזרות] וארון ומנורה כו' ע"ש. וכן איתא בספר רזיאל (עמ' ע"ח), למה נשתנה השחקים מכל רקיעי מרומים, מפני שגבורתו של הקב"ה בתוכה ועוזו גאותו שכניתו תורתו ירושלים ובית המקדש כו' ע"ש. וע"ע בסדר רבה דבראשית (בתי מדרשות ח"א עמ' מ"א), שחקים שם ירושלים וביהמ"ק עומדים ותלויים בשלשלאות של אש בין שחקים לזבול, ע"ש.

ברית שלום: ירדת הרקיע

והנה כדאי להמתיק הענין אצתיק כאן חלק מדברי הגאון בעל ברית שלום (במדבר פ' קרח) ויבואר עפ"מ דאיתא במדרש (ב"ר י"ט ז') מתחילה היתה השכינה בתחתונים. כיון שחטא אדם הראשון נסתלקה השכינה מהתחתונים ועלה וישבה ברקיע הראשון. בא קין וחטא עלתה לרקיע השני, בא דור אנוש וחטאו עלתה לרקיע השלישי, באו דור המבול וחטאו עלתה לרקיע הרביעי, באו דור הפלגה וחטאו עלתה לרקיע החמישי, באו אנשי סדום וחטאו עלתה לששי, באו מצרים וחטאו ועלתה לרקיע השביעי. וכנגדן עמדו שבעה צדיקים והורידוה, אברהם הורידה לרקיע הששי, יצחק לחמישי, יעקב לרביעי, לוי לשלישי, קהת לשני, עמרם לרקיע הראשון, משה הורידה למכונה הראשון לדור בתחתונים.

ובחגיגה (יב:) אמרו חז"ל שבעה רקיעים

"לעולם זאת על ישראל" (דהי"ב ב:ג), א"ר גידל אמר רב: זה מזבח בנוי, ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. ורבי יוחנן אמר: אלו תלמידי חכמים העסוקין בהלכות עבודה, מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם. עיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' א') ביאר הענין של קרבן של מלאך מיכאל, עיי"ש.

במס' חגיגה (יב:) זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בנוי, ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. בספר עץ הדעת טוב למהרח"ו ז"ל (פ' בהעלותך ד"ה או ירמוז) כתב, מיכאל הכהן הגדול שבשמים המקריב הנשמות במזבח הבנוי ברקיע שחקים כנודע ע"ש.

מיכאל ומזבח, ברקיע שחקים או זבול

ובספר מגדים חדשים (חגיגה יב:) כתב, וצ"ב לפי המבואר בגמ' דאין זה ברקיע שחקים אלא בזבול. וחשבתי שהוא אך שיטפא דלישנא, וצ"ל ברקיע זבול.

אמנם ראיתי במדרש אותיות דרבי עקיבא (בתי מדרשות ח"ב עמ' שנ"ט) ששם איתא דירושלים וביהמ"ק הוא ברקיע שחקים. ולפ"ז מסתבר דמהרח"ו ז"ל קאי בשיטה זו. וז"ל שם, ומה נשתנה שחקים מכל רקיעי מרומים, מפני שכל כחו וגבורתו של הקב"ה אינו מראה אלא בשחקים כו', ירושלים ובית המקדש בשחקים בנויה באבנים טובות ומרגליות כו' שנאמר "ושחקים ילול צדק" (ישעי' מה:ח), ואין צדק אלא ירושלים, שנאמר "צדק ילין בה" (שם א:כא), ע"ש.

מכל שבטי ישראל להיות כהנים להקריב ע"ג המזבח, לפי שבני לוי הורידוהו ממקום המזבח ששם מיכאל עומד ומקריב, ולכך נבחרו תחת מיכאל הכהן הגדול. והיינו לפי שהשכינה היא תדיר במקום מזבח - או במזבח שלמעלה או במזבח שלמטה.

והתרגום מתרגם על 'ויקח קרח', ואתפלג קרח, והוא מלשון הפלגה. וכן כתבו המקובלים (ראה מגלה עמוקות פ' שלח) בהדיא שקרח היה גלגול אנשי דור הפלגה. וכבר הקדמנו שאנשי דור הפלגה העלו השכינה מזבול לרקיע חמישי. ולכך עלו השמש והירח לזבול דוקא, לפי שקרח בחטאו שהוא גלגול דור הפלגה היה מעלה את השכינה מזבול לרקיע, ואם כן נתבטל מקום מזבח של מעלה. ומאחר שבא לחלוק על הכהונה, רצה לבטל מזבח של מטה. וזהו שעלו שמש וירח לזבול, וראו שאין המזבח של מעלה בנוי, מפני שהשכינה בתחתונים ומזבח של מטה בנוי. ועכשיו שבא קרח לחלוק ולבטל מזבח שלמעלה ושלמטה כדאמרן, לכך אמרו אם אתה עושה דין לבן עמרם, דאז יתקיים מזבח שלמטה ודוק.

כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים

ועפ"ז יבואר מדרש ריש פ' צו (ילקוט שמעוני ויקרא רמז תע"ט) וזה לשונו "צו את אהרן ואת בניו וגו'" (ויקרא ו:ב), זה שאמר הכתוב (תהלים פט:ז) "כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים". בלעם הרשע היה סניגורן של אומות העולם וכו' אמר לו הקב"ה רשע, אילו הייתי מבקש קרבן הייתי אומר למיכאל וגבריאל והיו מקריבים לפני, שנאמר "כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים" - בבני אברהם ויצחק שהן אילי עולם. אין אני מקבל קרבנות אלא מישראל, שנאמר "צו את אהרן ואת בניו לאמור וגו'", עד כאן לשונו.

הם, ואלו הן: וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות. ומפרש התם וילון אינו משמש כלום וכו', רקיע שבו חמה ולבנה וכו', זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו וכו',

ובספר הגלגולים (להאר"ז ו"ל הקדמה ל"ב) איתא דקרח היה גלגול קין, וכבר הובא לעיל דקין היה גורם בחטאו שעלתה השכינה לרקיע השני, שהוא נקרא רקיע, שם חמה ולבנה. ועמרם הוא היפוכו של קין, שהוא היה מתקן קלקולו והוריד השכינה מרקיע השני לרקיע הראשון. לפ"ז כשבא קרח והיה חוזר וניער קלקולו של קין, ועלתה השכינה לרקיע השני ששם חמה ולבנה, לכך לא רצו השמש והירח לצאת ממקום השכינה.

וזהו שאמרו, אם אתה עושה דין לבן עמרם. ולכך אמרו 'לבן עמרם' דוקא, לפי שעמרם הורידה מרקיע השני לראשון כמו שנתבאר לעיל. ואם כן אם אתה עושה דין ותריד שכינתך למטה בתחתונים, אז גם אנו נצא ונאיר לתחתונים, ואם לאו, שאין עושה דין לבן עמרם, ותשאר שכינתך ברקיע השני, שהוא מקום קביעותינו, אז לא נצא גם אנו ממקום שכינתך, די לעבד להיות כרבו וק"ל.

ועדיין לא פלטינן מחדא מה שאמרו חז"ל שעלו החמה והלבנה לזבול וכו', לכאורה יפלא הדבר מאד אמאי עלו לזבול שהוא רקיע הרביעי, והלוא מקום קביעותם הוא ברקיע השני, כמו שהובא לעיל.

ויבואר עפ"מ שהקדמנו לעיל דאנשי דור המבול העלו השכינה לזבול שהוא מקום המקדש והמזבח, ומיכאל עומד ומקריב. אמנם לוי הורידה מזבול לרקיע השלישי, ואח"כ באו קהת ועמרם ומשה והורידה למטה בין התחתונים. ולכך נבחר שבט לוי

וזהו שאיתא בילקוט (ילקו"ש ויקרא רמז תפ"ו) חביבים הקרבנות כשירה, רצה לומר כי הקרבנות במקום השירה ניתנו למיכאל.

וזהו שאמר "כי מי בשחק יערוך לה", רצה לומר יערוך קרבנות בשחק בשמים, והיינו מיכאל שמקריב למעלה בזבול. וע"י מה זכה לכך, לזה קאמר "בבני אלים" (שם) - בני אברהם ויצחק. רצה לומר, ע"י יעקב שהוא בן אברהם ויצחק, שהוא הוריד השכינה ממעון לזבול, לעת שבא עתו של מיכאל לומר שירה במעון, ובשכר זה ניתן לו להיות כהן גדול להקריב בזבול, ודוק.

וזהו שאמר הכתוב "הבו לה' בני אלים" - בן יצחק ואברהם שהוא יעקב, שהוריד השכינה לזבול, ושם היתה השכינה לזבול. ושם היתה השכינה נמי בדור המבול, כמו שהקדמנו למעלה, שדור המבול העלו השכינה מרקיע שלישי לרקיע רביעי, והיינו זבול, לזה קאמר נמי שם בסוף המזמור (כט:י) "ה' למבול ישב", במקום שישב בעת המבול, כן "וישב ה'" עכשיו באותו מקום, דהיינו בזבול, וק"ל.

וזהו נמי שמסיים הכתוב "ה' מלך לעולם", על דרך המדרש (ויק"ר ז' ד') עה"פ "וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם" (מלאכי ג:ד) - זהו ימי נח, דכתיב (בראשית ח:כא) "וירח ה' את ריח הניחוח". ומה מאד מתקן דבריהם לדרכינו, כי היינו הך, כמו שהיתה השכינה בימי עולם כימי נח ברקיע הרביעי הוא הזבול, כן נמי בימי יעקב, וזה שאמר "וישב ה' מלך לעולם" וק"ל.

ועפ"ז יובן מה שאמרו חז"ל (מנחות קי.) עה"פ "לעולם זאת על ישראל" (דהי"ב ב:ג), אמר רב גידל אמר רב, זה מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן, עד כאן לשונו. והוא לכאורה תמוה מאד, וגם רש"י

וקשה, דמתחילה קאמר הייתי אומר למיכאל וגבריאל וכו', והיינו כדאמרין בגמרא דחגיגה בזבול שם בית המקדש שלמעלה ומזבח בנוי ומיכאל עומד שם ומקריב. ואם כן 'אלים' היינו המלאכים. ולבסוף מפרש אלים על האבות אברהם ויצחק, ועוד קשה שהזכיר רק אברהם ויצחק ולא הזכיר יעקב. ובגמרא (ר"ה לב.) אמרין מנין שאומרים אבות, שנאמר (תהלים כט:א) "הבו לה' בני אלים", ובאבות מזכירים נמי יעקב כדאמר בגמרא, אם כן יעקב נמי בכלל אלים הוא, למה לא מזכירו המדרש.

יעקב הוריד השכינה לרקיע רביעי הנקרא זבול

ויבאר ע"פ הילקוט (ילקו"ש תהלים רמז תש"ט) "הבו לה' בני" (תהלים כט:א) יצחק ואברהם, אברהם שוחט ויצחק נשחט כאיל, עד כאן לשונו. ומעתה כיון שאברהם ויצחק נקראים אלים, אם כן בני אלים היינו יעקב שהוא בן אברהם ויצחק. וכבר הקדמנו שיעקב הוריד השכינה לרקיע רביעי הנקרא זבול, ושם מיכאל עומד ומקריב קרבן.

ונראה לומר הטעם למה באמת מיכאל המלאך מקריב בזבול, היינו עפ"מ דאיתא במדרש (כ"ר ס"ח י"א) באותו לילה שהיה יעקב מתאבק עם המלאך אמר כל ספר תהלים. וכוונתו, לתקן חטא דור הפלגה ולהוריד השכינה מרקיע החמישי הנקרא מעון לרקיע רביעי הנקרא זבול. ובגמרא (חגיגה שם יב:) במעון שם כיתות כיתות של מלאכים אומרים שירה כלילה וחשים ביום. ועל כן כיון שהוריד יעקב השכינה משם, בטלם מלומר שירה, כי אינם אומרים שירה אלא במקום השכינה. ואותו הלילה היה זמנו של מיכאל לומר שירה. ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, לכן עשאהו הקב"ה לכהן הגדול להקריב בזבול שהוריד יעקב השכינה לשם.

שלמטה, תחת מיכאל הכהן הגדול שהיה משמש במקדש שלמעלה בזבול כמו שנתבאר לעיל, וק"ל.

וזהו נמי שרמז הכתוב (שמות ד:יד) "הלא אהרן אחיך הלוי", ודרשו חז"ל (זבחים קב., ש"ר ג' י"ז) ראוי היה להיות לוי ואתה כהן, ועכשיו שסירבת בשליחות, הוא יהיה כהן. ולכאורה מה שאמר הכתוב 'אחיך הלוי' הוא כמיותר. ולדרכינו הכי פירושו, מה שאמר מילת 'הלוי' בה"א, רמז על לוי הידוע, לפי שהוא הוריד השכינה מזבול וביטל עבודת הקרבנות ממיכאל. ואהרן הוא מתקן בהקריבו קרבנות במקדש שלמטה, והוא אחיך בדבר הזה, לפי שגם אתה הורדת השכינה למטה, ועל כן היה ראוי אתה להיות כהן, אלא בשביל שסירבת בשליחות, נבחר הוא לכהן וק"ל.

ולפ"ז יובן המדרש שהובא לעיל שהשיב הקב"ה לבלעם, אין אני מקבל קרבנות אלא מבני ישראל, שנאמר 'צו את אהרן ואת בניו וגו', הכוונה בזה לפי שאהרן ובניו הם מבני לוי שהוריד השכינה מזבול, ששם מיכאל עומד ומקריב, וביטל את מיכאל מעבודתו, על כן נכנס הוא תחתיו. ולכך אין אני מקבל קרבנות אלא מהם, אף שאוכל לקבל קרבנות ממיכאל, כמו שאמרו במדרש שם וק"ל.

אציין כאן מה שנמצא בספרים, שגם במזבח שלמטה מקריבין אף לאחר החורבן שני תמידין בכל יום.

עש"מ: אליהו הנביא מקריב תמידין בביהמ"ק

בעשרה מאמרות (מאכ"ח ח"ג פכ"ג) כתב על אליהו הנביא ז"ל, ואמרו עליו שהוא מקריב תמידין בביהמ"ק, שהרי בקדושתו עומד אע"פ שאין בית, ואפשר שנגזרו לו קופות מתרומת הלשכה כדי שיהיו באים משל צבור, ואינו רחוק להאמין שיהיו אבות

ז"ל נדחק בו. ולדרכינו מבואר באר היטב, והכי קאמר 'לעולם זאת על ישראל' דייקא, היינו ישראל סבא (ראה ב"ר ס"ח י"א) שהוריד השכינה למקום שהיתה בימי המבול. וזהו שאמר 'לעולם', דהיינו בימי נח כמו 'וערבה וגו' כימי עולם' בימי נח, והיינו שהוריד השכינה לזבול. וזה שאמר זה מזבח בנוי שם בזבול ומיכאל עומד ומקריב עליו קרבן, כמו שנתבאר לעיל וק"ל.

לוי בן יעקב הוריד השכינה מרקיע רביעי לשלישי

אם נפרש 'בני אלים' כפשוטו, בני אברהם יצחק ויעקב, יתיישב יותר עפ"מ שכתבנו למעלה, כי לוי בן יעקב הוריד השכינה מרקיע רביעי לשלישי, והוא הנקרא שחקים. ועל כן לוי ובניו משמשים ומקריבין קרבנותן במקדש שלמטה, לפי שהוא ביטל את מיכאל מעבודתו במקדש שלמעלה בזבול, והוא הוריד השכינה מזבול לשחקים, על כן נבחרו הוא ובניו תחתיו במקדש התחתון.

וזהו שנאמר "כי מי בשחק וגו'", רצה לומר, מי שהוריד השכינה לשחק, הוא הרקיע השלישי, הוא "יערוך לה", רצה לומר יערוך קרבנות לה' במקדש שלמטה. ומי הוא, לזה קאמר "בבני אלים", רצה לומר אחד מבני אלים, שהם השלשת אבות שנקראים 'אלים', ואחד מבניהם היינו לוי, הוא דור רביעי, שהוריד השכינה לשחק, ודוק.

ועל כן הוכרח עמרם ומשה שהם מבני לוי להוריד השכינה לעולם התחתון בבית המקדש שלמטה, דאל"כ יחשוב זה לעון ללוי, מפני שהוריד השכינה מזבול וע"י כך ביטל מיכאל מעבודתו. על כן גרמו הם להוריד השכינה למטה למקדש התחתון, עד שיבואו בניו לשמש בעבודה במקדש

הקב"ה בית המקדש שבזבול לירושלים של מטה. ומשמע שרק מאז חורבן בית המקדש היה מיכאל מקריב. אמנם הם מדרשות חלוקים, שכן במדרש אחר יש בזמן שבית המקדש קיים היה כהן מקריב בבית המקדש של מטה ומיכאל מקריב בבית המקדש של מעלה. וכשחרב ביהמ"ק אמר לו הקב"ה, אל תקריב לפני כדמות שור כבש ושעיר, אלא הקרב לפני את נשמותיהן של הצדיקים וכו', ובהן אני מכפר.

חייב אדם להקביל פני רבו ברגל

ויש אולי לתלות בזה מה דגרסינן (ר"ה טז.) א"ר יצחק, חייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר (מ"ב ד: כג) "מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת", מכלל דבחדש ושבת איבעי לה למיזל. והעתיקוהו הרי"ף והרא"ש שם. וכ"פ הרמב"ם (פ"ה מהל' ת"ת ה"ז), ומוכח דבזה"ז נמי איתא להאי חיובא, ומה גם דרבי יצחק היה אחר החורבן, ולא מסתבר שיאמר דבריו על זמן המקדש גרידא.

החיוב רק בזמן המקדש שמקביל פני השכינה

בשור"ת נודע ביהודה תניינא (חא"ח סי' צ"ד) אין חיוב בזמן הזה. שנשאל שם מדוע השמיטו הטוש"ע הא דאמר ר"י חייב אדם וכו'. והשיב דמכיון דבזמנה"ז בעו"ה נתקיים "והשימותי את מקדשיכם" (ויקרא כו: לא), שאפילו בשעת שממה קדושתה עליה וכו'. ואין אנו הולכים לקבל פני השכינה שמה כלל, כי לא חייבה אותנו התורה כי אם בקרבן חגיגה ועולת ראיה, אין מקום להטיל חיוב לקבל פני רבו כלל כשאנו הולך בלא"ה ללמוד ממנו, אלא שילך רק לקבל פניו, דא"כ כבודו גדול מכבוד שמים. וכן לא יעשה, וכדקיי"ל (קידושין לג:): דאין תלמיד רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית

העולם עומדים על גביו למעמד, והימן אסף וידותון משוררים. ומעורות הקדשים, דכתיב בהו "לו יהיו" (במדבר ה:), אמרו שהוא עושה מגילות מגילות וכותב זכויותיהם של כל אחד מישראל, ע"ש.

ובספר מעיל צדקה לבעל שבט מוסר ז"ל (אות רמ"ו) מביא בשם ספר בית מדות ז"ל, אמרו רז"ל באגדה שאלמלא אליהו לא היינו חיים באדום הרשעה. שמיום שחרב בית המקדש הוא מקריב שני תמידין בכל יום, וכותב בעורותיהן מצוות וצדקות שעושים ישראל בכל יום ויום, ע"ש.

מה מקריב מיכאל שר ישראל

ומיכאל שר ישראל עומד ומקריב עליו קרבן. בעין יעקב (חגיגה י"ב) הוסיף לגרוס ומה מקריב, וכי תעלה על דעתך שיש שם פרים וכבשים. אלא מהו מקריב? נשמתן של צדיקים. והתוס' (מנחות קי.) הביאו שהם ב' מדרשים חלוקים – יש שפי' שמקריב את נשמותיהן של הצדיקים. ובמשנ"ב (סי' ק"כ סק"א) ביאר שמגיש אותם לרצון לפני ה' לריח ניחוח. ועיין מטה משה (סי' קמ"ט) ואל"י רבה (שם) שדנו לפ"ז אם יש לומר 'ואישי ישראל ותפילתם במהרה תקבל ברצון'. ועיין במה שהאריך בענף יוסף.

ויש שפי' שמקריב כבשים של אש. והיינו דאמרינן בשמונה עשרה 'ואישי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון'. ויש אומרים דקאי אדלעיל 'והשב את העבודה לדביר ביתך ואישי ישראל'. והטור (סי' ק"כ) הביא דבריהם.

מתי מיכאל מקריב נשמותיהן של צדיקים

במדרש עשרת הדברות נוסף, מיום שחרב ביהמ"ק ובטלו כהנים, הוא מקריב נשמתן של צדיקים, עד שיבנה ביהמ"ק שאז מוריד

דוכתי הנ"ל, ואף דבהיאי (שבת קנב). אמר כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך ואבותיהם היו בזמן המקדש, י"ל דלא מחיובא עשו כן. ודברי הגר"י אייבשיץ הביאם מרן החיד"א בשמחת הרגל, ונדפסו בעין יעקב (סוכה כ"ז) ובפתח עינים אחר מסכת סוכה, ונראה כמסכים עמו, והוב"ד בכה"ח (סי' תקכ"ט אות ל"ד) וע"ש עוד (סוסי' תי"ט ובסי' ש"א אות ה'). וכן כתב בשו"ת זכרון יוסף מדנפשיה, דאדרבא בזמן הזה חיוב הוא במקום מצות עליה לרגל שהיתה בזמן שבית המקדש קיים.

ויש לומר דתליא בזה דאי דוקא אחר חורבן ביהמ"ק יש הקרבת הקרבנות, וכדברי הנוב"י 'והשימותי וגו' אפי' שבשעת שממה קדושתה עליה. ויש להמתיק דגם הקרבת הקרבנות איכא נמי, א"כ הכ"נ יש חיוב עליה לרגל. וא"כ היות כי אנו עולה לרגל איכא נמי שליכא חיוב כבוד רבו בזה, שלא יהא כבודו יותר מכבוד שמים. אבל אי נאמא דליכא הקרבת קרבנות בזה"ז, א"כ יש לומר דליכא למימר שלא כבוד רבך יותר מכבוד שמים שהרי לא מקריבים קרבנות, א"כ אדרבה בזה"ז יש חיוב הקבלת פני רבו ברגל ולא בזמן המקדש, דאז עולים לרגל ומקבלים פני שכינה.

קרבנות ממש של כבשים כבזמן המקדש

ונמשיך בזה אי הוה קרבנות ממש או לא. עיין להרחידי"א ז"ל בחומת אנוך (פ' וירא אות י"ט) ובמדרש קדמות (מערכת א' אות כ"ט) מש"כ לפרש עפ"י דברי העשרה מאמרות. ובמחזיק ברכה (או"ח סי' ק"כ) הביא מספר בית דוד, דעפ"י העשרה מאמרות אתי שפיר 'ואשי ישראל' כפשטיה, היינו קרבנות ממש של כבשים כבזמן שביהמ"ק היה קיים ע"ש.

וערבית, שלא יהא כבוד רבו מרובה מכבוד שמים. וכן קיי"ל ביו"ד (סי' רמ"ב). ורבי יצחק על זמן המקדש אמר שחייב להקביל פני רבו.

והא דמקשי מיניה סתמא דתלמודא (סוכה כז.) לר' אליעזר, היינו משום דגם ר"א בזמן הבית היה. ועוד דהרי ר' אליעזר קרא דריש "ושמחת בחגך" (דברים טז:), ושפיר מקשה איך אפשר לקבל פני רבו ברגל אפילו בזמן המקדש, והא צריך שלא לצאת מביתו ברגל. ומשני דאזיל ואתי ביומיה. וממילא נפקא לן שלעתיד כשיבנה המקדש, ושם נעלה ונראה יחזור חיוב זה למקומו.

ולכן הביא הרמב"ם הא דר' יצחק, שכן דרכו להביא כל הנוהג בזמן המקדש. וגם הרי"ף והרא"ש העתיקו, כי הם מעתיקי הגמרא וכו' כיון שיש בה עכ"פ תועלת שנכון לקבל פני רבו וכו' עכת"ד ע"ש. והנה גם הנוב"י עצמו כתב דמ"מ נכון אף בזמן הזה לקבל פני רבו, אף שאינו חיוב אבל ראוי מצד המוסר, ע"ש.

בזמן הזה חייבים תחת קבלת פני השכינה

והגאון ר"ר יהונתן אייבשיץ זי"ע בספרו יערות דבש (ח"א עמ' ס') ביאר דאדרבה, בזמנ"ז יש חיוב הקבלת פני רבו ברגל ולא בזמן המקדש דאז עולים לרגל ומקבלים פני שכינה. ועתה בעונ"ה חרב מקדש ומקבלים פני הת"ח והוא כהקבלת פני השכינה. ולכן בכתוב נאמר 'לא חודש ולא שבת'. ור' יצחק דמירי בזמנ"ז אמר ברגל וכו'. וכדבריו מבואר בזוהר הקדוש (ח"ג רס"ה ע"ב) חיובא לקבלא אפי' שכינתא בכל ריש ירחי ושבת, ומאן איהו רביה. וע"ע בזוהר (ח"א קכ"ז). וכ"כ עוד בספרו אהבת יהונתן (הפטרה לפ' החודש, והובאו דבריו בפרדס יוסף שם).

ודברי הגר"י אייבשיץ מסתייעים מהנך

אליהו הנביא מקריב גם עכשיו תמידין ומוספין וכל קרבנות הצבור

והנה בכל הספרים הנ"ל כתבו כן רק לענין תמידין שאליהו מקריב בזמ"ז, ולא הזכירו משאר קרבנות הצבור. וראיתי דבר פלא בספר חקל יצחק (פ' פנחס) שכתב בשם העשרה מאמרות, דאליהו הנביא מקריב גם עכשיו תמידין ומוספין וכל קרבנות הצבור כדי לכפר על ישראל, ע"ש. ולא נמצא כן בשום מקום, ונראה שלא ראה דברי העשרה מאמרות בפנים.

ובהגש"פ דברי חיים מובא מה שאמר הרה"ק מצאנו זי"ע בזה"ל, הנה סיפרו לי מש"כ בעשרה מאמרות אין פותחין משה טלאים המבוקרין במקדש, היכן הלכו הששה טלאים כשנחרב הבית המקדש. אלא לקחו אותם למדבר, ואליהו קונה נקבות ביומא דשוקא והם פרים ורבים, ומכאן אליהו מקריב בכל יום שני קרבנות - אחד בבוקר ואחד בערב. והרב מאוהעל ז"ל היה מתפלל שרוצה לראות זאת בעיני בשר, והראה לו הקב"ה כאשר אליהו עומד ומקריב, ואליהו הוא כהן הדיוט, ומיכאל הוא כהן גדול ע"ש.

חת"ס: ומקריב תישיש של אש בכל יום

ובדרשות חת"ס (ח"ב שי"ז ע"א) שכתב וז"ל, והנה השי"ת הוא שוכן בציון, ומעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי, ואליהו עומד שם ומקריב תישיש של אש בכל יום כמ"ש בעשרה מאמרות [ובתוס' סוף מנחות כתבו זה על מיכאל], ע"ש. ובספר מגדים חדשים שם הק' על דבריו צ"ב, דלפי מה שהבאנו מבואר דהם שני דברים, דמיכאל מקריב על מזבח של מעלה כבשים של אש או נשמות צדיקים, ובמקום המקדש במזבח של מטה

וכבר כתב לפרש כן במעבר יבן (מ"א פכ"ט) וז"ל, אמרו חז"ל שאליהו מקריב בבית המקדש ממש השני תמידין, וכותב על עורות הקרבנות מעשיהם וזכויותיהם של ישראל. וזוהי כוונת 'אשי ישראל ותפלתם' ע"ש. ומאמר חז"ל זה נמצא בליקוטים ממדרש שוחר טוב כת"י (בתי מדרשות ח"א עמ' רצ"ו), והכי איתא התם, אמר ר' פנחס בשם ר' שמעון בן לקיש, הוא פנחס הוא אליהו זכור לטובה ולברכה, שאלולי הוא לא היה לנו חיים באדום הרשעה. הוא שאמרו רבותינו משעה שחרב בית המקדש הוא מקריב שני תמידין בכל יום לכפר על ישראל, וכותב בעורותיהן מעשה כל יום ויום, ע"ש.

בקונ' תהלה למשה (ט' ע"ב) מסופר על מן הישמח משה זי"ע, עובדא ידענו אשר פעם אחת כאשר גמר תפלתו תפלת שמונה עשרה, נפל במחשבתו המאמר מהספה"ק עשרה מאמרות שכתב שאליהו הנביא מקריב תמידין בבית המקדש, והעמיק במחשבתו מדוע ולמה עתה נפל זאת במחשבתו ונזכר מזה המאמר של העשרה מאמרות, אולי עתה עת רצון להתפלל לזכות לראות זה. ותיכף התפלל להבורא ית"ש שיזכה לראותו איך הוא עומד ומקריב, וה' מילא תפלתו ובקשתו וזכה לראותו.

ושמעתי מפי אדומ"ח ז"ל שלאחר שסיפר לו הענין הזה, שאלהו אם היה אליהו מלובש בשעת הקרבה בשמונה בגדים ככהן גדול או בארבע בגדים ככהן הדיוט, והשיב לו רק בארבע, ע"ש. [ועיין בישמח משה (פ' פנחס ע"ז ע"ב) מש"כ לפרש עפ"י העשרה מאמרות]. ועיין בייטב לב (פ' אמור מ"ד ע"ב) שהזכיר עובדא זו, ע"ש.

אומרים שירה בלילה, כי זמן ערבית כל הלילה. ותיקן, הואיל ותפלת ערבית רשות, אין מבטלין שירת המלאכים בעבורה. ולמ"ד חובה (ברכות כז:) כתבו המפרשים (זרע ברך שלישי פ' ויצא) דבאמת לא אמרו שירה רק בזמן שבת המקדש קיים. אבל אחר החורבן שנעשו התפלות עיקר במקום העבודה, נתמעטו באמת כנפי החיות - אותן הכנפים שאומרים שירה בהם (עי' חגיגה יג:). ועיין מזה בספה"ק ערבי נחל (פ' ויצא דרוש ב').

"שש כנפים לאחד"

ולולי דמיסתפינא לענ"ד להוסיף דהרי משחרב ביהמ"ק נתמעטו כנפי החיות,^א

מקריב אליהו שני כבשים בכל יום, והם כבשים ממש ולא כבשים של אש.

כביכול נתמעטו כנפי החיות

עוד רגע אדבר בקצרה ממש ויבואר עם מאמרם ז"ל (חגיגה יב:) מאי דכתיב (תהלים מב:ט) "יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי"? כל העוסק בתורה בלילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום, כי התורה נקראת שירה. ואידך מפורש קרא לענין שירת המלאכים, שביום אינם אומרים שירה מחמת תפלת ישראל, רק בלילה אומרים שירה, כי תפלת השחר עד חצות, ומיד אחר חצות מתחיל זמן מנחה עד הערב.

והקשה המהרש"א (ד"ה שאומרים) איך

^א וראיתי ברבינו בחיי בפ' שלח (במדבר טו:לח) וידוע למשכיל, כי המצוות המקובלות שנצטוונו לעשותן בכלים גופניים, כולן רמז ודוגמא לענינים שכליים. והנה החכמים ז"ל המשילו את האדם בעמדו מתפלל לפני השי"ת לחיות הקודש. והוא שאמרו רז"ל (ברכות י:) המתפלל צריך שיכוון רגליו, שנאמר (יחזקאל א:י) "ורגליהם רגל ישרה", הביאו ראיה אל המתפלל מחיות הקודש.

ומעתה שמע לפירוש המצוה הזאת אשר בה ישראל מתדמין לחיות הקודש. דע כי ארבע חיות הן נושאות הכבוד, והם לו המרכבה, ועל כן נקראו חיות המרכבה, ואין ארבעתן כי אם חיה אחת. ומה שנבראו ארבע חיות, זהו מתוך מציאות הענן והחשך ושאר המראות המקיפות אותו. והנה זה בדמיון האילן, כי עצם האילן וגופו אחד, והענפים רבים מתחלקים זה מזה אע"פ שכולן משורש אחד. ועל כן הזכיר הכתוב (שם:כב) "ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא וגו'", כי אחר שהזכיר ארבע חיות חזר להזכירן חיה אחת, ולא אמר "על ראשי החיות".

והנה לכל חיה וחיה מארבע חיות יש לה ארבע כנפים שהן שש עשרה כנפים לארבע חיות. ויש לכל אחד ארבעה פנים, שהן שש עשרה פנים לארבע חיות. הוא שכתוב (שם:י) "וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם". והנה הן ל"ב בין הכנפים והפנים, ויש לכל זה שרשים וענינים עצומים.

ולדעת יונתן בתרגומו מנין הפנים לארבע חיות ס"ד, ומנין הכנפים לארבע חיות נז"ר. ויהיה ביאור הכתוב: "וארבעה פנים לאחד", לכל חיה וחיה ארבעה פנים, וכל פן ופן מרובעת, הרי ששה עשר פנים שיש לכל חיה וחיה, ועומדת בארבעה פנים לכל רוח ורוח מארבע רוחות העולם והן ס"ד פנים לארבעתן. ומהו שאמר: "וארבע כנפים לאחת להם", פירוש לכל פן ופן, וכיון שיש לכל חיה וחיה ששה עשר פנים, והן ארבעה פנים לכל פן ופן הרי ס"ד כנפים שיש לחיה אחת. וכן לכל חיה וחיה הן ס"ד כנפים לחיה שבמזרח וס"ד לחיה שבמערב וכן לצפון ולדרום, נמצאו כנפי ארבע חיות במספר נז"ר, וסימנן (דניאל ז:ט) "גלגלוהי נז"ר דליק". וכן תרגם יונתן: "שיתא עשרה גפין לכל אפא ואפא, שתין וארבעה גפין לבריתא חדא, והוי מנין גפיא דארבע בריתא מאתן וחמשין ושיתא גפין".

ומשחרב בהמ"ק נתמעטו כנפי החיות, שכן דרשו רז"ל בחגיגה (יג:) פרק אין דורשין: כתוב אחד אומר (ישעי' ו:ב) "שש כנפים לאחד", וכתוב אחד אומר (יחזקאל א:ו) "וארבע כנפים לאחת להם"? לא קשיא, כאן בזמן שבהמ"ק קיים, כאן בזמן שאין בהמ"ק קיים כביכול נתמעטו כנפי החיות. הי מגייהו

(יחזקאל שם: ו) "ורגליהם רגל ישרה", אי דלא אמעוט מנא ידע, עד כאן.

כנף אחד שמשורר לפני היום

ובאור זרוע הגדול (הל' שבת) כתב, תיקנו רבותינו והוסיפו מזמורים לכבוד שבת, כגון "השמים מספרים כבוד אל וגו'" (תהלים י"ט). עוד תקנו לומר נשמת כל חי וכו'. והיינו טעמא שהוסיפו מזמורים אלו בשבת, דאשכחן שלא בחר ה' ביום השבת בשבתות של מלאכי השרת, כי אם בשבתות של

שכן דרשו רז"ל בחגיגה פרק אין דורשין, כתוב אחד אומר (ישעי' ו:ב) "שש כנפים לאחד", וכתוב אחד אומר (יחזקאל א:ו) "וארבע כנפים לאחת להם". לא קשיא, כאן בזמן שבהמ"ק קיים, כאן בזמן שאין בהמ"ק קיים כביכול נתמעטו כנפי החיות. הי מנייהו אמעוט, אמר רב חננאל אמר רב אותן שאומרות שירה. כתיב הכא (ישעי' שם) "ובשתים יעופף וגו'", וכתוב התם (משלי כג:ה) "התעפף עיניך בו ואיננו". רבנן אמרי אותן שמכסות בהן את רגליהן, שנאמר

אמעוט? אמר רב חננאל אמר רב, אותן שאומרות שירה. כתיב הכא (ישעי' ו:ב) "ובשתים יעופף וגו'", וכתוב התם (משלי כג:ה) "התעפף עיניך בו ואיננו". רבנן אמרי אותן שמכסות בהן את רגליהן, שנאמר (יחזקאל א:ז) "ורגליהם רגל ישרה", אי דלא אמעוט מנא ידע, עד כאן.

מספר הכנפים שנתמעטו היו שמונה - לכל חיה וחיה שנים, ולדעת רבנן הן אותן שהיו מכסות בהן רגליהם, והיה זה כדי להזכיר עון העגל, ונשארו להן רמ"ח כנפים שבהם משרתים להקב"ה ואומרים שירה, כנגד רמ"ח מצות שנצטוו לעבוד בהן השם יתעלה. וכנגד אותן שמונה שנתמעטו יש לנו מצות ברית מילה לשמונה, והיא המגינה עלינו בכל הדורות.

ויש לך להשכיל כי הקב"ה כוון בבריאת האדם להיותו בארץ כאחד מן המלאכים שבשמים או כחיות הקודש. והנה האדם גוף אחד, ומשתרגים ממנו חלקים מיוחדים, כדמיון גוף האילן שמשתרגין ממנו ענפים ועלים, כן משתרגים מגוף האדם ארבעה איברים מיוחדים להיות האדם מרכבה כמו חיות הקודש ותשרה השכינה עליו, והם: המוח והלב וברית לשון וברית מילה. ועל כן נצטוו בעטיפת הטלית להיות ארבע כנפות הטלית מחופפין על החיה. הוא שכתוב (דברים כב:יב) "גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך".

וזהו סוד הלשון שהזכיר במצוה זו מלת 'כנפים', והיה יכול לומר 'על ארבעה צדי' או רבועי. וכן הזכיר בכאן "על כנפי בגדיהם", "הכנף פתיל תכלת", וכדי לרמז מנין הכנפים והפנים שבכל חיה וחיה באה הקבלה להיות שמונה חוטיין בכל כנף, כדי שיהיו שלשים ושנים חוטיין. וכשם שהחיה הנחלקת לארבע חיות מחופפין עליה הכבוד ושכינת עזו, כן גוף האדם שממנו נחלקים ארבעה איברים שהוכרנו נצטוו בטלית המחופף עלינו שיהיה הציצית לבן, ושיתן בו פתיל תכלת כדי שיתדמה לחיות המרכבה. ואמנם הלבן הוא העיקר, וזהו שאמרו (מנחות לט.) מתחיל בלבן ומסיים בלבן, כי הוא בסוד התרועה שיש פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה.

והנה הציצית והתכלת בדמיון הלולב והאתרוג, וכשם שהלולב והאתרוג מעכבין זה את זה, כן הציצית והתכלת מעכבין זה את זה בזמן שהיה תכלת מצוי. אבל עכשיו שאין לנו תכלת, מניח הלבן בלא תכלת כי הוא העיקר. והנה התכלת הוא האתרוג שנקרא דר. ובמדרש תהלים (תהלים צ:טו) "והדרך על בניהם", "והדרך" זו תכלת שבמצות ציצית שישאל מתכסין בה שנקראו בנים למקום.

ועוד דרשו (מנחות מב.) ציצית אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה. וכן דרשו בלולב (שם) לולב אין לו שיעור למעלה, אבל יש לו שיעור למטה. וכדי שלא יפריד האדם בין הציצית והתכלת ולא יקצץ בנטיעות, הוצרכו רז"ל (ברכות יב:) לדרוש "ולא תתורו אחרי לבבכם" - זו מינות, כלומר שלא יחשבו בה לומר שתי רשויות יש, רק ליחד הכל ביחוד שלם.

נפרש "מזמור שיר ליום השבת" (תהלים צב:א) כדאי "ר"ת למשה, דהיינו השיר מכנף הארץ שהוריד השכינה למטה בארץ.

בשחקים זבול בהם אומרות שירה

אמנם בימי החול יש שש כנפים לפי ו' העולמות, וע"ז נחלקו איזה כנפים נתמעטו. ובחגיגה (יב:) אמרו חז"ל שבעה רקיעים הם ואלו הן: וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות. ומפרש התם וילון אינו משמש כלום וכו', רקיע שבו חמה ולבנה וכו', זבול שבו ירושלים ובית המקדש ומזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו וכו'.

וא"כ שחקים וזבול, זבול הוא מקום המקדש, ואח"כ "מי בשחק יערוך לה" הי' העבודה בשחקים קודם רקיע ד', ואח"כ רקיע ג' שבו אמרו שירה ועשו העבודה כדברי הברית שלום הנ"ל, ושם הי' מיכאל עומד ומקריב, או שבט לוי, בני יעקב. וזה הכוונה כנפי החיות אותן שאומרות שירה. ולרבנן הכוונה בב' מכסות רגליהם, א"כ לא נתמעטו אותן שאומרות שירה. ולפי זה ג"כ כעת מיכאל עומד ומקריב, זבול ובית המקדש בנוי למעלה.

ישראל. דאמרינן במדרש 'שש כנפים לאחד' מלאכי השרת משוררים כל ימות השבוע בכנף את יומו, ששה כנפים לששה ימים.

ביום השביעי באו מלאכי השרת ואמרו, רבש"ע, תן לנו כנף שביעי ונשורר לפניך היום. אמר להם, יש לי כנף אחד שמשורר לפני היום, שנאמר (ישעי' כד:טז) "מכנף הארץ ומירות שמענו". נראה בעיני דהיינו דכתיב (דברים כו:יז) "את ה' האמרת היום", כלומר ביום המיוחד שהוא שבת, "וה' האמירך היום" שהוא חפץ כך יותר ממלאכי השרת, עכתו"ד. ועי' תוספות (סנהדרין לו:ו) ובתיקון"ז (תכ"א מ"ה ע"ב) צלותא דשבת וכו' ובה צלותא דב"נ מקובלת.

משה הורידה למכונה הראשון לדור בתחתונים

ועד"ז נבאר דהרי יש ז' עולמות: שש עולמות שהם שש כנפים, וכביכול נתמעטו כנפי החיות, והכוונה בסדר העולמות כנ"ל. וכנגדן עמדו שבעה צדיקים והורידה - אברהם הורידה לרקיע הששי, יצחק לחמישי, יעקב לרביעי, לוי לשלישי, קהת לשני, עמרם לרקיע הראשון, משה הורידה למכונה הראשון לדור בתחתונים. ולפ"ז

מערכת המשנה

ליקוטים קצרים מתוך שו"ת משנה הלכות ושאר ספרי רבינו הקדוש זי"ע
נערך ע"י הרב מרדכי צבי גינזבורג | אין ללמוד מכאן הלכה למעשה

במסגרת דף היומי

חולין ז' ע"א

חריף רישא לשבתא וכו'. ועוד, דמצה מתקרי "לחם עוני" (דברים טז:ג), ודרכו של עני - הוא מסיק ואשתו לשה. ועוד נמי שיבטל הפרורים בכל פעם. וכלל לא יעשו המצות אך בני מצוה, ולא קטנים, ע"ש.

הרי נתן המהרי"ל ד' טעמים שיעשו המצות בעצמם ולא ע"י אחרים, כמו שעשו אבותינו מעולם. וכ"ש שלא יעשו המצות ע"י מכותות מאשיין מצות. ועי' בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' שע"ב) אודות המאשיין מצות, ובסוף התשו' כתב, על כן אם יוכל לבטל מנהג הרע הזה [של מאשיין מצות] לגמרי מה טוב, אך גם אם אי אפשר, עכ"פ ידרוש ברבים כי איש אשר יראת ה' נגע בלבו ילך בדרך שדרכו אבותינו, וכל איש יאפה מצות לעצמו וישמח במצוה הבאה לידו.

מבואר בגמ' שר' פנחס בן יאיר מיום עמדו על דעתו לא הי' נהנה משל אחרים, ואפילו משל אביו לא הי' נהנה.

הנה נשאל לרבינו על מה שפסק דאין לאדם ליהנות מצדקה כל זמן שיכול לדחוק עצמו, שהרי העני [כשמקבל מעות מצדקה] מצוה כעביד עם הבעה"ב שנותן המעות לצדקה, שעושה עמו חסד. ועוד כי ראינו כמה צדיקים שקיבלו צדקה.

והשיב רבינו (שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' קנ"ו) דמבואר בגמ' (סנהדרין פא.) עה"פ "ואל

בסוגיין מסופר על ההוא גברא דהוה דארי חטי לפיסחא, ונפסק הנהר בשבילו משום דבמצוה עסיק.

הנה בשו"ע (או"ח סי' ת"ס סע"ב) מובא דראוי להשתדל בעשיית מצת מצוה. ובט"ז (שם ס"ק ב') כתב בשם האר"י ז"ל שיטריח אדם עצמו במצות של מצוה עד כי יתחמם ויזיע, וזבה ישבר הקליפות שנוולדו מש"ז לבטלה.

ורבינו (שו"ת משנה הלכות ח"א סי' שפ"ח) כתב, ראיתי לרבינו הרוקח (סי' רפ"א) שכתב וז"ל, וכל אדם חייב לתקן בעצמו המצות, דאמר במכילתא עה"פ "משארותם צרורות בשמלותם" (שמות יב:לד), ר' נתן אומר וכי לא הי' שם בהמה [לשאת המצות עבורם], אלא שהיו ישראל מחבבין את המצות, ויילכו ויעשו בני ישראל" (שם:כח) ליתן שכר להליכה ולעשייה וכו', עי"ש.

הנה לן רבינו הרוקח, אחד מגדולי הראשונים [ומקרא מסייעו] שיש חיוב על כל אדם לתקן המצות בעצמו. וגם במהרי"ל (הל' מצות דף י' ע"ב ד"ה אמר) כתב וז"ל, ומצוה לכל אדם שיעסוק עצמו במצות, וכן נהג האשר"י שעמד ועשאו בגופו, משום שנאמר "צרורות בשמלותם על שכמם". והלוא סוסים וחמורים הרבה היו להם, אלא שחביבה היתה המצוה עליהם.

ועוד טעם, דכל מצוה יעשה הבעה"ב גופיה כדאשכחן פ' כל כתבי גבי אמוראים, חד

להחיות נפשינו. והי' כאשר ראה הממונה המחלק הכסף שלא באו ממשפחותינו לבקש הכסף, אמר הממונה לאחי שיגיד לאמי מורתי בבית שיש כסף מארה"ב. וככשמה דבר זה אמרה לאחי, "בני, תגיד להממונה שח"ו אני לא רוצה שִבְנִי יהיו ניזונים מקופה של צדקה. השם יתן לנו".

[א"ה, ומה ששאל כי ראינו כמה צדיקים שקיבלו צדקה [ורבינו לא השיב ע"ז], אולי מדבר בצדיקים שקיבלו פדיונות כשבאו האנשים להתברך בכל מילי דמיטב. ומבואר באגרא דפרקא (אות ז') בשם החוזה מלובלין, דעצה היעוצה שיוכל הצדיק להתפלל בעד המבקש הוא ליקח שכר ע"ז. דאי לא, יחשב לעזות ח"ו על הצדיק באמור לו למה חבירך אינו מתפלל בעצמו. ע"כ יקח הצדיק שכר, וא"כ הוא התשובה בפני המוקטרג - בשביל זה אני מתפלל, שאני שליח ששילמו משכורתי ומחוייב אני לעשות שליחותי, עיי"ש].

אשה נדה לא יקרב" (יחזקאל יח:ו) - שלא נהנה מקופה של צדקה, שהוא דבר גנאי לאדם הגון. ועי' במהרש"א בח"א שכתב, דימה הצדקה לאשתו נדה בעבור שהי' לו בה שעת היתר, אבל יתרחק ממנה בעבור דמי נדה שבה עתה. כן ממון הצדקה, הי' לו שעת היתר ביד הבעלים, אבל יתרחק עתה ממנו בעבור הנפשות ודמי עניים התלויים בזה הממון, עיי"ש.

ונראה עוד, דע"י שירגיל ליקח ממון שאינו שלו, אפשר יבוא לידי גזל ממש, והו"ל כהרחקה מן הנדה שלא יבוא לידי איסור ממש. ועיינן בברכי יוסף (יו"ד סי' רנ"ה).

ומצינו גם בסוגיין שלא נהנה ר' פנחס בן יאיר משל אחרים, אפילו משל אביו. וכנראה שהוא ג"כ מהאי טעמא, דהו"ל כעין צדקה, דליכא חיוב על האב לפרנס בניו לאחר שהם בעלי דעת.

ומספר רבינו שבשעת המלחמה האיומה הי' רעב גדול במדינתו, ושלחו כסף מארה"ב

מראי מקומות

בשו"ת משנה הלכות השייכים ללימוד דף היומי

- מס' חולין חלק - סימן
- ח. סכין של עבודת כוכבים מותר לשחוט בה ואסור לחתוך בה בשר..... טז-כו, יט-צא
- ח: דפסק בה גוואא לעבודת כוכבים..... יג-רכג, טז-כו
- דהיתירא נמי בלעה אבר מן החי..... יח-רעז
- אימות קא חיימא לכי גמרה שחיטה ההיא שעתא היתירא הוה..... יב-א
- רש"י ד"ה משום..... יח-רעז
- רש"י ד"ה דהיתירא..... יח-רעז
- ט. תלמיד חכם צריך שילמוד ג' דברים כתב שחיטה ומילה..... יט-פב
- בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת..... יג-קיג, טז-כה, יט-שנה
- רש"י ד"ה בהמה..... יג-קיג
- תוד"ה ואידך..... ו-ד, יא-יח
- ט: מן קא מדמית איסורא לסכנתא סכנה שאני..... יח-רב
- צלוחית שהניחה מגולה וכו' אם יכולה חולדה לשתות ממנה וכו' פסולה..... ג-רכג
- רש"י ותוד"ה ד"ה אם..... ג-רכג
- י. חמירא סכנתא מאיסורא..... יט-קה, קמב
- סכין איתרעאי בהמה לא איתרעאי..... יג-רג
- רש"י ד"ה ואילו..... ו-רס, י-קא
- תוד"ה עד..... ג-קצח, י-קלא
- י: טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ..... י-קלא
- ודלמא אנדנפיק ואתא בצר ליה שיעורא אלא וכו' אוקי אחזקיה..... ו-רכב
- רש"י ד"ה עד אחד..... ב-כב
- יא. זיל בתר רובא..... ג-פח, יא-קיד, יב-רסה, יט-קד, קכא, קצג
- מנלן דכתיב אחרי רבים להטות..... יט-רלו
- תוד"ה מנא..... יט-קד
- תוד"ה אבל..... יט-מה
- תוד"ה אתיא..... א-ו, ו-ז, ק
- יא: אתיא ממכה אביו ואמו..... יט-קיא
- זיל בתר רובא ורוב בעילות אחר הבעל..... ב-כב, י-עו, יז-יא, כו

- אביו ואמו חבושין וכו' אין אפטרופוס לעריות ב-לט, ז-ק, רנב, י-יב
 וליחוש דילמא טרפה הוה אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא י-קיט
 וליחוש דלמא הך דאסהידו ביה טרפה הוה יט-רעו
 היכא דלא אפשר לא אפשר ה-קסא
 היכא דלא אפשר לא אפשר ז-צט, יב-ו, יג-קו, טז-ז, כה, קל, קלז
 תוד"ה כגון ב-לט, ה-רסט, ט-רמו, י-יב, עו, יד-רלח, טז-קלז, יז-יא, קלג, יט-קיא, קכא
 תוד"ה ליחוש ז-קו, י-קיט
 תוד"ה לרבי ז-ק, יב-ו, יג-קו
 לעולם אין חזקה שליח עושה שליחותו יג-סז
 דיילמא אינש אחרינא שמע ואזל תרם יט-קפד
 רש"י ד"ה פסח ג-פח, ז-ק, י-פג, יב-ו, יג-קו, טז-ז
 קטן יש לו מחשבה או אין לו ג-רכט, יט-סו
 רש"י ד"ה שיש יח-שמוג
 תוד"ה ותבעי ז-צ, יח-שמוג, יט-סו
 שחיטת עובד כוכבים נבלה יט-שנה
 שחיטת מין לעבודת כוכבים יט-רפט
 פיתו פת כותי יט-קטו
 מין וכו' ספריו ספרי קוסמין ה-קכג, יב-ריב
 מין וכו' ויש אומרין אף בניו ממזרין ות"ק אשתו לא מפקר ז-ריא, ריד, י-רמג
 רש"י ד"ה שחיטת י-רמג, יט-רפט
 רש"י ד"ה ספריו ה-קכג, יב-ריב
 רש"י ד"ה כספרי ה-קכג, יב-ריב
 נכרים שבחו"ל לאו עובדי עכו"ם הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן יט-קטו
 תוד"ה נכרים יט-קטו
 השוחט בשבת וביוה"כ ח-רמ, ט-שסא, יב-ה, יח-שנז, יט-קצג
 תוד"ה השוחט ו-קנט, יב-ה, יט-קצג
 תוד"ה ונסבין יט-צג
 אי אתה מודה שמא יבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע ב-נא, יט-מז
 רש"י ד"ה התם יט-מז

הילולא דצדיקיא

רבינו סעדיה גאון זי"ע

כ"ו אייר ד' אלפים תש"ב

רבינו סעדיה נולד בשנת ד"א תרנ"ב (892 למס') בדילץ במחוז פיתום (פיום) שבמצרים (Dilāz, Faiyum Governorate, Egypt) [ובכמה ספרים מכונה רב סעדיה הפיתומי], לאביו הגאון רבי יוסף זצ"ל, מצאצאי שלה בנו של יהודה, ומתייחס בן אחר בן להתנא רבי חנינא בן דוסא. אודות רבותיו וימי נעוריו אין כמעט ידיעות.

כה כתב הרמב"ם (אגרת תימן) אודות רבינו: "היו בני דורו בעלי סברות רבות נשחתות, וכמעט שתאבד תורת ה', לולי הוא עליו השלום, לפי שהוא גלה מן התורה מה שהיה נעלם, וחזק ממנה מה שנדלדל, והודיעו בלשונו ובכתבו וקולמוסו, וראה בכלל מה שראה בדעתו לקבץ המון העם על דרך חשבון הקצים, כדי לאמץ אותם ולהוסיף על תוחלתם, והוא התכוון בכל מעשיו לשם שמים".

מלחמתו נגד הקראים

רבינו כתב בספרו 'אמונות ודעות' (ג' ז'): "אין אומותינו אומה אלא בתורותיה". ועוד בצעירותו לחם רבינו בכל עוז נגד הקראים ושאר אפיקורסים למיניהם. כת הקראים התחילו מאיש רע מעללים בשם ענן, שהיה בן דודו של ראש הגולה. אחרי פטירת הראש גולה שלא השאיר אחריו זרע של קיימא, רצה ענן למלא את מקומו. אך מכיון שלא היה ראוי לזה, בחרו באחיו הצעיר שהיה ירא שמים. ענן נפגע מאד, והכריז מלחמה נגד חכמי התורה, והלך בעצה אחת עם הצדוקים לכפור בתורה שבעל פה. באמצעות פולמוסים ספרותיים, ניסו הקראים לשים ללעג את התלמוד, ואת מורי העם ההולכים לאורו, ולקעקע בכך את יסודות היהדות המקובלים.

רבינו קינא את כבוד השי"ת ואת כבוד התורה, ויצא במלחמת חרמה נגדם. בהיותו בן כ"ג שנה כתב ספרו 'כתאב אלרד עלי ענן', והוא כולל תשובות נוצחות נגד ענן מייסד כת הקראים. הקראים נבהלו מאד, והתחילו לבזות ולחרף את רבינו, אף פרצו לביתו וגזלו ממנו את ספריו בחזק יד. משגברו הרדיפות נאלץ רבינו לקחת את מקל הנדחים, ונסע לארץ ישראל.

בשנת ד' אלפים תרע"ה (915 למס') נסע לארץ ישראל ללמוד אצל תלמידי החכמים בקהילת טבריה העתיקה והקדושה, שבה התגוררו בעלי המסורה, האנשים שעסקו בקביעת נוסחו המסורתי של המקרא. בעת שרבנו שהה בטבריה עמד בראש בעלי המסורה אהרון בן אשר, המכונה לרוב רק 'בן אשר', שהקדיש שנים רבות לעריכת נוסח המסורה הסופי של המקרא - המילים הניקוד וטעמי המקרא. ומקובל כי את 'כתר ארם צובא' המפורסם, שאותו ראה מאוחר יותר הרמב"ם כנוסח המוסמך של המקרא, כתב בן אשר בכתב ידו. נוסח המקרא המקובל שמשמש את היהודים היום מתאים ברובו לנוסח המסורה של בן אשר. את שאלותיו שלח לגדולי דורו, ביניהם מר רבי יהודה גאון מבבל.

לא רק נגד הקראים יצא רבינו. באותה תקופה היה יהודי בשם ח'י אלבלכי (Balkh, Afghanistan),

המכונה 'הכלבי' שלא היה קראי, והוא כפר גם בתורה הכתובה, הסית והדיח הרבה מישראל, וכחש בתורת ה', ובדה מלבו תורה חדשה אשר הורהו השטן. הוא חייו פלוסוף ומכשף גדול היה, והיו מלמדי תינוקות בערי אלבלך בבבל מלמדים תורת חייו הכלבי ישחקו עצמויותיו. רבינו נתחזק באלקיו והסיר את הבעלים והשגעונות מן הארץ.

מאתיים תשובות השיב רבינו על שאלות חוי הכלבי, ובתשובותיו הקהה את שיניו. אחד השאלות ששאל האפיקורס: "מפני מה נהפכו סדום ועמורה? האמנם היתה רעת הערים האלה גדולה מרעת כל הערים והמדינות שבעולם". השיבו רבינו: "השקלת את רעת סדום ועמורה ההפוכות כנגד רעת המדינות האחרות, ומה תדע על סדום ועמורה מוחץ לדברי התורה עצמה, ואם משם באת, מדוע לא תאמין לדברי התורה כולם כמו שהם".

תשובת רבינו סעדיה גאון

כתוב בספר חובת הלבבות (שער עבודת האלקים פ"ג): "וכבר נאמר על קצת הפרושים שהיו כל ימיהם בתשובה, מפני שהיו מחדשים בכל יום תשובה בעבור תוספת הכרתם בגדולת האלקים בכל יום, וקיצורם במה שהם חייבים לו מן העבודה בשעבר".

וכך מסופר על רבינו: פעם אחת בא אצל רבינו אחד מתלמידיו פתאום בלילה, ומצא אותו שהיה מתגלגל בשלג. והיה התלמיד עומד משתומם, ונחרד ונרתת, ואמר לו: 'רבי, רבי, כלום חס ושלום אתם צריכין לתשובה ביסורים וסיגופים גדולים כאלה. ואם הדרת כבודו שמעולם נשמר מכל לכלוך והרהור עבירה מסגף עצמו כך, מה נעשה עוד אנחנו אזובי קיר, מלאים פשעים ועונות מנערינו, הלוא לא יספיק לנו כל מיני צער ויסורים בסיגופים גדולים' וכו'.

והשיב לו: "תדע שמעולם לא עשיתי כזאת, כי ידעתי בנפשי שלא עברתי על עבירה כזו חס ושלום, שאהיה צריך לכזה. ואך למדתי דרך הזה מבעל בית אחד, שבאתי לבית מלונו ונתאכסנתי אצלו, והוא לא היה מכיר בי, אם אני בעל תורה או לא. וכבדני בערך הכבוד שעושים לכל אדם מהמוני עם בני ישראל. ואח"כ יצא הקול בעיר, שאני באתי לשם, ונתאספו כל בני העיר אנשים ונשים וטף, ובאו כולם לכבדי כדרך אנשי ישראל שכבוד תלמיד חכם יקר בעיניהם וכו'.

ובראות בעל הבית שכן הוא, התחיל גם הוא אחר כך לכבדני בכבוד גדול נורא מאד, ולעשות לי כל מיני יקר וגדלה כפי השגת ידו, ויותר. וכשרציתי לצאת משם לשום לדרך פעמי, וכל בני הקהילה עומדים ללוני, ויפול בעל הבית לפני רגלי, ויבך ויתחנן לי לאמר: "ימחל נא כבוד תורתך לי על כבודי". ואמרת לי: "הלוא כל הכבוד הזה עשיתי לי מאשר היה בידך ובכחך לעשות, ומה היית יכול לעשות עוד בכבודי?" והשיבני: "אני מפיססו על השעה הראשונה שלא הייתי יודע במעלת גדולת אדוננו מורנו ורבנו, ולא כיבדתו בכבוד הראוי לכבודו הרמותה, רק כפי שמכבדן שארי אנשים, על זה אני נופל לפני רגלי אדוננו מורנו ורבנו, ומבקש מלפני: יסלח אדוני לעבדו על מעט הכבוד שעשיתי לו, שלא ידעתי אז בגדולת אדוננו מורנו ורבנו".

ואלה הדברים נכנסו בתוך מעמקי לבי: אם בכבוד בשר ודם נפל לפני בבכי ובתחנונים שאסלח לו על העבר, מכל שכן דכל שכן בגדולת יוצר בראשית, שידעתי בטוב אשר עתה נתרבה הדעת וההכרה אצלי ביותר, ויותר מאשר ידעתי מאז. ועתה גדלה עבודתי ויראתי ואהבתי אליו ביתר שאת לפי

ערך גדלת ההכרה בו. ועל העבר אני מתחנן ומבקש מלפניו ומסגף עצמי בסיגופים האלו, שימחל לי על מיעוט עבודתי וקטנות יראתי ואהבתי בימים שעברו, כי מצער היא מאד לפי ערך העבודה שראוי לעבדו בפרד ובאימה כאשר עתה אני מכיר בו. ולא זו בלבד שהוא בחינת לכלליות תשובה על העבר, אף גם בעזרת השי"ת כל יום ויום אני מכיר יותר בגדלותו לפי שכלי, ועבודה רבה נוספת אלי בכל עת, ובכל יום אני מתחרט ועושה תשובה שלימה על יום אתמול, כי יעבר במיעוט הכבוד הראוי לפי אשר ידעתי ביום זה".

(סידורו של שבת ח"ב דרוש ג' פ"ג מאמר ה')

מוסר השכל מחייט

כתב החיד"א (שם הגדולים מערכת רבינו) דדרך בדיחותא שאול שאל הגאון רבינו סעדיה לחייט אחד הבא אצלו: "כמה תפירות תפרת היום?" והחייט השיבו: "מעלתו יאמר לי כמה אותיות יש בתורה". והגאון נצטער מאד על זה, שמיימי לא שאלו אדם, ולא ידע להשיב, רק הפעם ההוא. ונצטער כמה ימים ולא ידע לכון המניין, עד שהשביע בשם, ובא מלאך וגילה לו, ושמו לבו על הדבר מאד. ובספר נובלות חכמה הביא מנן האותיות לרבינו סעדיה ז"ל, והשיר שעשה.

והסביר הגה"ק רבי יוסף חיים מבאגדד (Baghdad, Iraq) זי"ע (בן איש חיל ח"א דרוש ד' לשבת כלה ד"ה ובוה יבן טעם נכון): וצריך לדעת למה חרד הגאון כל כך על הדבר הזה, הלא נודע לכל שיש שבעים פנים לתורה, ולמה לא נצטער לידע כל השבעים פנים, כי זה צורך גדול אלף אלפים מדריגות על דבר זה של ידיעת מספר אותיות התורה. גם למה מן השמים הניחו אותו להצטער כל כך שלא יוכל לעמוד על החשבון, עד שהוצרך לעשות השבעה בשם שיבוא מלאך וגילה לו.

הטעם, כי רבינו סעדיה שאל תחילה בדרך בדיחות לחייט 'כמה תפירות תפרת ביום זה בבגד'. והחייט היה פיקח והשיב לו 'אתה שואלני באומנות שלי, גם אני אשאלך באומנות שלך' שהיא התורה שאתה עוסק בה, דורש אותה, כמה אותיות יש בה'. ואז הרגיש רבינו סעדיה שהחייט נצח אותו בדבר זה, שכוונתו לומר לו התפירות ששאלתני עליהם, אינם חשובים לכולם, ורק אנחנו מוכרחים לעשותם כדי לתקן הבגד שיהיה ראוי ללבוש, ולכן למה לי למנות אותם לדעת כמה הם יבטלו במיעוטם. אלא אדברה, אני קץ בהם, והלואי שלא הייתי צריך לעשותם, והלואי שהיה מספיק לתקן הבגד בשליש ורביע שלהם. אך אתה עוסק בתורת ה', אשר כל אות ואות שיש בה הוא יקר וחביב, ורמוז בו תילי תילים של הלכות. אמור לי אם שמת לבך למנות ולידע כמה אותיות יקרות יש בתורה, דודאי ראוי למנותם לגדל חשיבותם, יותר מן אבנים טובות ומרגליות, וכמו שכתוב (תהלים ט:יא) 'הנחמדים מזהב ומפז רב'.

ככה השכיל רבינו סעדיה לפרש דבריו של חייט. ועל כן דברים אלו ירדו חדרי בטנו של הגאון, שנתפעל מן דברים אלו לרוב קדושתו וצדקתו, כי מצא אז חסרון גדול יש בידו, על אשר לא שם לב לידע מספר אותיות של תורה, וחרד על זאת חרדה גדולה עד מאד. וישב לספור, ומן השמים לא אסתייעא מילתא בידיה לעמוד על החשבון, כדי שיעצער ובוה ירבה שכרו. ומרוב עצרו מצא עצמו עומד בסכנה מוחמת כן, שאינו יכול להשיג דבר, עד שהוכרח לעשות השבעה, ובא מלאך וגילה לו, כדי לחבב התורה בעיניו יותר.

פולמוס לוח השנה

סערה עזה ביותר טילטלה את העולם היהודי כולו בשנת ד' אלפים תרפ"ב (922 למס'), בעת אשר

התגורר רבינו בארם צובא (Aleppo, Syria). בשנה זו התגלעה מחלוקת שאיימה לפלג את העולם היהודי. המחלוקת היתה בענין יסודי וחיוני לקיום המצוות - לוח שנה יהודי המוסכם על כולם. בשנת ד"א קי"ט (359 למס'), כאשר נתמעטו הסמוכים ועמדה להתבטל הסנהדרין, ביטל הנשיא הלל השני את הקידוש על פי הראיה, תיקן את הלוח שבידינו, אשר מוחשב היטב בחכמה נפלאה לכל הדורות. כחמש מאות וששים שנה נהגו בני בבל ובני ארץ ישראל לקדש חדשים ולעבר שנים על פי אותו הלוח, עד אותה שנה תרפ"ב.

בשנה המדוברת ניסה רבי אהרן בן מאיר, מנהיג הגאונים בארץ ישראל, להשיב לארץ ישראל את המונופול בכל הנוגע לקביעת לוח השנה. הוא פסק שחכמי ארץ ישראל עדיפים על חכמי בבל ולא להיפר, ושעל כן כתב שהוא מוכרח לטעון לסמכות, שמאז ומתמיד היתה שייכת לחכמי ארץ ישראל. לפי החישובים של בן מאיר היום הראשון של פסח בשנת ד"א תרפ"ב חל ביום א', אולם לפי דעתם של גאוני בבל היה צריך לחגוג את הפסח ביום ג' שאחריו. כך החל ויכוח עצום שסחף את כל העולם היהודי ופילג אותו - יהודי ארץ ישראל חגגו את הפסח ביום א' באותה השנה, ואילו יהודי שאר העולם החלו לחגוג את הפסח רק ביום ג'.

כבר בקיץ תרפ"א (921 למס') הגיעה השמועה אל רבינו כי בכוונת רבי אהרן בן מאיר להכריז על שנת תרפ"ב כשנה חסרה (בת 353 ימים), בעוד שעל פי חשבון המקובל שנה זו אמורה היתה להיות שנה שלימה (בת 355 ימים). מיד הריץ אליו רבינו מכתבים להניעו ממחשבתו. אך רבי אהרן בן מאיר לא השתכנע. ביום הושענא רבה בעת אשר התאספו יהודי ארץ ישראל על הר הזיתים לתפלה ולתקנת הציבור, הכריז רבי אהרן בן מאיר שהשנה הנוכחית חסרה, וחג הפסח יחול ביום ראשון.

המחלוקת התייחסה אל השנים תרפ"ב-תרפ"ד (922-924 למס'), פיצול של שלוש שנים, בנושא כל כך מהותי קיום מועדיו וצומותיו של העם, הוא עמוק דיו בכדי לקרוע את העם לשניים לדורות עולם. ואמנם כן, פרשה זו יכולה בהחלט להירשם כמחלוקת המסוכנת ביותר בהיסטוריה היהודית, שלא רק איימה על שלימות העם היהודי, אלא הצליחה לשסע אותו בפועל. ומפלאי תמים דיעות סיומה המפתיע של המחלוקת, כשנתיים התכתשו יהודי בבל ויהודי ארץ ישראל והתבדלו אלו מאלו. ולפתע פתאום כנראה בעקבות מותו של רבי אהרן בן מאיר השתתקו הקולות. הוראתו של רבי סעדיה גאון פשטה בכל קהילות ישראל, והמחלוקת שקעה במהירות וכמעט לא הותירה רושם.

ובכדי שלא תצא תקלה מאגרותיו של בן מאיר שנפוצו בהרבה קהילות ישראל, עמד רבינו וחיבר ספר מיוחד 'ספר המועדים', שבו ביאר את סדר עיבור השנים, ואת דבר קביעת ראשי חדשים לפי המסורת, ובה נשאר המקובלת ועל יסוד צירופי חשבונות נכונים ומדויקים, ומאז נשאר ענין סוד העיבור קשור בשמו של רבינו. וכן כותב רבנו תם על רבינו (שבולי הלקט ענין תפלה ס" כ"ה): "מפיו אנו חיים שמסר לנו סוד העיבור".

בחירת רבינו לגאון

כתב הרמב"ם (הקדמתו ליד החזקה): "וכל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמרא ויצא להם שם בחכמתם, הם הנקראים 'גאונים', וכל אלו הגאונים שעמדו בארץ ישראל ובארץ שנער בבל בספרד ובצרפת, למדו דרך התלמוד, והוציאו לאור תעלומותיו, וביארו עניניו, לפי שדרך עמוקה דרכו עד

למאוד, ושאלות רבות שואלים אנשי כל עיר ועיר מדינה ומדינה לכל גאון אשר היה בימיהם, כדי לפרש דברים קשים שבגמרא, והיו משיבים להם כפי חכמתם".

'גאון' הוא שם תואר לראשי ישיבות בבל שעמדו לישראל אחרי רבן סבוראי. 'גאון' מלשון גבהות ורוממות המעלה והכבוד, כמו (ישעי' ד:ה) "ביום ההוא יהיה צמח ה' לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת". וכן כתוב (תהלים מז:ה) "יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב".

אחרי פטירת רב יעקב בן רב נטרנאי גאון, נתדלדלה ישיבת סורא (Nasir, Iraq), ולא נמצא איש הראוי למלא את מקומו. ביום כ"ב באייר ד' תרפ"ח (928 למס') נתמנה רבינו לגאון ע"י ראש הגולה דוד בן זכאי. רבינו נכנס לתפקידו במלא מרצו וכחו, ובימיו חזר עטרה ליושנה, ומכל רחבי הגולה נהרו תלמידים אל ישיבת סורא בכדי לשמוע את תורתו המאירה.

סיפור נפלא אודות חכמתו של רבינו כתוב בספר חסידים (סי' רל"ב): באחר שהלך למדינת הים עם עבדו והולך עמו ממוון רב. לימים מת האיש, וכל ממונו ורכושו נשארו בלי בעלים. הלך העבד והחזיק בכל הנכסים, ואמר: "אני הנני בנו של אותו איש", ונתחתן עם גדולי הדור. עברו ימים ובנו של האיש גדל, והגיעה אליו השמועה בדבר מות אביו, ובדבר הרכוש שנשאר אחרי מות אביו, היה ירא הבן לפתוח פיו ולתבוע את רכושו מן העבד, שמא יהרגו.

הלך ונתאכסן בבית רבינו, הניח לפניו לאכול, ולא אכל עד שסיפר מה שבלבו. נתן לו רבינו עצה לדבר אל המלך. הלך הבן לפני המלך, בכה והתחנן לפניו, וביקש ממונו להוציא משפט לאמיתו. שלח המלך לקרוא לרבינו שידון דין זה. צוה רבינו להקזי דם מן העבד בספל אחד, ולהקזי דם מהבן בספל שני, ושלח להביא עצם מעצמותיו של אבי הבן. נתן את העצם בספל הדם של העבד, והדם לא נבלע בעצם. לקח את העצם ונתנו בספל הדם של הבן, ונבלע הדם בעצם. ראו כולם שהם מוגף אחד, צוה רבינו לקחת את כל הממוון ולהחזירו לבן.

עוד מסופר: יהודי עשיר מבני בבל נהג לנדוד לארצות רחוקות לצרכי מסחרו יחד עם עבדו. ויהי היום הרגיש העשיר כי קרב קיצו, וימסור ביד משרתו שטר נכסים בו כתוב לאמור: 'לאחר מלאות ימי, הרי כל נכסי מסורים לעבדי, אלא אם יתבע בני ירושה, ינתן לבני כמה שירצה המשרת'. בנו של העשיר לא הסתפק כלל בכוננת אביו המנוח, שבעצם רצה להעביר את מרבית נכסיו לידו, אך כיצד יוכיח זאת נגד שטר מפורש ברורות להיפך. כאשר הגיע הדין לבית דינו של רבינו, הציץ בשטר, ופנה אל העבד: "כיצד תחשוב לנהוג בממונו של העשיר?". "אני נוטל לעצמי את כל הסכום, ולבן אדוני אעניק בטוב לבי אלף דינרים" נענה. מיד אמר רבינו: "יפה דברת, טול לעצמך אלף דינרים, ואת הירושה כולה תן לבן אדוניך", ובטרום שהיה סיפק בידו של העבד להתוכח, המשיך רבינו: "הרי כך מפורש בצוואה, 'נתן לבני כמה שירצה המשרת', כלומר אותו הסכום שהמשרת רוצה לעצמו - כך יטול (חיים שיש בהם אבות פ"ו מ"ח) הבן".

בימי רבינו היה איש אחד מופלג בעושר במצרים, הוא היה איש תקיף וקשה וכל יהודי מצרים סבלו ממנו סבל רב. יום אחד פנה רבינו לעשיר בענין אחד בענווה יתירה, ובמתק לשון. אולם העשיר ענה לגאון בגאווה ובגסות. רבינו סבל הכל בדומיה, ופנה לדרכו בצער גדול. בלילה ההוא ראה רבינו בחלומו איש בחרב שלופה נטויה על אותו עשיר להכותו נפש ברחוב קריה, באותה שעה נשמע קול האומר: "אל תשחיתוהו כי ברכה בו". המשחית חזר בו ולא נגע באותו עשיר.

בבוקר הלך רבינו לשיבתו, ומצא שם אסיפה של חכמים שנקהלו לטכס עצה איך לשלם לעשיר כרשעתו, על שפגע בכבוד רבינו, ואולם הוא סיפר להם את חלומו, וכל אחד פנה לדרכו. בצהריים לעת האוכל, והנה חכם אחד עני וזקן הולך על משענתו בצד רשות הרבים בדרכו לביטו, ראה אותו הבן של העשיר - נער כבן עשר שנים, לקח ממנו בחזקה את המשענת, והפיל אותו ארצה. אנשים שראו המעשה הנפשע הזה, פנו לנער בחיבה רבה, מפני יראתם מאביו. אך למרות כל ההצהרות, לא רצה הבן להחזיר את המשענת לזקן. לאחר שהתאושש הזקן היכה את הנער, והנה אביו שעבר באותה שעה, וראה זאת, היכה גם הוא את הזקן.

שמע הדברים הגיע לאוזני רבינו, ואלה אשר סיפרו את הדברים לרבינו המטירו על העשיר מטר של קללות. אולם רבינו השיבם: "אל תשחיתוהו כי ברכה בו", והוסיף: "דבר אחד אני אומר לכם, היום או מחר תראו מעשה ה' באיש ההוא, או ימות מיתה מנוולת, או יעשה תשובה שלימה לפני ה'." הזקן יצא נשכר מהמכות שקיבל מאותו עשיר ומבנו, כי העשיר יפרנסהו בכבוד, כל השומעים ענו: "אמן כן יהי רצון".

ואכן עוד באותו יום נצנצה בעשיר רוח טהרה וקדושה, וחרטה גדולה על כל מעשיו הרעים. והוא הגיע אל רבינו, שקיבל אותו בסבר פנים יפות. מיד געה העשיר בבכיה, ואמר כי הוא בא לפני רבינו שידריך אותו בדרכי תשובה. רבינו אמר לו: "יש רק דרך אחת, יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמנו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח" (ישעי' נב:ז). העשיר בכה בכי גדול, התוודה והתחרט על כל מעשיו הרעים, וכולם ברכו אותו, ואמרו לו: "וסר עוונך וחטאתך תכופר" (שם ו:ז). רבינו ביקש מהעשיר שילך עמו לבית הזקן כדי לבקש ממנו מחילה, וכך עשה. העשיר קבע לאותו זקן קיצבה חודשית, והתחייב לשלם נדוניה לשבע בנותיו. נוסף לזה העשיר לקח את הבת הקטנה של הזקן לבנו שהכה אותו, והחזיק אותם על שלחנו.

המחלוקת עם ראש גולה

אך לא ארכו לו ימי זוהר גדולתו כראש הישיבה. אחרי תקופה של שנתיים התחיל ויכוח קשה בין רבינו לבין ראש הגולה. על רקע של פסק דין שיצא מתחת ידי ראש הגולה, שרבו ביקרו קשות, נאמן למידת האמת שיקדה בקרבו לא נשא רבנו פנים לאיש, ואף את ראש הגולה לא חנן, ולא הסכים להתעלם מפסקו המעוות.

וכך היה המעשה: המשפט המדובר עסק בדבר חלוקת ירושה של סכום עתק, ובין אחד המתדיינים לראש הגולה סוכם מראש, כי ראש הגולה יקבל עשרה אחוזים מן הסכום הנפסק. והראש גולה לאחר מות שוחד כה שמנה ומשמעותית, פסק מה שפסק לטובת המשחד, ושלח ביד מקבל הפסק המאושר את פסק הדין שלו לרבנו, שיחתום עליו את שמו. רבינו סירב לחתום מתוך שראה בו עיוות הדין, כשכל פסק הדין בחטא יסודו, וכדי שלא תיווצר מריבה פומבית בינו לבין ראש הגולה, שלח את השליח לרב כהן צדק גאון פומבדיתא, כדי שיצור את חתימתו לפסק הדין. רבינו קיווה שרבי כהן צדק שהיה אחד ממתנגדיו הנמרצים של דוד בן זכאי, יחשוד מיד מה פשר פסק הדין שנשלח אליו לחתימה, ובנקל יעלה הגאון על פשר פסק הדין השקרי והמעוות, ולא יחתום עליו. אך הרב כהן צדק לא רצה לעורר ריב מחודש בינו לבין דוד בן זכאי, ולכן חתם על פסק הדין. האיש ששתי חתימות כבר היו בידי, טרם בא אל סיפוקו, ורצה גם את חתימתו של רבינו על פסק הדין.

אך רבינו לא ניאות לחתום, וניסה בתחילה לשכנע את האיש שלא דרושה לו חתימתו, כי יש לו כבר שתי חתימות, אך האיש התעקש, ורבינו נאלץ שלא לתת לו את חתימתו בפוסקו לו את פסקו, שמדובר בדין שקר המושתת על שוחד ושלמונים.

לאחר שהאיש סיפר את דברי רבנו לפני ראש הגולה דוד בן זכאי, נתלקחה חמתו עד להשחית, הוא שלח את בנו יהודה כדי שילך לרבנו, וידרוש ממנו לחתום על פסק הדין. אך גם לאחר בואו ודרישותיו של יהודה בר זכאי, לא רצה רבינו לחתום על פסק הדין. יהודה אשר חזר ריקם לאביו, נתבקש ללכת שוב אל רבינו, והפעם להזהירו, כי אם הוא לא יחתום, ידאג כי שכירי חרב (mercenaries) ישלחו יד בנפשו. רבינו כלל לא נתפעל מן האיום, שכן היה אמון על "לא תגורו מפני איש" (דברים א:יז). אך כאשר יצאו מילות האיום הללו מפיו של יהודה, התנפלו כמה מתלמידיו ונאמנו של רבינו על יהודה, היכוהו ופצעוהו קשה, ושילחוהו מן הישיבה בבזיון ובהשפלה.

או אז פרצה במלוא עוזה המריבה הפומבית בין נאמני רבינו לנאמני ראש הגולה. כתוצאה מכך החרים רבינו את בן זכאי ראש הגולה, ומנגד החרים בן זכאי את רבינו והדיחו ממשרתו הרמה. בן זכאי מינה במקומו של רבנו את ר' יוסף ב"ר יעקב לעמוד בראש הישיבה. ומנגד מינה רבינו מכח מעמדו ותוקף גדולתו, את אישיה אחיו של דוד בן זכאי לנשיא וראש גולה, ואת בן זכאי העביר מנשיאותו. אולם דוד בן זכאי ששלט ללא עוררין בכל מערכות החיים היהודיים ביד רמה, גבר על אחיו שנאלץ לברוח ממנו, ומת בגולה בכוראסאן (Khorasan, Iran). ורבינו ברח לבגדד מפני אימות המלכות, ושהה שם שבע שנים. בימים אלו התבודד והסתגר, כשהוא שקוע כל כולו בעולמות עליונים, ועסוק בתורה בקדושה ובטהרה ובפרישות יתירה. והרבה ספרים נפלאים יצאו מתחת ידיו בתקופה זו.

לאחר שבע שנים של מריבה וקרע גלוי, שאיים לחצות את גולת בבל לשני חלקים, השתדל יהודי נכבד, חותנו של אהרן בן שרגאדו, ממקורבי ראש הגולה, ושמו רבי בשר בן אהרן, להשלים בין רבנו לבין ראש הגולה בן זכאי. וכשם שהמחלוקת פרצה בשל דין תורה בין שני אחים, כך גם סיפור ההתפייסות נעוץ במחלוקת בין שני בעלי דין.

אירע ושני בעלי ריב באו לדין תורה, וכל אחד מהם היה צריך לקחת מישוהו כבורר. אחד מבעלי הדין לקח לו כבורר את ראש הגולה דוד בן זכאי, ואילו השני לקח לו לא אחר מאשר את רבינו. בן זכאי קרא לאיש שבחר כבורר את רבינו, איים עליו בדברים קשים, ולא נרגע עד שצוה על משרתיו להכות את האיש עד שערי מוות. אותו יהודי לא נבהל ולא נרתע, והפיץ את התנהגותו הנלוזה של ראש הגולה בכל העיר ובכל המדינה, עד כי ראה בן זכאי כי כלתה אליו הרעה. נכבדי הקהילה מיהרו להתערב בענין, לפני שמעמדו של ראש הגולה יתערער כליל, והם אלו שנכנסו בעובי הקורה להשכין שלום, ובראשם כאמור רבי בשר בן אהרן. מאמציו הכנים צלחו בידו לאחר מאמצים אדירים.

וביום תענית אסתר כרתו שניהם ברית שלום, והפילו גורלות מי יאכל אצל חבריו את סעודת מוצאי הצום, ואת סעודת הפורים. הגורל נפל על רבינו, והוא אכל על שלחנו של ראש הגולה, ושמוח עמו בחג הפורים. רבינו הוחזר לתפקידו הרם כגאון וכראש ישיבה בסורא, ושמעו יצא בכל המדינות.

כעבור ג' שנים פגעה מידת הדין בבן זכאי, והוא הלך וגסס לאיטו עד שמת במיתה משונה, ויהי לפלא ולשיחת היום, כמה יש להיזהר בגחלתן של צדיקים וקדושים. אז הושיב רבינו את יהודה בנו על

כסאו, מבלי לזכור את הבז והחרפה שהעטה יהודה עליו בימי ריבו את ריב אביו. כך הצטיין רבינו בטוהר רוחו ובצדקת דרכיו, לא הביא בחשבון את עניניו הפרטיים כשעסק בצרכי ציבור. אולם אף בנו יהודה שניסה לשלוח יד ברבנו, והשמיע נגדו חרפות וגידופים, וניסה לכופו לחתום על פסק הדין של אביו, מת אף הוא בענין רע מיד אחרי אביו בדמי ימיו. בנו של יהודה אשר היה אז ילד בן ונשאר יתום, הוכנס על ידי רבנו אל ביתו והוא גידלו כבן.

על אותה תקופה שהיה בגלות מסופר: בעת שהיה ראש ישיבה בסורא, וישב בכבודו של עולם ברוחניות ובגשמיות, אירע ומשרתו של רבינו יצא בערב פסח לטבול בנהר מערכת כלי בדולח (crystal) יקרים ביותר, אך הגיע גל של מים ושטף את הכלים היקרים שעמדו לייבוש על שפת הנהר. כששמע על כך רבינו לא התרגש כלל ולא הגיב לאבדן הכלים. חלפו ימים והכלים היקרים שטו על פני הנהר, ויום אחד מצא המשרת את כל הכלים צפים על פני הנהר ונפלטים מעדנות אל החוף. הוא נטל את הכלים בזהירות ובא במרוצה לפני רבינו לספר לו בהשתוממות על הנס הגלוי. אך רבינו פרץ בבכי למשמע הענין.

והנה תוך זמן קצר ירד רבינו ממעמדו, והוא עצמו החל לנדוד בגלות, כך עבר ממקום למקום בעוני ובמחסור, כשהוא נזקק לעזרתם של יהודים טובי לב. כך נדד משך שנים עד שהגיע פעם לעיר אחת ונפל למשכב מסוכן, חייו היו תלויים לו מנגד, ומצבו הוגדר כאנוש.

אותו משרת משכבר הימים, הפך בינתיים להיות עשיר גדול, והוא לקח את רבינו לביתו, טיפל בו במסירות, והביא לו את טובי הרופאים שישעודוהו בחוליו. רופאו של המלך שהוזעק למיטת חוליו, קבע כי יש לשחוט במיוחד עבורו תרנגולת מפוטמת לבשלה משך שעות, בישול אחר בישול, ואת התמצית שתתבשל בכ"ד שעות יש להשקות את החולה, וכך אולי ייטב לו. כך עשו משרתיו של העשיר במסירות, וכשהוגשה הכף לפני החולה, נפלו קורי עכביש מהתקרה הגבוהה הישר אל הכף, וכמובן שהתרופה היקרה ירדה לטמיון. העשיר היה אובד עצות, אך הנה ראה זה פלא, רבינו עצמו שהבחין בנעשה, הגיב בשמחה ובחיוך רחב.

שאלו העשיר שיסביר לו את פשר הדבר, מדוע בעבר כשנראה היה מן שמיא שדרכו צלחה ורכושו מושב לו באורח פלא בכה, ואילו עתה כשכלו לו כמעט כל הקיצין, הוא שמת. השיב לו רבינו בחכמותו, כי זהו פשר 'משפיל גאים ומגביה שפלים', שכן גלגל סובב הוא בעולם - תחילה היה בראש הגלגל ומזלו שיחק לו עד לאחור, לכן כשכבר הגיע לפסגת ההצלחה בכה והצטער, שכן הבין, כי מעתה צפויה לו ירידה. עתה כשהוא בשפל המדרגה, שאין דיוטה נמוכה יותר מכך, הוא נזקק לחסדי בשר ודם, וכל הנסיונות להצילו עולים בתוהו, הוא מבין וידע שמכאן סלולה לו חזרה הדרך לפסגה לבבמתי ההצלחה. ואמנם כן היה, וכעבור זמן קצר חזר למעמדו הקודם, ועלה ונתעלה לכבודו של עולם.

(זוטו של נהר)

ספרי

רבינו היה אחד ממאורי ישראל הגדולים שבכל הדורות, נוסף לפעולותיו הגדולות, ומלחמות הגבורה שנלחם בהצלחה למען שמירת טהרת רוח ישראל, השאיר אחריו ברכה גדולה בספריו הרבים, וביניהם כאלה שערכם נצחי בתור יצירות יסוד ביהדות, ואלו הן: תרגום ערבי לתנ"ך שנקרא 'תפסח'.

תרגום ערבי למשנה. דרכי התלמוד ופירוש לתלמוד. פסקי הלכה בענין דיני ממונות. סדור רב סעדיה גאון. 'האמונות והדעות', ועוד.

אחרית ימיו

התלאות הרבות שעבר בחייו השפיעו על בריאותו, ונפטר בדמי ימיו והוא אך בן חמישים שנה, ביום כ' אייר ד' אלפים תש"ב (942 למס').

צאצאיו

רבינו השאיר אחריו ג' בנים ושני בנות, ביניהם ידוע רק בנו וממלא מקומו רבי דוסא זצ"ל, שהיה מגדולי דורו, וכל קצוות תבל פנו אליו בשאלות.

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן

מקורות: הילולא קדישא

מגיד משנה לנוער

פְּרִשְׁת בְּהֵר

כֶּשֶׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית

"כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שַׁבַּת לָהּ" (כח:ב). זָאגֵט רֶש"י לְשֵׁם ה', אַזְוִיוֵי עַס שְׁטִיט בִּי שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית.

טַעַם שֶׁהֲרַמְּב"ם מְשַׁנָּה מִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה

קָעַן מְעַן זָאגֵען, דָּער תִּנָּא רַעֲכָנִט אוֹיס (שַׁבַּת עג). נִיין און דְרִיִּסִּיג מְלָאכֹת חוּץ פֿון אִיִּנְס: הַזֹּרֵעַ וְהַחוֹרֵשׁ וְהַקּוֹצֵר וכו'. דִּי אֵלֶּע מְלָאכֹת שְׁטִיין אִין דִּי מִשְׁנָה אַז דָּער מְעַנְטֵשׁ אִיז זֹרֵעַ, אָדער דָּער מְעַנְטֵשׁ אִיז חוֹרֵשׁ וכו'. אָבֵער דָּער רַמְבַּ"ם (הל' שַׁבַּת פ"ז ה"א) ווען ער רַעֲכָנִט אוֹיס דִּי מְלָאכֹת, רַעֲכָנִט ער אוֹיס נָאר דִּי פֻּעוּלָה, 'הַחֲרִישָׁה' דָּאס אַקֶּערן, און אַזוי ווייטער. דאַרף מְעַן פֿאַרשְׁטִייען פֿאַרנוואס האָט דָּער רַמְבַּ"ם גֶּעטוּיֶשֶׁט פֿון דָּעם לְשׁוֹן פֿון דִּי מִשְׁנָה.

שַׁבַּת אִסוּר גִּבְרָא אִו אִסוּר חֶפְצָא

שְׁטִיט אִין שו"ת רַבִּי עֲזִרְיָאֵל (סי' קמ"א) בְּשֵׁם דָּעם גָּאוֹן רַבִּי מִרְדְּכַי בִּנְעֻט זצ"ל, דָּער תִּנָּא פֿון דִּי מִשְׁנָה הָאֵלֶּט אַזְוִיוֵי רַבִּי שְׁמַעוֹן, אַז מְלָאכָה שְׁאִינָה צְרִיכָה לְגוּפָה אִיז ער פֿטוּר. קוּמֵט אוֹיס אַז דִּי פֻּעוּלָה פֿון אִיִּנְפֿלאַנצֶען אִיז בַּעֲצָם מוֹתֵר, נָאר דָּער מְעַנְטֵשׁ טָאר נִישֵׁט אִיִּנְפֿלאַנצֶען. פֿאַרדֶעם זָאגט דִּי מִשְׁנָה 'הַזֹּרֵעַ', עַס גִּיט אַרױף אויף דָּעם מְעַנְטֵשׁ. אָבֵער דָּער רַמְבַּ"ם הָאֵלֶּט מְלָאכָה שְׁאִינָה צְרִיכָה לְגוּפָה אִיז חֵיב, קוּמֵט אוֹיס אַז דָּאס פֿלאַנצֶען אַלִּיין אִיז אַן אִיסוּר, נִישֵׁט נָאר אַז דָּער זֹרֵעַ האָט אַ אִיסוּר.

שְׁמִטָה כְּשַׁבַּת

קוּמֵט אוֹיס אַז לױט דָּעם רַמְבַּ"ם אַז אִין שַׁבַּת דָּער אִיסוּר אויף דִּי חֶפְצָא, און נִישֵׁט אויף דָּעם גִּבְרָא, דִּי זַעלְבֶּע זאך אִיז אויף שְׁמִיטָה, דָּער עִיָּקָר אִיז אַז דִּי עֵרֶד רוהֵט. דָּאס זָאגט דָּער פֿסוּק וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שַׁבַּת לָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית, ווייל בִּידֶע זַענען אַן אִיסוּר חֶפְצָא.

עִקָּר מְלָאכָה שַׁבַּת בְּשֻׁדָּה

נאָך קָען מְעַן זָאגֵען, לְפִי וואס דָּער בַּעַל הָעִיטוּר שְׁרִיבֵט, אַז רַב מְלָאכֹת פֿון שַׁבַּת זַענען אִין פֻּעלֶד. לױט דָּעם קָען מְעַן זָאגֵען אַז שְׁמִיטָה אִיז דָּער עִנְיָן דִּי עֵרֶד זאל רוהֵען פֿון מְלָאכֹת, פֿאַרדֶעם זָאגט דָּער פֿסוּק וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שַׁבַּת לָהּ, אִין וועלכֶּע שְׁבִיתָהּ, אַזְוִיוֵי עַס שְׁטִיט בִּי שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית, וואס רוב מְלָאכֹת זַענען אִין פֻּעלֶד.

פרשת בְּחֻקֵּי

דיוק בפֿרשֶׁה

"אם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ וְגו'" (כו:ג). מען דארף פֿאַרשטײַען דעם לשון 'תִּלְכוּ', עס וואלט געדארפט שטײַן 'אם חֻקֵּי תִקְיִמוּ', או 'תִּשְׁמְרוּ'.

מחלקת רשב"י ורבי ישמעאל אם לנהג מנהג דרף ארץ

מען קען זאגען דער פֿסוק איז מרמז אויף די מחלקת פון רשב"י ורבי ישמעאל (בְּרוּכֹת ל"ה), רשב"י האלט אויב א מענטש וועט ארבייטען אין פֿעלד וועט ער נישט האבען קיין צייט צו לערנען, נאר ווען מען טוט דעם רצון פון אייבישטער וועלען פֿרעמדע ביאָרבעטען דאס פֿעלד, און דער איד וועט קענען זיצען אין לערנען, אזוי ווי עס שטייט (ישע' סא:ה) "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֶכָם". און רבי ישמעאל האלט מען דארף זיך פֿירען אזוי ווי דער שטייגער פון די וועלט. פֿירט אויס די גמרא אסאך האבען געטוהן אזוי ווי רבי ישמעאל און האבען מצליח געווען.

הפסוק מרמז כדברי רבי ישמעאל

קען מען זאגען דער פֿסוק איז מרמז דעם וועג פון רבי ישמעאל, 'אם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ וְגו' ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ וגו' וְעַתָּה הִשָּׁדָה יְתֵן פֿרִי וְהַשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר וְגו', אז מען דארף זיך פֿירען ווי דער שטייגער פון די וועלט, אזוי ווי די גמרא זאגט אז אסאך האבען געטוהן ווי רבי ישמעאל און האבען מצליח געווען.

הפסוק מרמז כדברי רשב"י

אויך קען מען זאגען אז דער פֿסוק איז מרמז אזוי ווי דער וועג פון רשב"י, אז דער עיקר איז עוסק זיין אין תורה, אזוי ווי רשב"י זאגט שְׁתַּהֲיוּ עֲמָלִים בתורה. און דער ט"ז (דברי דוד) איז מדייק אז עס שטייט נישט לומדים בתורה, נאר עמלים. און אויב תִּלְכוּ בְּחֻקֵּי וְתִשְׁמְרוּ המצוות, דעמאלס ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ 'בולה' פון זיך אליין, וְעַתָּה הִשָּׁדָה יְתֵן פֿרִי, פון זיך אליין אן אז מען וועט דארפֿען באַרבעטען די פֿעלד.

יארצייטען פון צדיקים

כ"ו אֵיר ד' אֶלְפִים תש"ב

רבינו סעדיה גאון זי"ע

רבי סעדיה גאון איז געבוירען אין יאהר ד"א תרנ"ב אין דילץ אין דעם מחוז פיתום (פיוס) אין לאנד מצרים [ובכמה ספרים מכנה רב סעדיה הפיתומי], צו זיין טאטע הגאון רבי יוסף

זצ"ל, וואס ער שטאמט פון שלח דער זוהן פון יהודה, אויף איז ער זיך מתייחס בן אחר בן פון דעם הייליגען תנא רבי חנינא בן דוסא.

איינער פון די תלמידים פון רב סעדיה גאון איז אמאל ביינאכט געקומען צו זיין רבי'ן אומדערנארטעט, און האט איהם געטראפן פראווענדיג גלגול שלג, רב סעדיה האט זיך געמיינקלט אין שניי. דער תלמיד איז געבליבן שטיין פארוואונדערט דערשטוינט, און דורכגענומען מיט גרויס ציטערניש. האט ער געפרעגט זיין רבי רב סעדיה גאון: "רבי רבי, צו דען דארפט איהר האבן א תשובה מיט אזעלכע גרויסע יסורים און פייניקונגען? און אויב דער אזוי העכסטגעערטער רבי, וואס איז פון אלעמאל אזוי שטארק אויסגעהיט פון מינדעסטן פלעק און הרהור עבירה, און ער פייניקט זיך אזוי, וואס זאלן מיר שוין טאן, מיר וואס זיינען פול מיט זינד און עבירות פון די פריסטער יוגנט. עס וועלן דאך אויב אזוי פאר אונז נישט גענוג זיין אלע מיני שטראפען און יסורים?"

רב סעדיה גאון האט איהם געענטפערט: "וויסן זאלסטו אז איך האב אזוינס קיינמאל נישט געטאן, איך ווייס אז איך בין קיינמאל נישט באגאנגען אזא עבירה חס ושלום, וואס צוליב איהר זאל איך זיך נויטיקן אין דעם סיגוף. נאר אט דעם דרך האב איך געלערנט פון איינעם א איד א בעל הבית, צו וועמען איך בין אמאל פארפארן, און ביי איהם געהאט מין אכסניא. אט דער איד האט מיר נישט געקענט, און נישט געוואוסט צו איך בין א בעל תורה אדער נישט, האט ער מיר אויפגענומען מיט דער זעלבער מאס כבוד וואס מען טיילט צו א געווענליכן מענטשן פון אידישן פאלק.

דערנאך אבער איז ארויס א קול אין שטאט, אז רב סעדיה איז דארט אנגעקומען, און עס האבן זיך צוגיפגעזאמלט אלע מענטשן פון שטאט, מענער פרויען און קינדער, אלע זענען געקומען צוליב מין כבוד וועגן, אט ווי עס איז דער שטייגער פון אידישע מענטשן ביי וועמען עס איז טייער דער כבוד פון א תלמיד חכם, זיי אלע האבען מיר גענומען פארען, און מיר באדינען אויף א זייער איבערגעגעבענעם אופן.

ווען דער בעל הבית האט דאס דערזען, האט ער אויך דערנאך מיר אנגעהויבן אפגעבען מורא'דיק גרויסן כבוד, ער האט זיך באמיט צו טאן פאר מיר אלעס בעסטע און טייערסטע, וויפיל זיין האנד האט דערגרייכט און נאך מער.

ווען איך האב שוין געוואלט אוועקגיין פון דארט, און זיך לאזן אין וועג אריין, און אלע שטאט מענטשען זענען געשטאנען גרייט מיר צו באגלייטן, איז דער בעל הבית געפאלן צו מיינע פיס, געוויינט און זיך געבעטן איך זאל איהם מוחל זיין אויף מין כבוד. איך האב איהם געזאגט: "דו האסט דאך פאר מיינעט וועגן אזויפיל געטאן, אזויפיל כבוד פארשאפט, וויפיל זיין האנט און זיינע מעגליכקייטן האבען אלץ געקענט באווייזן. וואס נאך האסט דו געקענט טאן פאר מין כבוד וועגן?"

דער בעל הבית האט מיר געענטפערט: "איך וויל דעם רבי'ן איבערבעטען פאר די ערשטע

צייט, ווען איך האב נישט געוואוסט די דערהויבנקייט און גרויסקייט פון מיין האר, פון אדוני מורי ורבי, און איך האב זיך נישט באצויגן מיט דעם כבוד וואס דער גרויסער רבי פארדינט, נאר בלויז ווי עס איז פאסיק פאר אנדערע מענטשן. און דעריבער פאל איך צו די פיס פון מיין רבין, מיין האר ער זאל מיר פארגעבן דערפאר וואס איך האב ווייניג כבוד געגעבן דעם רבין, דעמאלס ווען איך האב נישט געוואוסט פון זיין גרויסקייט.

און אט די רייד זיינען אריינגעדראגען אין די טיפענישן פון מיין הארץ. אויב צוליב כבוד פון א בשר ודם, איז אט דער יוד געפאלן פאר מיר מיט געוויין און תחנונים, אז איך זאל איהם מוחל זיין פאר דער פארגאנגענהייט, איז דאך א כל שכן ויפיל מאל מער דארף עס זיין ווען עס האנדלט זיך אין דער גדלות פון יוצר בראשית, פון דעם אויבערשטן, וויסנדיג גוט אז יעצט איז מיר געקומען מער און מער דעת און דערקענטעניש אין זיין גרויסקייט ווי איך האב עס געהאט פריער, און לויט דער דערקענטעניש אין זיין גדלות איז גרעסער און פיל שטארקער, און אויף אט דעם פריער אויף דער פארגאנגענהייט בעט איך מיט תחנונים, און איך בין זיך מסגף מיט אט די סגופים, אז דער אויבערשטער זאל מיר מוחל זיין פאר מיין מינדעריגער עבודה, און פאר דער קליינקייט פון מיין אהבה ויראה צו אים אין די פארגאנגענע טעג. פארוואס עס איז דאך אזוי ארעם קליין קעגן די עבודה וואס פאדערט זיך צו דינען איהם מיט דער גרויסער אימה ופחד לויט דער הכרה וואס איך האב יעצט אין איהם ב"ה, און נישט בלויז איז עס אן אלגעמיינע בחינה פון תשובה אויף דעם פארגאנגענהייט, נאר מיט דעם אויבערשטנס הילף ווערט מיט יעדן טאג גרעסער מיין דערקענטעניש לויט מיין שכל אין זיין גדלות, און א גרעסערע עבודה קומט מיר צו פון צייט צו צייט. און יעדן טאג פארדריסט מיר און איך האב תרטה און איך טו א תשובה שלימה אויפן פארגאנגענעם טאג פאר מיין מינערן אין אויבערשטנס כבוד, לויט מיין ידיעה אין דעם נייען טאג.

זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן

מזל טבא וגדיא יא'י

לידידנו הר"ר מנחם מענדל טענענבוים שליט"א
לרגל נישואי בנו שמואל ישעי' ה'ו עב"ג בשעטו"מ

לידידנו הר"ר ישראל יעקב אופנהיים שליט"א
לרגל אירוסי נכדתו עב"ג בשעטו"מ